LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Jatkuva, muuntuva ja jännitteinen. Lapsiperheiden kotipalvelun tarkoitus, tehtävät ja haasteet osana suomalaisen hyvinvointivaltion rakenteellisia kehityskulkuja

Pro gradu -tutkielma
Sosiaalityö
Katri Lyly & Tiina Tujula
2026
Lapin yliopisto

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Lapin yliopisto
Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Työn nimi: Jatkuva, muuntuva ja jännitteinen. Lapsiperheiden kotipalvelun tarkoitus, tehtävät ja haasteet osana suomalaisen hyvinvointivaltion rakenteellisia kehityskulkuja
Tekijät: Katri Lyly ja Tiina Tujula
Koulutusohjelma: Sosiaalityö
Ohjaaja: yliopistonlehtori Mari Kivistö
Työn laji: Pro gradu -tutkielma
Sivumäärä: 75 + lähteet
Vuosi: 2026

Tiivistelmä:

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan lapsiperheiden kotipalvelun tarkoitusta, roolia ja tehtäviä sekä palvelun eri aikakausina kohtaamia haasteita suomalaisessa yhteiskunnassa. Tutkimuksessa tarkastellaan, miten lapsiperheiden kotipalvelu on muuttunut yhteiskunnallisten, lainsäädännöllisten ja palvelujärjestelmään liittyvien muutosten myötä sekä millaisia jatkuvuuksia ja muutoksia palvelun kehityksessä voidaan havaita. Tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimii Anthony Giddensin rakenteistumisteoria, jonka avulla lapsiperheiden kotipalvelua tarkastellaan yhteiskunnallisten rakenteiden ja ihmisten toiminnan välisenä suhteena. Rakenteistumisteorian näkökulma auttaa jäsentämään sitä, miten lainsäädäntö, palvelurakenteet ja yhteiskunnalliset tavoitteet määrittävät palvelun toiminnan reunaehtoja ja miten nämä rakenteet konkretisoituvat perheiden arjessa.

Tutkimus on toteutettu laadullisena kirjallisuuteen perustuvana tutkimuksena. Varsinaisen analyysiaineiston muodostavat neljä valikoitua tutkimusta ja tutkimusraporttia, joita tarkastellaan temaattisen teoriaohjaavan analyysin avulla. Analyysia ohjasivat tutkimuskysymykset, aikaisempi tutkimustieto sekä tutkimuksen teoreettinen viitekehys.

Tutkimuksen tulokset osoittavat lapsiperheiden kotipalvelun keskeisen tarkoituksen säilyneen eri aikakausina perheiden arjen, lasten hoidon ja kasvatuksen sekä vanhempien toimintakyvyn tukemisessa ilmentäen pitkällä jänteellä palvelun jatkuvuutta. Palvelun sisältö, asema ja kohdentuminen ovat kuitenkin muuttuneet yhteiskunnallisten ja palvelujärjestelmään liittyvien muutosten seurauksena. Erityisesti 1990-luvun taloudellinen lama ja sitä seuranneet palvelurakenteiden muutokset vaikuttivat kotipalvelun saatavuuteen ja asemaan. Myöhemmin palvelua on pyritty vahvistamaan osana varhaista ja ennaltaehkäisevää tukea. Tutkimuksen perusteella lapsiperheiden kotipalvelun kehityksessä voidaan nähdä jännite palvelun ennaltaehkäisevän tarkoituksen sekä sen saatavuuteen, kohdentumiseen ja resursseihin liittyvien kysymysten välillä. Vaikka palvelun perustehtävänä on edelleen tukea perheiden arkea ja vahvistaa perheiden voimavaroja, sen toteuttamiseen vaikuttavat kulloinkin voimassa oleva lainsäädäntö, palvelujen järjestämisen tavat ja käytettävissä olevat resurssit. Giddensin rakenteistumisteorian näkökulmasta lapsiperheiden kotipalvelun historiallinen kehitys ilmentää rakenteiden ja käytännön toiminnan välistä jatkuvasti muuntuvaa suhdetta.

Avainsanat: lapsiperheiden kotipalvelu, sosiaalipalvelut, perheiden arki, ennaltaehkäisevä sosiaalityö, rakenteistumisteoria, sosiaalipolitiikka

Sisällys

1 Johdanto 4

2 Tutkimuksen taustoitus 10

2.1 Lapsiperheiden kotipalvelun ja hyvinvointivaltion rakentaminen 11

2.2 Lapsiperheiden kotipalvelu muutosten keskellä 19

2.3 Lapsiperheiden kotipalvelun nykytilanne 25

2.4 Lapsiperheiden kotipalvelua koskeva tutkimus 29

2.5 Rakenteellinen näkökulma lapsiperheiden kotipalveluun 33

3 Tutkimuksen toteuttaminen 38

3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset 38

3.2 Tutkimusaineiston muodostaminen 39

3.3 Aineiston analyysi 43

3.4 Tutkimuksen eettisyys 53

4 Tutkimuksen tulokset 56

4.1 Muuttuvissa tilanteissa perheitä tukeva lapsiperheiden kotipalvelu 57

4.2 Rakenteellisten ja yhteiskunnallisten muutosten haastama lapsiperheiden kotipalvelu 60

5 Pohdinta 66

5.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset 66

5.2 Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimustarpeet 73

6 Lähteet 76

1 Johdanto

Tutkimuksessamme tarkastelemme lapsiperheiden kotipalvelun tarkoitusta, roolia, tehtäviä ja haasteita suomalaisessa yhteiskunnassa eri aikakausina. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten lapsiperheiden kotipalvelu on muuttunut yhteiskunnallisten muutosten mukana 1930- ja 1940-lukujen juurista sotien jälkeiseen jälleenrakennusaikaan, hyvinvointivaltion rakentamisen vaiheeseen ja edelleen 1990-luvun laman jälkeiseen aikaan sekä nykypäivään.

Tutkimusaihe on merkityksellinen, koska lapsiperheiden kotipalvelulla on Suomessa pitkä historia osana sosiaalihuollon ja perhepolitiikan kehitystä. Kotipalvelun tehtävät ja asema ovat kuitenkin muuttuneet eri aikakausina yhteiskunnallisten tarpeiden, poliittisten tavoitteiden ja sosiaalipoliittisten linjausten mukana. Lapsiperheiden kotipalvelun historiallinen kehitys kytkeytyy laajemmin suomalaisen sosiaalihuollon ja perhepolitiikan muutoksiin.

Olemme tarkastelleet aihepiiriä aiemmin kandidaatin tutkielmassamme, mikä on osaltaan syventänyt kiinnostustamme lapsiperheiden kotipalvelua kohtaan ja luonut pohjaa tässä tutkielmassa toteutettavalle tarkastelulle. Kiinnostuksemme aiheeseen kytkeytyy myös omaan toimintaamme lapsiperheiden kotipalvelujen tuottajina. Olemme tuottaneet lapsiperheiden kotipalvelua eri hyvinvointialueille, minkä kautta olemme saaneet käytännön kokemusta palvelun toteuttamisesta sekä sen tehtävistä, mahdollisuuksista ja siihen liittyvistä haasteista. Käytännön työssä muodostunut ymmärrys palvelusta on vahvistanut kiinnostustamme tarkastella lapsiperheiden kotipalvelua osana laajempia suomalaisen hyvinvointivaltion rakenteellisia kehityskulkuja.

Kodinhoitajatoiminnalla on Suomessa historiallisia juuria jo 1930- ja 1940-luvuilla, jolloin järjestöt, kuten Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Väestöliitto, järjestivät kodinhoitajia erityisesti monilapsisten perheiden avuksi. Vuodesta 1951 lähtien kunnallisten kodinhoitajien toimintaa alettiin järjestää valtakunnallisesti lainsäädännön ohjaamana. Alkuvaiheessa kodinhoitajan tehtävänä oli ennen kaikkea auttaa perhettä tilanteissa, joissa vanhempi ei sairauden, synnytyksen tai muun syyn vuoksi kyennyt suoriutumaan tavanomaisista kodin ja lastenhoidon tehtävistä. 1960- ja 1970-luvuilla kotiapu sai vähitellen yleisemmän sosiaalipalvelun luonnetta ja sen käyttäjäkunta laajeni. Samalla palvelun kysynnän kasvu sekä muiden asiakasryhmien, erityisesti ikääntyneiden, kotiaputarpeiden lisääntyminen vaikuttivat lapsiperheiden saamien palvelujen määrään. 1980-luvun lopulta lähtien lapsiperheiden oli puolestaan yhä vaikeampaa saada kunnallista kotipalvelua, ja 1990-luvun aikana palvelujen

saatavuuden heikkeneminen kytkeytyi laajempaan sosiaalipalvelujen toimintaympäristön muutokseen. (Bardy, Salmi & Heino 2001, 68–69.)

Historiallinen tarkastelu auttaa ymmärtämään, miten nykyinen lapsiperheiden kotipalvelu ja sen asema palvelujärjestelmässä ovat muotoutuneet sekä millaisia kehittämistarpeita palveluun edelleen liittyy. Lapsiperheiden tuen tarpeet eivät kuitenkaan ole rajoittuneet yksittäisiin kriisitilanteisiin, vaan suomalaisessa tutkimuksessa on tunnistettu perheiden moninaisia tuen tarpeita esimerkiksi vanhemmuuteen, lastenhoitoon, perheen arkeen ja sosiaalisiin verkostoihin liittyen. Varhaisen tuen merkitys korostuu tilanteissa, joissa perheiden tuen tarpeisiin voidaan vastata ennen ongelmien kasautumista ja palvelutarpeiden vaikeutumista. (Häggman-Laitila 2002, 192–193.) Lapsiperheiden kotipalvelun erityispiirteenä voidaan pitää sitä, että tuki toteutuu perheen omassa arkiympäristössä. Palvelussa voidaan yhdistää konkreettinen apu päivittäisiin toimintoihin ja perheen voimavarojen vahvistamiseen, mikä erottaa sen monista muista sosiaalihuollon palveluista (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 18 a §).

Lapsiperheiden kotipalvelun merkitystä voidaan tarkastella myös perheiden ja lasten hyvinvoinnin näkökulmasta. Lapsiperheiden arkeen voi liittyä monenlaisia tilanteita, joissa vanhemmat tarvitsevat tukea lastenhoitoon, vanhemmuuteen, omaan jaksamiseensa tai arjen sujumiseen. Tuen tarpeet eivät siten rajoitu tilanteisiin, joissa perheessä on jo todettu vakavia ongelmia, vaan niitä voi ilmetä myös tavanomaisissa elämänvaiheissa ja erilaisissa kuormittavissa elämäntilanteissa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) mukaan lapsiperheiden vanhemmat kokevat tarvitsevansa tukea muun muassa lapsen kasvuun ja kehitykseen, vanhemmuuteen sekä omaan jaksamiseensa liittyvissä kysymyksissä, mutta kaikki perheet eivät saa tarvitsemaansa apua (Lammi-Taskula 2020). Oikea-aikaisesti tarjottuna kotiin annettava tuki voi mahdollistaa avun saamisen perheen omassa arkiympäristössä ja tukea perheen voimavaroja ennen tilanteiden vaikeutumista.

Yhteiskunnan näkökulmasta lapsiperheiden kotipalvelu liittyy laajempaan kysymykseen siitä, millä tavoin hyvinvointiyhteiskunta vastaa perheiden erilaisiin tuen tarpeisiin ja miten vastuuta perheiden hyvinvoinnista jaetaan perheiden, palvelujärjestelmän ja muun yhteiskunnan välillä. Lapsiperheiden hyvinvointia tukevilla palveluilla on merkitystä paitsi yksittäisten perheiden arjen sujumisen myös lasten kasvuolosuhteiden, vanhempien jaksamisen ja sosiaalisten ongelmien ehkäisemisen kannalta. Lapsiperheiden hyvinvointia koskevassa tutkimuksessa on korostettu palvelujen kykyä vastata perheiden erilaisiin tarpeisiin sekä palvelujen riittävyyden ja vaikuttavuuden merkitystä (Lammi-Taskula & Karvonen 2014, 3–4). Tästä näkökulmasta

lapsiperheiden kotipalvelun saatavuus ei ole ainoastaan yksittäiseen palveluun liittyvä kysymys, vaan se kytkeytyy laajemmin sosiaalipoliittisiin tavoitteisiin, palvelujen yhdenvertaisuuteen ja siihen, millaisia mahdollisuuksia yhteiskunta tarjoaa perheille erilaisissa elämäntilanteissa.

Sosiaalityön näkökulmasta lapsiperheiden kotipalvelu liittyy erityisesti varhaisen tuen, palvelutarpeiden tunnistamisen ja sosiaalisten ongelmien ehkäisemisen kysymyksiin. Sosiaalityössä perheen tilanteita tarkastellaan usein kokonaisuutena, jolloin olennaista on tunnistaa sekä perheen voimavarat että tilanteeseen liittyvät kuormittavat tekijät ja tarvittava tuki. Kotiin vietävänä palveluna kotipalvelu mahdollistaa työskentelyn perheen omassa arkiympäristössä ja voi siten täydentää sosiaalityön ja muiden palvelujen tarjoamaa tukea. Kotipalvelun aseman ja kohdentumisen tunteminen on sosiaalityön kannalta merkityksellistä myös siksi, että sosiaalityössä tehdään arvioita perheiden palvelutarpeista ja ohjataan asiakkaita tarkoituksenmukaisen tuen piiriin. Palvelujen saatavuus ja niiden väliset rajapinnat vaikuttavat näin myös siihen, millaisia tukimuotoja sosiaalityössä voidaan perheille tarjota. Lapsiperheiden kotipalvelun historiallinen kehitys auttaa puolestaan ymmärtämään, miksi palvelun nykyinen asema ja siihen liittyvät käytännöt ovat rakenteiltaan muodostuneet sellaisiksi kuin ne ovat.

1990-luvun jälkeen lapsiperheiden kotipalvelun asemaan vaikutti merkittävästi sosiaalihuoltolain uudistuminen. Vuonna 2015 voimaan tullut sosiaalihuoltolaki vahvisti lapsiperheiden oikeutta kotipalveluun ja korosti lapsiperheiden varhaisen tuen merkitystä osana sosiaalihuoltoa. Uudistuksen tavoitteena oli siirtää painopistettä korjaavista palveluista kohti varhaista tukea ja ehkäistä ongelmien kasautumista. (STM 2015, 13.) Lapsiperheiden perhetyön ja kotipalvelun käyttö lisääntyi vuoden 2015 jälkeen, vaikka muutos oli maltillinen (Ilmarinen, Vuorenmaa, Karvonen & Lammi-Taskula 2023). Näin vuoden 2015 lainsäädännöllinen muutos muodosti uuden vaiheen lapsiperheiden kotipalvelun kehityksessä ja vahvisti sen asemaa osana varhaisen tuen palveluja.

Sosiaalityön tutkimuksessa on peräänkuulutettu lisää tietoa siitä, miten lapsiperheitä voidaan tukea (Liikanen 2025, 242). Aiemmassa suomalaisessa tutkimuksessa lapsiperheiden kotipalvelua on tarkasteltu osana matalan kynnyksen sosiaalipalveluja sekä lapsiperheiden erilaisia tuen tarpeita. Tutkimuksissa on tarkasteltu muun muassa perheiden elämäntilanteiden, kuten taloudellisten vaikeuksien, vanhempien eron ja lapsen syntymän, yhteyttä kotipalvelun ja perhetyön tarpeeseen. Lisäksi viime vuosina on tarkasteltu lapsiperheiden kotipalvelun toteutumista hyvinvointialueilla sekä palvelun kehittämiseen, ennaltaehkäisyyn ja yhdenvertaisuuteen liittyviä kysymyksiä (Lammi-Taskula, Vuorenmaa,

Aunola & Sorkkila 2020, 4–6). Aiempi tutkimus painottuu kuitenkin suurelta osin yksittäisiin aikakausiin, nykyiseen palvelujärjestelmään tai tiettyihin palvelun toteuttamiseen liittyviin kysymyksiin. Vähemmälle huomiolle on jäänyt lapsiperheiden kotipalvelun tarkoituksen, roolin, tehtävien ja siihen eri aikakausina kohdistuneiden haasteiden tarkastelu pitkällä historiallisella aikavälillä sekä näiden muutosten suhteuttaminen toisiinsa. Tähän tutkimukselliseen katveeseen sijoittuu myös meidän tutkimuksemme. Olemme tarkastelleet aihepiiriä myös kandidaatin tutkielmassamme. Lisäksi kiinnostuksemme aiheeseen liittyy toimintaamme lapsiperheiden kotipalvelujen tuottajina. Tarkastelemalla pro gradu -tutkielmassamme lapsiperheiden kotipalvelua 1930- ja 1940-lukujen juurista nykypäivään pyrimme muodostamaan kokonaiskuvaa siitä, mikä palvelussa on eri aikakausina muuttunut ja mikä puolestaan on säilynyt.

Aiempien kehityskulkujen ja menneisyyden tuntemus on ilmiön ymmärtämiseksi välttämätöntä, sillä nykyiset sosiaalipalvelujen rakenteet, käytännöt ja haasteet eivät ole muodostuneet tyhjiössä. Kuten Moilasen, Annolan ja Satkan (2020) toimittamassa teoksessa Sosiaalityön käänteet osoitetaan, historian ymmärtäminen on keskeisessä asemassa alan ammatillisen ja institutionaalisen itseymmärryksen rakentumisessa. Historiatietoisuus auttaa hahmottamaan, miten ja miksi tietyt palvelumuodot ovat muuttuneet eri aikakausina yhteiskunnallisten murrosten ja poliittisten linjausten mukana (Hämäläinen & Toikko 2020, 274–275). Peilaamalla lapsiperheiden kotipalvelun nykyhetkeä sen historiaan voidaan tunnistaa pitkäkestoisia kehityslinjoja ja palvelujärjestelmän solmukohtia, joiden tunteminen on merkityksellistä myös palvelun nykyisten kehittämistarpeiden tunnistamiseksi.

Aihe on ajankohtainen ja yhteiskunnallisesti merkittävä myös siksi, että lapsiperheiden varhaisen tuen palvelujen toimintaympäristö on viime vuosina muuttunut. Sosiaalihuoltolain muutokset ovat täsmentäneet lapsiperheen kotipalvelun asemaa ja sisältöä. Sosiaalihuoltolain 18 a §:n mukaan lapsiperheen kotipalvelulla tuetaan perheen arjen toimintakykyä sekä vahvistetaan perheen omia voimavaroja, ja palveluun voi sisältyä muun muassa hoitoa ja huolenpitoa, lapsen hoidon ja kasvatuksen tukemista sekä jokapäiväiseen elämään kuuluvissa tehtävissä avustamista. Vuonna 2023 tapahtunut sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisvastuun siirtyminen kunnilta hyvinvointialueille on puolestaan muuttanut lapsiperheiden palvelujen järjestämisen rakenteita ja edellyttänyt palvelujen sisältöjen ja toimintatapojen tarkastelua uudessa hallinnollisessa kokonaisuudessa. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014; STM 2022.) Tutkimusaiheemme ajankohtaisuutta lisää myös vuonna 2026 valmisteltu sosiaalihuollon palvelurakenneuudistus, jossa tarkastellaan sosiaalipalvelujen rakennetta, palvelujen yhteensovittamista, asiakaslähtöisyyttä ja toiminnan taloudellista

kestävyyttä (STM 2026b). Muutokset tekevät ajankohtaiseksi keskustelun siitä, millainen asema lapsiperheiden kotipalvelulla on tulevaisuuden sosiaalipalvelujärjestelmässä ja miten palvelun ennaltaehkäisevä tehtävä voidaan turvata muuttuvissa rakenteissa.

Lapsiperheiden palvelujen saatavuuteen liittyvät kysymykset ovat nousseet esiin myös suomalaisessa tutkimuksessa. Ilmarisen, Vuorenmaan, Karvosen ja Lammi-Taskulan (2023) tutkimuksessa tarkasteltiin lapsiperheiden kokemaa palvelutarvetta sekä siinä ilmeneviä sosioekonomisia ja alueellisia eroja. Tutkimuksessa havaittiin, että osalla lapsiperheistä oli tyydyttymätöntä palvelutarvetta, mikä nostaa esiin palvelujen saatavuuteen ja riittävyyteen liittyviä kysymyksiä. (Ilmarinen ym. 2023.) Myös lapsiperheiden kotipalvelun saatavuus ja palvelujen riittävyys ovat edelleen keskeisiä kysymyksiä. THL:n tilastojen mukaan vuonna 2024 lapsiperheiden kotipalvelua sai noin 12 400 perhettä, mikä vastasi 2,3 prosenttia lapsiperheistä. Samalla lapsiperhepalvelujen tilastointi on edelleen kehittymässä, mikä asettaa rajoituksia palvelujen saatavuutta koskevien tietojen alueelliselle vertailulle. Hyvinvointialueiden toiminnan käynnistyminen on lisäksi tuonut tarpeen tarkastella ja yhdenmukaistaa palvelujen sisältöjä, toimintatapoja ja myöntämisen perusteita. Sosiaalihuollon palvelurakenteiden muutokset, hyvinvointialueiden taloudelliset haasteet sekä keskustelu ennaltaehkäisevien palvelujen riittävyydestä ovat siten nostaneet lapsiperheiden kotipalvelun uudelleen tarkastelun kohteeksi. Vaikka lapsiperheiden kotipalvelu on osa lapsiperheiden varhaisen tuen palvelukokonaisuutta, sen saatavuuteen, sisältöihin ja toteuttamiseen liittyy edelleen kysymyksiä palvelujen alueellisesta yhdenvertaisuudesta ja riittävyydestä. (THL 2025.)

Toteutimme tutkimuksemme laadullisena, kirjallisuuteen ja aiempaan tutkimustietoon perustuvana tutkimuksena. Tutkimuksen aineisto muodostuu lapsiperheiden kotipalvelua sekä laajemmin sosiaalihuollon ja perhepalvelujen kehitystä käsittelevästä tutkimus- ja asiakirja-aineistosta. Aineistoa tarkastellaan teoriaohjaavan temaattisen analyysin avulla, jossa tutkimuskysymysten kannalta keskeisiä sisältöjä jäsennetään lapsiperheiden kotipalvelun tarkoitukseen, rooliin, tehtäviin ja haasteisiin liittyviksi teemoiksi. Tutkimuksen teoreettisena näkökulmana hyödynnetään Anthony Giddensin (1984) rakenteistumisteoriaa, jonka avulla tarkastelemme erityisesti yhteiskunnallisten rakenteiden ja toimijoiden välistä suhdetta sekä sitä, miten rakenteet vaikuttavat palvelujen järjestämiseen ja miten toiminta puolestaan uusintaa ja muuttaa rakenteita. Teoreettista näkökulmaa hyödynnetään erityisesti tutkimustulosten tulkinnassa.

Tutkimuksessamme tarkoitamme lapsiperheille kotiin annettavilla palveluilla laajemmin erilaisia palveluja ja tukimuotoja, joita järjestetään lapsiperheen kotiin perheen arjen ja

hyvinvoinnin tukemiseksi. Lapsiperheiden kotipalvelulla tarkoitamme puolestaan sosiaalihuoltolain 18 a §:ssä tarkoitettua palvelua, jolla tuetaan perheen arjen toimintakykyä ja vahvistetaan perheen omia voimavaroja (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 18 a §.) Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena on nimenomaan lapsiperheiden kotipalvelu. Käsitettä lapsiperheille kotiin annettavat palvelut käytämme silloin, kun tarkoitamme kotipalvelua laajempaa palvelukokonaisuutta, esimerkiksi taustoittaessamme toiminnan varhaisempia juuria tai paikantaessamme tutkimustamme suhteessa aihepiiriä sivuavaan kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen.

Tutkimuksemme etenee siten, että johdannon jälkeen luvussa kaksi avaamme tutkimuksen teoreettista viitekehystä ja keskeisiä käsitteitä. Luvussa kolme kuvaamme tutkimuksen toteutuksen, aineiston, analyysimenetelmän sekä tutkimukseen liittyvät eettiset kysymykset ja tutkimuksen luotettavuuden. Luvussa neljä esittelemme tutkimuksen tulokset tutkimuskysymysten mukaisesti ja tarkastelemme lapsiperheiden kotipalvelun tarkoituksen, roolin ja tehtävien sekä palveluun eri aikakausina kohdistuneiden haasteiden kehitystä. Luvussa viisi tarkastelemme tuloksia suhteessa aiempaan tutkimukseen ja teoreettiseen viitekehykseen sekä esitämme tutkimuksen keskeiset johtopäätökset. Lopuksi arvioimme tutkimuksen toteutusta ja rajoituksia sekä esitämme tunnistamiamme jatkotutkimuksen tarpeita.

2 Tutkimuksen taustoitus

Tässä luvussa paikannamme tutkimuksemme käsitteellisesti ja teoreettisesti osaksi lapsiperheiden kotipalvelua ja sen yhteiskunnallista asemaa koskevaa tarkastelua. Määrittelemme tutkimuksen keskeiset käsitteet sekä tarkastelemme lapsiperheiden kotipalvelua osana suomalaisen hyvinvointivaltion sosiaalipalvelujen historiallista rakentumista palvelun alkujuurilta nykyiseen hyvinvointialueiden ja palvelujen uudistamisen aikaan. Historiallisessa tarkastelussa kiinnitämme huomiota erityisesti palvelun tarkoituksen, roolin ja tehtävien muutoksiin sekä yhteiskunnallisiin ja rakenteellisiin tekijöihin, jotka ovat vaikuttaneet sen asemaan osana palvelujärjestelmää. Lisäksi esittelemme tutkimuksen teoreettisena viitekehyksenä toimivan Anthony Giddensin rakenteistumisteorian (1984). Taustoitamme tutkimusaihettamme tässä luvussa yleisemmin ja laajemman lähdekirjallisuuden avulla, kun myöhemmin pureudumme tarkennettuun tutkimuskohteeseemme valikoidun ja rajatun tutkimusaineiston kautta.

Palvelun varhaiset muodot ajoittuvat 1930–1950-luvuille, jolloin perheiden arjessa selviytymistä ja lastenhoitoa tukevia palveluja järjestivät ennen kaikkea erilaiset järjestöt ja seurakunnat (Niemelä 2006, 69–70). Kuntien rooli palvelujen järjestäjänä oli tuolloin vielä verrattain vaatimaton ja epäyhtenäinen. Toisen maailmansodan jälkeinen jälleenrakennus sekä 1950-luvun väestöpoliittinen keskustelu lisäsivät kiinnostusta perheiden tukemiseen, minkä seurauksena muun muassa kotitalousneuvonnan ja perhetyön kaltaisten toimintamuotojen merkitys vahvistui. Palvelujen saatavuus oli kuitenkin edelleen rajallista, ja osa toiminnasta toteutettiin määräaikaisina tai erillisinä hankkeina. (Kotioja 2020, 125–127.)

Hyvinvointivaltion rakentuminen ja sosiaalipalvelujen laajeneminen 1960–1980-luvuilla muuttivat myös lapsiperheiden kotipalvelun asemaa. Palvelu vakiintui osaksi kunnallista sosiaalipalvelujärjestelmää, ja sen sisältöjä alettiin kehittää vastaamaan yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia. Erityisesti perherakenteiden muuttuminen sekä naisten lisääntynyt osallistuminen palkkatyöhön vaikuttivat siihen, millaisia tukimuotoja lapsiperheille tarvittiin. 1990-luvun talouslama merkitsi puolestaan käännettä palvelujen kehityksessä. Taloudelliset säästötoimet ja sosiaalipalvelujen rakenteelliset muutokset heikensivät kotipalvelujen saatavuutta, ja palvelua alettiin suunnata aikaisempaa selvemmin perheille, joiden tuen tarve arvioitiin erityiseksi. (Niemelä 2006, 71–77.)

2000- ja 2010-luvuilla lapsiperheiden palvelujärjestelmässä tapahtui edelleen merkittäviä muutoksia. Kehitykseen vaikuttivat muun muassa hallinnollisten rakenteiden uudistuminen,

yksityisten palveluntuottajien merkityksen kasvu sekä sosiaalihuoltolainsäädännön muutokset. Lainsäädännöllisessä kehityksessä korostui pyrkimys vahvistaa ennaltaehkäisevää ja varhaista tukea sekä mahdollistaa avun saaminen ennen ongelmien kasautumista. 2020-luvulle tultaessa lapsiperheiden kotipalvelun toimintaympäristöä ovat puolestaan muokanneet erityisesti hyvinvointialueiden muodostuminen, palvelujen taloudelliset reunaehdot sekä muuttuva käsitys siitä, millä perusteilla ja millaisissa tilanteissa perheitä tulisi tukea. (Ilmarinen, Vuorenmaa, Karvonen, Lammi-Taskula, 2023, 39–40.)

Historiallinen tarkastelu tekee näkyväksi sen, ettei lapsiperheiden kotipalvelu ole säilynyt muuttumattomana, vaan sen tavoitteet, järjestämistavat ja asema palvelujärjestelmässä ovat vaihdelleet yhteiskunnallisten muutosten mukana. Palvelu on vähitellen siirtynyt järjestöjen ja vapaaehtoistoiminnan yhteydestä osaksi julkisesti järjestettyjä sosiaalipalveluja. Samalla sen ympärille on muodostunut hallinnollisesti ja organisatorisesti monitasoinen kokonaisuus, jossa julkiset, yksityiset ja kolmannen sektorin toimijat voivat osallistua perheiden tukemiseen.

Lapsiperheiden kotipalvelun historiallista kehitystä tarkasteltaessa on tärkeää huomioida myös suomalaisen hyvinvointivaltion erityispiirteet. Suomi kuuluu pohjoismaiseen hyvinvointivaltiomalliin, jossa julkisilla palveluilla on perinteisesti ollut keskeinen asema kansalaisten hyvinvoinnin tukemisessa. Pohjoismaista hyvinvointivaltiota on luonnehtinut muun muassa universalistinen lähestymistapa, jossa palveluja pyritään tarjoamaan kansalaisille mahdollisimman yhdenvertaisesti riippumatta heidän sosiaalisesta tai taloudellisesta asemastaan. Universalismi on näin ollen ollut keskeinen lähtökohta suomalaisen palvelujärjestelmän rakentumisessa ja auttaa osaltaan ymmärtämään myös lapsiperheiden kotipalvelun historiallista kehitystä (Esping-Andersen 1990, 25; Ketola, Kröger, Rauhala & Sipilä 1996, 15.)

2.1 Lapsiperheiden kotipalvelun ja hyvinvointivaltion rakentaminen

Kodinhoitajatoiminnan juuret ja hyvinvointivaltion rakentumisen alku 1930–1950-luvuilla

Lapsiperheiden kotipalvelun suomalaiset juuret ulottuvat 1930-luvulle, jolloin Mannerheimin Lastensuojeluliitto käynnisti vuonna 1931 kodinhoitajatoiminnan. Toiminnan ensisijaisena kohderyhmänä olivat maaseudulla asuvat vähävaraiset ja suurperheet, joiden arjen selviytymistä pyrittiin tukemaan kotiin vietävän avun avulla. Keskeiseksi muodostui ajatus siitä, että perheiden saama oikea-aikainen käytännön tuki voisi ehkäistä ongelmien pitkittymistä ja

vähentää myöhempää, laajempaa sosiaalihuollon tarvetta. Kotipalvelutoiminta määriteltiin valtionavun piiriin kuuluvaksi, mutta sen järjestäminen jäi kunnille vapaaehtoiseksi. Tämän seurauksena palvelujen saatavuudessa oli kuntakohtaisia eroja, eikä kodinhoitajatoiminta muodostunut kaikkialla osaksi kunnallista palvelujärjestelmää. Kyseessä oli uudenlainen kotiin vietävän avun muoto, jonka huomio kohdistui erityisesti naisten ja lasten hyvinvointiin. Samanaikaisesti julkisen vallan kiinnostus lapsiperheiden tukemiseen lisääntyi. Äitiyssuojelulainsäädännön kehittämisen yhteydessä käytiin keskustelua myös kunnallisen kodinhoitajatoiminnan järjestämisestä. Järjestelmällisesti organisoidun kodinhoitajatoiminnan nähtiin lisäksi mahdollistavan sosiaalihuollon valvontaa suhteessa perheille suunnattuihin etuuksiin ja palveluihin. (Ketola, Kröger, Rauhala & Sipilä 1996, 108–109.)

Kodinhoitajien koulutuksella oli merkittävä asema toiminnan vakiintumisessa. Mannerheimin Lastensuojeluliitto järjesti kodinhoitajakoulutusta Viherlaakson kodinhoitajaopistossa vuosina 1939–1972. Koulutettujen kodinhoitajien tehtävänä oli tarjota lapsiperheille käytännön apua ja tukea tilanteissa, joissa perheen tavanomainen arki oli tilapäisesti vaikeutunut. Tällaisia tilanteita olivat esimerkiksi perheen äidin sairastuminen, lapsen syntymän jälkeinen ajanjakso sekä muut tilanteet, joissa kotitalouden tavanomainen toiminta edellytti ulkopuolista apua. Kodinhoitajien työ muodostui siten konkreettisesta kotiin annettavasta avusta, jolla pyrittiin turvaamaan perheen arjen jatkuvuutta. Toiminnan laajentuessa kävi kuitenkin ilmi, että kodinhoitajien tarve ylitti käytettävissä olevat resurssit ja että toiminnan kustannukset kasvoivat nopeasti. (Kotioja 2020, 233–234.)

Sotavuodet muuttivat merkittävästi perheiden avuntarpeita ja samalla myös kodinhoitajatoiminnan sisältöjä. Mannerheimin Lastensuojeluliitto suuntasi toimintaansa perheisiin, jotka joutuivat selviytymään poikkeuksellisen vaikeissa olosuhteissa. Sodan aiheuttama materiaalinen niukkuus teki perustarpeisiin vastaamisesta keskeisen osan avustustyötä. Perheille välitettiin muun muassa elintarvikkeita ja vaatteita, ja paikalliset liiton osastot palkkasivat kodinhoitajia tukemaan erityisesti vaikeassa taloudellisessa asemassa olevia lapsiperheitä. Apua järjestettiin myös evakkoon joutuneille perheille ja äideille, jotka olivat synnyttäneet evakkomatkan aikana. Vaikka aineelliseen avustamiseen tarvittiin huomattavasti voimavaroja, perheiden henkisen hyvinvoinnin tukeminen muodostui yhtä lailla tärkeäksi, joskin vaikeammin toteutettavaksi tehtäväksi. Sotavuosien osalta Mannerheimin Lastensuojeluliiton suhteellisen vahva resurssipohja mahdollisti sen, että apua pystyttiin tarjoamaan laajasti ja vastaamaan myös yksittäisiin avunpyyntöihin. (Kotioja 2020, 115–116.)

Sota vaikutti myös kodinhoitajien työn sisältöön. Perheiden arkea vaikeutti erityisesti se, että suuri osa miehistä oli rintamalla, minkä lisäksi terveydenhuollon henkilöstöä oli poikkeusoloissa rajallisesti saatavilla. Tämän seurauksena kodinhoitajien tehtäväkenttä laajeni huomattavasti tavanomaisista kotitaloustöistä. Heidän vastuulleen saattoi kuulua esimerkiksi hygieniaan ja terveydenhoitoon liittyviä tehtäviä, lasten hoitoa, vaatteiden valmistamista sekä karjanhoitoa. Työnkuvaa ei ollut tarkasti rajattu, vaan tehtävien sisältö määräytyi pitkälti perheen kulloisenkin tilanteen perusteella. Myös kodinhoitajan omalla aktiivisuudella oli tässä merkittävä rooli. Kodinhoitajien tehtäviin liittyi lisäksi neuvontaa ja valistusta. Perheisiin vietiin esimerkiksi tietoa hygieniasta ja terveellisestä ravinnosta, mikä kuvastaa kodinhoitajatoiminnan laajentumista käytännön avusta myös kasvatukselliseen ja ennaltaehkäisevään suuntaan. (Kotioja 2020, 125–127.)

Vuonna 1951 kodinhoitajien asemaa määriteltiin ensimmäistä kertaa erillisellä lainsäädännöllä. Lain mukaan kodinhoitajan tehtävänä oli ensisijaisesti huolehtia vähävaraisten, monilapsisten tai vastaavassa asemassa olevien perheiden kotitalouteen liittyvistä tehtävistä. Työt olivat sellaisia, jotka tavallisesti kuuluivat perheenäidille, tai joiden suorittamisessa kodinhoitajan tuli tukea perheenäitiä. Lainsäädännön myötä sotavuosina muotoutunut kodinhoitajatoiminta siirtyi aiempaa vahvemmin kuntien vastuulle. Kehitystä voidaan pitää merkittävänä vaiheena kotipalvelun institutionalisoitumisessa, sillä aikaisemmin pitkälti järjestöpohjainen toiminta alkoi saada selkeämpää asemaa osana julkista palvelujärjestelmää. Samalla kehitys osoittaa Mannerheimin Lastensuojeluliiton merkityksen uudenlaisten palvelumuotojen käynnistäjänä ja yhteiskunnallisen tarpeen tunnistajana. (Kotioja 2020, 125–127.)

Toisen maailmansodan päättyminen käynnisti Suomessa laajan jälleenrakennusvaiheen, jossa yhteiskunnan huomio kohdistui sodan aiheuttamien menetysten ja ongelmien korjaamiseen. Paavilaisen (2012) mukaan sodanjälkeistä yhteiskunnallista ilmapiiriä kuvasivat muun muassa solidaarisuuden, oikeudenmukaisuuden, yhteisymmärryksen ja yhteistyön ihanteet. Jälleenrakennuksen laajuus edellytti yhteisten tavoitteiden määrittelyä, työnjaon organisointia ja yhteiskunnallisten resurssien kohdentamista. Sosiaalityössä ja lastensuojelussa painopisteitä olivat erityisesti sotaorpojen aseman järjestäminen, lasten ja nuorten psyykkisiin ongelmiin vastaaminen sekä lapsiperheiden hyvinvoinnin tukeminen. Näin sodan jälkeinen yhteiskunnallinen tilanne loi osaltaan perustaa sellaiselle palvelukehitykselle, jossa perheiden hyvinvoinnin tukeminen ja kotiin vietävät palvelut saivat aikaisempaa näkyvämmän aseman. (Paavilainen 2012, 104–105.)

1950-luvun lopulta lähtien suomalainen yhteiskunta alkoi muuttua nopeasti maatalousyhteiskunnasta kohti teollisuusyhteiskuntaa. Teollistumisen ja taloudellisen kasvun myötä yhteiskunnan taloudelliset voimavarat lisääntyivät, mikä loi edellytyksiä julkisten hyvinvointipalvelujen laajentamiselle. Hyvinvointipalvelujen kehittäminen ei kuitenkaan ollut ainoastaan taloudellinen kysymys, vaan siihen liittyi myös yhteiskunnallisia ja arvopohjaisia tavoitteita. Palvelujärjestelmän laajentumisen taustalla oli pyrkimys turvata kansalaisten perustavanlaatuisiksi katsottuja hyvinvointiin liittyviä tarpeita sekä edistää yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta. Tavoitteena oli rakentaa palveluja, jotka olisivat mahdollisimman kattavasti eri väestöryhmien saatavilla eri puolilla Suomea. Hyvinvointipalvelujen laajeneminen kytkeytyi näin myös laajempaan pyrkimykseen vahvistaa demokraattista yhteiskuntaa ja kansalaisten yhdenvertaista asemaa. (Kettunen 2000, 405–406.)

Hyvinvointivaltion rakentuminen ja kotipalvelun kunnallistuminen 1960-luvulla

Yhteiskunnan rakenteellinen muutos vaikutti myös kotiin vietävien palvelujen kehitykseen. Erityisesti 1960-luvulla kunnalliset kotiin annettavat palvelut alkoivat laajentua ja niiden organisointi muuttui aiempaa järjestelmällisemmäksi. Kunnallisten kotiavustajien ja kodinhoitajien tehtävänkuvat alkoivat samalla eriytyä toisistaan. Kotiavustajien työ kohdentui pääasiassa vanhusväestön tukemiseen, kun taas kodinhoitajien työ painottui lapsiperheiden tarpeisiin. Tehtävien eriytymisen myötä myös lapsiperheiden kotipalvelu sai selkeämmin oman paikkansa kunnallisten sosiaalipalvelujen kokonaisuudessa. (Niemelä 2006, 71–73.)

Lapsiperheille suunnattu kodinhoitajien tarjoama apu määriteltiin tässä vaiheessa luonteeltaan tilapäiseksi. Palvelua voitiin myöntää perheelle enintään kahden viikon ajaksi kerrallaan, ja kodinhoitaja saattoi työskennellä saman perheen luona koko työpäivän ajan. Palvelun lähtökohtana oli siten tarjota konkreettista ja lyhytaikaista apua tilanteissa, joissa perheen tavanomainen arjesta selviytyminen oli hetkellisesti vaikeutunut. Kodinhoitajan työ sijoittui suoraan perheen kotiin, mikä erotti palvelun monista muista sosiaalihuollon tuen muodoista.

1960-luvun kehityksen kannalta merkittävää oli kotiin vietävien palvelujen siirtyminen yhä selvemmin osaksi julkista sosiaalipalvelujärjestelmää. Muutos merkitsi kunnalliselle sosiaalitoimelle sekä palvelujen määrällistä kasvua että niiden sisällöllistä kehittämistä. Sosiaalihuollosta käydyssä keskustelussa alettiin korostaa aikaisempaa voimakkaammin palvelujen merkitystä ja sosiaalihuollon muuttumista kohti erilaisia käytännön tukimuotoja. Samalla pyrittiin kehittämään uusia toimintatapoja, joiden avulla sosiaalihuollon tehtäviin

voitaisiin vastata aikaisempaa monipuolisemmin. Kotiin vietävien palvelujen kehitys voidaan siten nähdä osana laajempaa muutosta, jossa sosiaalihuoltoa alettiin rakentaa palvelukeskeisemmäksi ja kunnallisesti organisoidummaksi kokonaisuudeksi. (Ketola, Kröger, Rauhala & Sipilä 1996, 140–141.)

Lapsiperheiden mahdollisuus saada kodinhoitoapua oli 1960-luvulla vielä suhteellisen rajallinen. Vuonna 1960 kodinhoitoapua sai 4,4 prosenttia lapsiperheistä, mutta palvelujen saatavuudessa oli huomattavia alueellisia eroja. Kotipalvelun kustannuksista ja asiakkailta perityistä maksuista on puolestaan vaikea muodostaa täysin yhtenäistä kuvaa, sillä kuntien välillä oli merkittäviä eroja sekä kustannusrakenteissa että asiakasmaksujen määräytymisessä. Vuonna 1967 sosiaaliministeriö antoi ohjeet kodinhoitoavusta perittävistä maksuista. Sosiaalilautakunnalle annettiin mahdollisuus korottaa maksuja tietyissä tilanteissa enintään 50 prosentilla. Toisaalta pienituloiset ja varattomat lapsiperheet voitiin vapauttaa asiakasmaksuista kokonaan. Sosiaalihallituksen myöhemmissä ohjeissa korostettiin kuntien harkintavaltaa maksujen määrittämisessä sekä asiakkaiden yksilöllisen elämäntilanteen huomioimista. Tavoitteena oli, että asiakasmaksut pysyisivät kohtuullisina eivätkä muodostuisi esteeksi palvelun käyttämiselle. (Ketola, Kröger, Rauhala & Sipilä 1996, 144.)

Kotipalvelujen ammatillinen henkilöstö kasvoi 1960-luvun aikana. Vuonna 1967 Suomessa työskenteli noin 1 500 kotiavustajaa, jotka olivat saaneet Kotiapukeskuksen järjestämää kurssimuotoista koulutusta. Kunnallisen kotiaputoiminnan rakentaminen ei kuitenkaan alkanut täysin ilman aikaisempaa perustaa. Järjestöillä oli ollut keskeinen rooli toiminnan kehittämisessä jo ennen kunnallisten palvelujen laajenemista. Ne olivat paitsi kehittäneet kotiavun sisältöjä myös järjestäneet henkilöstölle soveltuvaa koulutusta, mikä loi pohjaa myöhemmälle kunnalliselle toiminnalle. Palvelujen järjestämisen siirtyessä yhä vahvemmin kuntien vastuulle myös toiminnan koordinointi keskitettiin kunnallisiin kotipalvelutoimistoihin. Työn käytännön ohjauksesta vastasivat johtavat kodinhoitajat. (Ketola, Kröger, Rauhala & Sipilä 1996, 140–141.)

1960-luvun loppupuolella tapahtui muutoksia myös sosiaalihuollon laajemmissa periaatteissa. Maaliskuussa 1967 valtioneuvoston asettama komitea sai tehtäväkseen valmistella sosiaalihuollolle tavoitteita ja periaatteita, joiden avulla sosiaalihuoltoa voitaisiin kehittää osana laajempaa yhteiskuntapolitiikkaa. Sosiaalihuolto ymmärrettiin tällöin osaksi sosiaalipolitiikkaa ja edelleen koko yhteiskuntapolitiikan kokonaisuutta. Sosiaalihuollon keskeisiksi tehtäväalueiksi määriteltiin huoltoapu, kotiapu, lastensuojelu, vajaamielishoito ja irtolaishuolto. (Harrikari 2019, 259–261.)

Komitean linjauksissa huomio kiinnittyi myös siihen, millaisille periaatteille sosiaalihuollon käytännön toiminta tulisi rakentaa. Keskeisiksi toimintaperiaatteiksi määriteltiin omatoimisuuden tukeminen, luottamuksellisuus, ennaltaehkäisy ja palveluhenkisyys. Näissä periaatteissa näkyi muutos kohti asiakaslähtöisempää sosiaalihuoltoa. Tavoitteena ei ollut ainoastaan puuttua jo syntyneisiin ongelmiin, vaan vahvistaa ihmisten omia mahdollisuuksia selviytyä ja ehkäistä vaikeuksien kasautumista. Erityisen merkittävää oli ajatus asiakkaan tukemisesta hänen omassa elinympäristössään. Lapsiperheiden näkökulmasta tämä tarkoitti sitä, että apua pyrittiin mahdollisuuksien mukaan viemään perheen kotiin sen sijaan, että perhe olisi joutunut siirtymään palvelujen piiriin kodin ulkopuolelle. Näin 1960-luvun sosiaalihuollon uudistuminen loi osaltaan perustaa sellaiselle kotipalvelulle, jossa koti nähtiin keskeisenä toimintaympäristönä ja palvelun lähtökohtana asiakkaan yksilöllinen tilanne. (Harrikari 2019, 259–260.)

Vuonna 1966 voimaan tullut laki kunnallisesta kodinhoitoavusta laajensi kodinhoitoavun koskemaan kaikkia sitä tarvitsevia riippumatta heidän sosiaalisesta tai taloudellisesta tilanteestaan. Tämän seurauksena palvelujen asiakaskunta laajeni ja kodinhoitajien rinnalle tuli kotiavustajia. Yleisesti kodinhoitajat työskentelivät perheiden parissa, kun taas kotiavustajat auttoivat pääasiassa ikääntyneitä. Kodinhoitoavusta alettiin myöhemmin käyttää nimitystä kotipalvelu. (Niemelä 2006, 71; Ketola, Kröger, Rauhala & Sipilä 1996,140–141.)

Hyvinvointivaltion laajeneminen ja perhepalvelujen vahvistuminen 1970-luvulla

1970-luvulla kiinnostus sosiaalipolitiikkaa kohtaan vahvistui. Vuosikymmenelle oli ominaista ajattelu, jonka mukaan sosiaalipolitiikalla ja tarjotuilla palveluilla voitiin parantaa perheiden elämänlaatua ja elintasoa. Tänä aikana säädettiin useita merkittäviä lakeja, jotka koskivat muun muassa lasten päivähoitoa ja kansanterveyttä. Väestön elintason kohotessa esiin nousi myös uudenlaisia hyvinvointivaltion ongelmia. Näihin lukeutuivat esimerkiksi kannustinongelmat, taloudellisen kestävyyden kysymykset sekä julkisen sektorin tehokkuuteen ja tehottomuuteen liittyvät ongelmat. Talouselämän notkahdukset nostivat 1970-luvun loppupuolella julkiseen keskusteluun erityisesti resurssien riittävyyden. (Jousimaa 1987, 210–211.)

Huoltaja-säätiön julkaisemassa Sosiaaliturva-lehdessä vuoden 1972 juhlateemana oli ehkäisevä sosiaalihuolto. Sosiaalihuollolla ja ennaltaehkäisevillä palveluilla nähtiin olevan merkittävä rooli useiden yhteiskunnallisten kysymysten käsittelyssä. Näitä olivat muun muassa lapset ja perheet, asuminen, työllisyys, yhteiskuntasuunnittelu, koulutusuudistukset sekä

alkoholi- ja päihdeongelmat. Sosiaalihuollon tehtäväksi katsottiin kansalaisten aktiivinen palvelujen tarjoaminen sekä niiden kansalaisten informoiminen, jotka tarvitsivat palveluja. Sosiaalityöntekijöiltä alettiin lisäksi odottaa aiempaa enemmän yhteiskunnallisia kannanottoja ja oman asiantuntemuksensa jakamista, joiden avulla voitaisiin vaikuttaa yhteiskunnan kehittämiseen. 1970-luvulla keskeiseksi muodostui myös tiedottaminen, jotta asiakkaat olisivat tietoisia oikeuksistaan ja siitä, ”mitä saa ja mistä saa”. (Jousimaa 1987, 214–216.)

Vuonna 1975 ammateissa toimivien suomalaisten lapsiperheiden äitien osuus oli 67 prosenttia. Suomen tulotaso oli tuolloin alhainen, ja erityisesti maaseudulla elettiin köyhissä olosuhteissa. Näissä olosuhteissa selviytyminen edellytti naisten ja miesten välistä työetiikkaan perustuvaa kumppanuutta, minkä on usein katsottu olevan yksi selitys suomalaisnaisten korkealle työssäkäyntiasteelle. Vuonna 1978 Suomessa 73 prosenttia alle kuusivuotiaiden lasten äideistä osallistui työelämään, kun vastaava osuus Ruotsissa oli 69 prosenttia. Lisäksi Suomessa vuokra-asuntojen määrä oli selvästi vähäisempi kuin Ruotsissa. (Hiilamo 2006, 77–78.)

Päivähoito oli perinteisesti sosiaalidemokraattien ja ammattiyhdistysliikkeen keskeinen poliittinen tavoite. Vanhempainlomajärjestelmää alettiin puolestaan kehittää vuodesta 1974 lähtien useaan otteeseen myös sellaisina ajanjaksoina, jolloin sosiaalidemokraatit eivät olleet hallituksessa. Konservatiivit ja liberaalit tukivat naisten työssäkäyntiä edistävää politiikkaa osin taktisesti, sillä naisten työssäkäynti oli lisääntynyt nopeasti. Naisten asemaa vahvistivat lisäksi liberalisoitu avioliittolainsäädäntö, aborttilainsäädäntö sekä oikeus hoitaa kotona sairasta lasta. (Hiilamo 2006, 80.)

Kotipalvelun henkilöstömäärää ei kuitenkaan lisätty vastaamaan kasvavaa palveluntarvetta. Vuonna 1972 kotipalvelusta alettiin periä asiakasmaksuja, mikä vaikutti myös työn rakenteeseen. Pitkät työjaksot alkoivat vaihtua lyhyempiin ja tehokkuutta korostaviin käynteihin. Perheet alkoivat nähdä kodinhoitajan ikään kuin omana työntekijänään eivätkä halunneet maksaa tehottomaksi koetusta työajasta. 1970-luvulla työn luonne muuttuikin nopeasti perheiden valistamisesta kohti hoivaa korostavaa työotetta. Työ säilyi kuitenkin fyysisesti raskaana. (Niemelä 2006, 71–72.)

Kotipalvelutoiminnasta aiheutuneista kustannuksista asiakkaiden maksettavaksi jäi vuonna 1971 runsas 4 prosenttia ja vuonna 1975 noin 3 prosenttia. Muilta osin kustannukset jaettiin kuntien ja valtion kesken. Kuntien osuus kustannuksista vaihteli 45 ja 70 prosentin välillä. (Ketola, Kröger, Rauhala & Sipilä 1996, 145.)

Hyvinvointivaltion laajenemisen huippuvaihe ja kotipalvelun muutos 1980-luvulla

1980-luvulle oli tunnusomaista lapsiin, nuoriin ja lapsiperheisiin liittyvän julkisen ja poliittisen keskustelun huomattava lisääntyminen. Lapsiperheille suunnattuja tulonsiirtoja korotettiin ja palveluja laajennettiin. Näiden toimien voidaan nähdä edustaneen perheiden sosiaalisten ongelmien rakenteellista ennaltaehkäisyä. 1980-lukua onkin kuvattu hyvinvointivaltion ”lihaviksi vuosiksi”, jolloin korostuivat suvaitsevaisuuden sekä lapsi- ja perhepolitiikan arvot ja tavoitteet. Keskeisenä pyrkimyksenä oli ehkäistä ongelmien kasaantumista sekä laajentaa universaaleiksi katsottuja sosiaalipalveluja. (Harrikari 2011, 319–322.)

Taloudellisesti 1980-luku oli Suomessa vakaata aikaa, ja maan talous kasvoi kansainvälisesti tarkasteltuna keskimääräistä nopeammin. Suomessa vallitsi sosiaalidemokraattinen eetos, jonka yhteydessä korostuivat tasa-arvon vahvistaminen, demokratia ja yksilönvapaus. Lasten ja lapsiperheiden näkökulmasta vuosikymmenelle oli ominaista tulonsiirtojen sekä universaalien palvelujen ja palvelujärjestelmien lisääminen. Samalla Suomen elinkeinorakenne muuttui maatalousvaltaisesta kohti palveluelinkeinoja. (Harrikari 2019, 279–280.)

1980-luvun yhteiskunnallinen ilmapiiri oli myötämielinen suojelukysymyksiä ja sukupolviolosuhteita kohtaan. Tällöin huomio alkoi kohdistua yhä vahvemmin myös lapsen subjektiivisiin oikeuksiin, joiden asema vahvistui nopeasti. Historiallisessa jatkumossa erityisesti 1980-luvun loppupuolta on kuvattu yltäkylläisen hyvinvointivaltion ajanjaksoksi. Myös kansainvälisesti tarkasteltuna 1980-lukua pidettiin lapsiystävällisenä, kansalaisoikeuksia korostavana, myönteisenä ja suvaitsevana ajanjaksona. Lastensuojelun näkökulmasta aiemmat suojeluongelmat, kuten absoluuttinen köyhyys ja orpous, menettivät merkitystään. Niiden rinnalle ja tilalle nousivat kuitenkin myös hyvin toimeentulevien lapsiperheiden piilevät ongelmat, kuten päihteiden käyttö, mielenterveysongelmat ja turvattomuus. Tämä muutos vaikutti myös kaikkiin lapsiperheisiin suunnattujen palvelujen kehitykseen. (Harrikari 2019, 304–306.)

Kotipalvelun kustannuksia tarkasteltaessa sen osuus julkisista sosiaalimenoista oli vuonna 1986 vajaa yksi prosentti. Kotipalvelun osuus sosiaalimenoista oli vastaavasti noin 1,5 prosenttia, ja asiakkaat maksoivat noin 12 prosenttia kotipalvelun kokonaiskustannuksista. Vanhukset vastasivat kustannuksista hieman lapsiperheitä suuremmalta osin. (Ketola, Kröger, Rauhala & Sipilä 1996, 145.)

Sosiaalipalveluissa siirtyminen laitoshoidosta avohoitoon toteutui Suomessa vasta 1980-luvulla, vaikka avohuollon lisäämisestä oli keskusteltu jo 1960-luvulta lähtien. Vuonna 1982

voimaan tullut uusi sosiaalihuoltolaki pyrki takaamaan kaikille kansalaisille yhtäläiset mahdollisuudet saada tarvitsemiaan sosiaalipalveluja. Laki korosti erityisesti palvelujen merkitystä yksilön toimintakyvyn ylläpitämisessä ja edistämisessä. Avohuollon palvelut alettiin nähdä ensisijaisina, ja sosiaalipalvelut ymmärrettiin yhä vahvemmin tavanomaisiksi ja olennaisiksi osiksi hyvinvointiyhteiskunnan palvelujärjestelmää. Samalla korostui niiden merkitys kansalaisten arjessa ja ehkäisevässä työssä. (Satka 1994, 330–331.)

1980-luvulla sosiaalihuoltolain mukaiset tukipalvelut, kuten ateria-, pyykki-, siivous-, kauppa- ja kuljetuspalvelut, kevensivät kodinhoitajien kasvavaa työkuormaa. Samalla perinteinen ja kokonaisvaltainen hoitotyö alkoi hajautua erillisiksi palveluiksi. Palvelujärjestelmässä ei siten enää keskitytty yhtä laaja-alaiseen tukeen kuin aikaisemmin, vaan erilaisia avun tarpeita alettiin kohdentaa erillisten tukipalvelujen avulla. (Järvinen 2012, 48–49.) Toisin sanoen 1980-luvulla tapahtunut sosiaalipalvelujen, mukaan lukien lapsiperheiden kotipalvelun, kehittäminen ja laajeneminen kytkeytyi rinnakkaisilmiönä palvelujen lisääntyvään erikoistumiseen ja pirstoutumiseen. Tämä muutos vaikutti myös lapsiperheiden kotipalvelun luonteeseen: aikaisemmin laaja-alaisesta kodin ja perheen arkea tukevasta työstä muodostui vähitellen yksi osa eriytyvää sosiaalipalvelujen kokonaisuutta. Lapsiperheiden kotipalvelun tehtävänä säilyi perheiden arjen ja lastenhoidon tukeminen, mutta palvelun sisältöjä ja kohdentumista alettiin määrittää aikaisempaa selvemmin osana muuta sosiaalipalvelujärjestelmää. (Niemelä 2006, 73–76.) Näin 1980-luku voidaan nähdä vaiheena, jossa lapsiperheiden kotipalvelu sekä vahvistui osana kunnallisia sosiaalipalveluja että alkoi samalla eriytyä aikaisemmasta kokonaisvaltaisesta kodinhoidon mallista.

2.2 Lapsiperheiden kotipalvelu muutosten keskellä

1990-luvun talouslama ja hyvinvointivaltion murros

1990-luku muistetaan Suomessa erityisesti talouslamasta, mittavista leikkauksista ja säästötoimenpiteistä. Jo vuonna 1991 kävi selväksi, että suomalainen hyvinvointivaltio oli joutunut vakavaan taloudelliseen kriisiin. Sosiaalipoliittisia päätöksiä tehtiin runsaasti, ja niiden seurauksena käytettävissä olevat resurssit vähenivät. Yhteiskunnan eri toimijat, kuten yrittäjät, lastensuojelijat, eläkeläisjärjestöt ja ammattiyhdistykset, olivat yhtä mieltä siitä, että hallituksen suunnittelemat leikkaukset olivat väärin kohdennettuja. Ajan synkkää ilmapiiriä kuvastaa hyvin vuoden 1992 lastensuojelupäivien teema: ”onko varaa välittää lapsista?”.

Arvokeskusteluissa pohdittiin vaikean ajanjakson vaikutuksia erityisesti lapsiin ja lapsiperheisiin. Taloudelliset realiteetit asettivat kuitenkin rajat julkisten varojen käytölle. (Paavilainen 2012, 344–347.)

Vuonna 1990 alkanut taloudellinen lama johti Suomessa resurssien vähenemiseen ja palvelujen supistamiseen. Ennennäkemättömät lamavuodet siirsivät sosiaali- ja terveysalan kehittämiseen liittyvää painetta suoraan julkiselta sektorilta kansalaisjärjestöille. Raha-automaattiyhdistys päätti jo 1980-luvun lopulla myöntää järjestökentälle avustusvaroja, joiden avulla kotipalvelua oli mahdollista kehittää systemaattisesti. Useat sosiaali- ja terveysalalla toimineet kansalaisjärjestöt hyödynsivät tätä mahdollisuutta, ja vuonna 1996 kokeilutoiminta muuttui vakituisluonteiseksi. Palvelujen rahoituspohjaa tarkasteltiin uudelleen, ja kehityksen myötä kustannukset jakautuivat kuntien ja Raha-automaattiyhdistyksen kesken. (Kotioja 2020, 329–330.)

Lamavuosina valtiovarainministeriö ilmoitti suunnitelmasta, jonka mukaan Raha-automaattiyhdistyksen varoja käytettäisiin valtion budjettivajeen paikkaamiseen. Vuonna 1993 Raha-automaattiyhdistyksen voittovaroja ohjattiin sellaisiin valtion menoihin, joita oli aiemmin rahoitettu yksinomaan valtion yleisistä budjettivaroista. Raha-automaattiyhdistyksen järjestöille jakamat avustusmäärät laskivat hetkellisesti, mutta jaettavia varoja riitti edelleen Raha-automaattiyhdistyksen tuottojen kasvaessa. Yhdistyksen varoja käytettiin koko 1990-luvun ajan myös valtion menojen kattamiseen. Rahoituksen näkökulmasta toinen merkittävä taho oli Lasten Päivän Säätiö ja siltä saadut avustusvarat. (Paavilainen 2021, 353–354.)

1990-luvun alkupuolella suomalainen yhteiskunta joutui huomattavaan murrokseen, jolla on ollut pitkäaikaisia seurauksia. Suomalainen yhteiskunta alkoi kytkeytyä uudella tavalla globaaliin markkinatalouteen ja kansainväliseen politiikkaan. Samalla suomalainen hyvinvointiyhteiskunta ja julkinen sektori joutuivat murrokseen. 1990-lukua voidaankin pitää suomalaisen yhteiskuntapolitiikan kannalta käänteentekevänä ajanjaksona. Talouslaman syiksi on esitetty muun muassa kestämätöntä pankkitoimintaa, politiikan muutoksia sekä huonoa onnea. (Harrikari 2019, 307–308.)

Lama vaikutti erityisen laajasti palveluihin ja lapsiperheiden elämään. Lamaa edeltäneitä vuosia voidaan tarkastella yhdenvertaisuuden ajanjaksona, jolloin absoluuttista köyhyyttä onnistuttiin vähentämään. Laman jälkeisissä analyyseissä kuitenkin havaittiin, että lama oli polarisoitunut eli jakanut lapsiperheitä aiempaa selvemmin erilaisiin asemiin. Lamavuosina lapsiperheköyhyys kolminkertaistui, ja lapsiperheiden palveluja heikennettiin laajasti. 1990-luvun alkupuolta on

kuvattu hämmennyksen, epävarmuuden ja neuvottomuuden ajanjaksoksi. Aiempi politiikka, jossa oli korostunut runsas julkinen rahoitus ja jossa tavoitteena oli universaali sosiaalipolitiikka, oli nopeasti muuttunut. Huomattavaa oli myös se, että erityisesti lapsia, nuoria ja lapsiperheitä koskevien eduskuntaesitysten määrä väheni huomattavasti. (Harrikari 2019, 307–308.)

Laman ja sosiaalipalvelujärjestelmän muutokset heijastuivat myös kotipalvelun toteuttamiseen ja henkilöstön tehtäviin, kun palvelujen painopisteet, työn sisältö ja työntekijöiltä edellytetty osaaminen muuttuivat.1990-luvulla tapahtui myös perheisiin ja palveluihin vaikuttavia koulutuksellisia muutoksia. (Niemelä 2006, 76–80.) Vuonna 1992 toteutettiin koulutusuudistus, jossa kymmenen sosiaali- ja terveysalan tutkintoa yhdistettiin lähihoitajan tutkinnoksi. Samalla luovuttiin kodinhoitajien koulutuksesta, minkä seurauksena kodinhoitajien ammattikunta sellaisenaan lakkasi olemasta. Uudistus edellytti kotipalvelun työnkuvan tarkentamista ja päivittämistä. Lähihoitajakoulutuksen myötä psykososiaalisen tuen tarjoaminen asiakkaille ja heidän perheilleen nousi entistä keskeisemmäksi osaksi työtä. (Korvela, Saarilahti & Sekki 2014, 194.)

Monitoimijainen palvelujärjestelmä ja ennaltaehkäisevän tuen vahvistuminen 2000–2010-luvuilla

2000-luvulla lapsiperheiden kotipalvelussa tapahtui useita merkittäviä muutoksia. Palvelumarkkinoille tuli yksityisiä palveluntarjoajia, mikä herätti keskustelua markkinoiden tasavertaisuudesta. Suomessa voimassa ollut hankintalaki edellytti kuntia kilpailuttamaan myös suhteellisen pieniä hankintoja, mikä osaltaan lisäsi palveluntarjoajien määrää. Kilpailutuksissa hinnalla oli keskeinen merkitys, minkä vuoksi Raha-automaattiyhdistyksen tukemien järjestöjen katsottiin olevan kilpailuasetelmassa huomattavan edullisessa asemassa. Raha-automaattiyhdistyksen myöntämän taloudellisen tuen arvioitiin vääristävän hyvinvointipalveluja tarjoavien yritysten ja muiden toimijoiden markkina-asemaa. (Kotioja 2020, 330–331.)

Kuntien, järjestöjen ja yritysten välisistä suhteista käytiin runsaasti keskustelua. Tämän seurauksena Raha-automaattiyhdistys päätti vuonna 2004, etteivät sen tuella toimivat järjestöt voineet enää kilpailla suoraan markkinavetoisten toimijoiden kanssa. Tämä tarkoitti esimerkiksi

sitä, ettei Mannerheimin Lastensuojeluliitto saanut enää taloudellista tukea lapsiperheiden kotipalvelun, lastenhoitopalveluiden ja ryhmähoitopalveluiden kehittämiseen. Tilanne johti siihen, että perhepalvelujen strategiaa jouduttiin hahmottelemaan uudelleen. (Kotioja 2020, 330–331.)

Perhepolitiikka oli 2000-luvun alkupuolella niin vahvasti esillä julkisessa keskustelussa, että ajanjaksoa on kutsuttu familistiseksi ajanjaksoksi. Tätä tulkintaa tukevat myös kansainväliset asennetutkimukset. Suomessa perhepolitiikan linjauksista vastaa sosiaali- ja terveysministeriö yhteistyössä muiden ministeriöiden kanssa. Suomen kaltaisessa hyvinvointivaltiossa perhepolitiikan tavoitteena on luoda lapsille hyvä ja turvallinen kasvuympäristö sekä turvata vanhemmille mahdollisuus lastensa hoivaan, huolenpitoon ja kasvatukseen niin aineellisesta kuin henkisestäkin näkökulmasta. 2000-luvun hallitusohjelmissa korostuvatkin perhepolitiikan kehittäminen sekä sukupuolten tasa-arvoon liittyvät kysymykset. (Haataja, Airio, Saarikallio-Torp & Valaste 2016, 8–10.)

Lasten syntymään ja hoivaan liittyviin perhepoliittisiin tukimuotoihin kuuluvat muun muassa neuvolapalvelut, lapsiperheiden kotipalvelu, perhevapaat ja erilaiset tulonsiirrot. Näiden lapsiperheille suunnattujen palvelujen keskeisenä tavoitteena on tukea perheiden arjessa selviytymistä uudessa ja mahdollisesti haastavassa elämäntilanteessa. Hoivaan liittyvät kysymykset ovat keskeisiä myös hyvinvointiyhteiskunnan toimintaperiaatteita ja tuotoksia tarkasteltaessa. 2000-luvulla hoivan ja avun järjestämisen tapoja tarkasteltiin muun muassa sen kautta, miten ja missä määrin palveluja tuotetaan, ketkä niitä tuottavat sekä millainen rooli palvelujen järjestämisessä on yksityisellä ja julkisella sektorilla sekä perheillä itsellään. (Haataja, Airio, Saarikallio-Torp & Valaste 2016, 36–37.)

2000-luvulla alkoi olla nähtävissä myös eriarvoisuuden lisääntymistä. On katsottu, etteivät valtiot ole olleet kykeneviä tai halukkaita vaikuttamaan riittävästi eriarvoisuuden kasvuun. Vaikka poliittista tahtoa eriarvoisuuden vähentämiseen olisi ollut, siihen vaikuttaminen on ollut useilla mittareilla vaikeaa. Verotukseen ja sosiaaliturvaan liittyvän politiikan on katsottu olevan yksi eriarvoisuuden lisääntymiseen vaikuttaneista tekijöistä. Myös yksilöiden ja perheiden hyvinvointia mittaavat kyselyt vahvistavat käsitystä eriarvoisuuden lisääntymisestä 2000-luvulla. (Julkunen 2006, 219–220.)

Sosiaali- ja terveysministeriön Varpu-toiminta toteutettiin ensin projektina vuosina 2001–2004 ja myöhemmin kehittämishankkeena vuosina 2004–2007. Varpu-toiminnalla pyrittiin edistämään kulttuurista muutosta varhaisen puuttumisen suuntaan sekä vahvistamaan ja

lisäämään sosiaalialan toimijoiden tietoja ja taitoja. Laajemmin tarkasteltuna Varpu-toiminnalla pyrittiin vaikuttamaan eri toimijoihin, kuten päättäjiin, palvelujärjestelmään, ammattilaisiin ja vanhempiin. Varhaisen puuttumisen ja tuen mahdollistamiseksi sosiaalipoliittisessa keskustelussa tulisi tunnistaa sellaisia esteitä ja yhteiskunnallisia rakenteita, jotka mahdollisesti vaikuttavat asenteisiin ja työskentelytapoihin. Toimintamallia pyrittiin jalkauttamaan kaikkeen perheiden kanssa tehtävään työhön. (Forss & Vatula-Pimiä 2014, 219) Varpu-tiimin toiminta puolestaan jatkuu osana Helsingin lastensuojelun palveluja. Nykyisessä toiminnassa vauvaerityistä osaamista pyritään vahvistamaan keskittämällä vauva lastensuojelun asiakkuuteen tulevien lasten sosiaalityötä omaan työryhmään. Tavoitteena on tarjota vauvoille heidän kehitysvaiheensa ja erityiset tarpeensa huomioivaa sosiaalityötä sekä vahvistaa yhteistyötä vauvaperheiden muiden palvelujen kanssa. Näin vauvaerityinen työskentely pyrkii tekemään vauvan tarpeet, turvallisuuden ja näkökulman näkyväksi lastensuojelun kaikissa vaiheissa. (Pesäpuu 2026.)

Vuonna 2015 tuli voimaan uusi sosiaalihuoltolaki, jonka tavoitteena oli madaltaa kynnystä palvelujen saamiseen. Kotipalvelun osalta tämä tarkoitti, että lapsiperheillä oli jatkossa mahdollisuus saada kotipalvelua silloin, kun se oli tarpeen lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi. Lakiuudistuksen tavoitteena oli tarjota lapsiperheille oikea-aikaista tukea ilman, että palvelun saaminen edellytti lastensuojelun asiakkuutta. (Valtioneuvosto 2014.)

Näyttää kuitenkin siltä, että vuoden 2015 sosiaalihuoltolain uudistukselle asetetut tavoitteet ovat toteutuneet vain osittain. Uudistuksella pyrittiin vahvistamaan ennaltaehkäiseviä ja matalan kynnyksen palveluja suhteessa korjaaviin palveluihin. Lapsiperheiden kotipalvelu on yksi keskeisistä näistä palveluista, sillä sen tarkoituksena on tukea perheen arjessa selviytymistä ja vahvistaa perheen toimintakykyä. Vuoden 2024 selvityksen mukaan varhaista ja matalan kynnyksen tukea ei kuitenkaan ole pystytty tarjoamaan riittävästi, ja resurssien puute on joillakin alueilla vaikeuttanut ennaltaehkäisevää työtä. Lisäksi lapsiperheiden kotipalvelun saatavuudessa ja myöntämiskriteereissä on havaittu alueellisia eroja. Selvityksen mukaan kriteerit ovat monilla alueilla tiukentuneet, mikä on voinut heikentää palvelun saatavuutta. Myös kotipalvelun maksullisuuden on todettu vähentävän palvelun käyttöhalukkuutta ja heikentävän erityisesti pienituloisten perheiden mahdollisuuksia hyödyntää palvelua. Näin ollen lainsäädännössä asetettu tavoite oikea-aikaisesta ja helposti saavutettavasta ennaltaehkäisevästä tuesta ei välttämättä toteudu perheiden kannalta yhdenvertaisesti eri alueilla. (Valtioneuvosto 2024, 82–83.)

Perheille suunnattujen palvelujen järjestämisessä on kuitenkin vaihtelua, ja asiakkaan näkökulmasta palveluverkosto saattaa näyttäytyä vaikeasti hahmotettavana. Palveluihin pääsyyn liittyy erilaisia kriteerejä, ja sosiaalialan ammattilaiset tekevät jatkuvasti palvelutarpeeseen liittyviä arvioita sekä käyttävät harkintavaltaa toimiessaan eräänlaisina portinvartijoina. Sekä sosiaalityöntekijöihin että perhepalveluihin kohdistuu tehokkuus- ja säästöpaineita, mikä voi osaltaan aiheuttaa eriarvoisuutta perheiden välillä sekä alueellisesti. Palveluihin pääsyä varten voidaan toteuttaa erilaisia palvelutarpeen arviointeja, mutta arviointikriteerien tulisi olla kaikille selkeitä ja yhdenmukaisia sekä palveluiden kaikkien saavutettavissa. (Ilmarinen, Vuorenmaa, Karvonen & Lammi-Taskula 2023, 39–40.)

Perhebarometrikyselyssä selvitettiin vastaajien kokemuksia siitä, miten valtio on viime aikoina onnistunut edistämään lasten ja perheiden hyvinvointia Suomessa. Vastaukset olivat varsin kriittisiä. Naisista 71 prosenttia ja miehistä 65 prosenttia koki, että perheiden jakautuminen hyvä- ja huono-osaisiin oli vahvistunut. Kokemus perheiden hyvinvoinnin jakautumisesta oli voimistunut jo useamman hallituskauden ajan. Lisäksi perheille tarjotun tuen koettiin olevan epäjohdonmukaista, vaikka yhtä lailla osa vastaajista koki, että tuen tarjoamisessa oli myös onnistuttu. Noin kolmannes vastaajista oli sitä mieltä, että lapsiperheet oli unohdettu kokonaan. (Kontula 2018, 84–85.) Perhebarometrin tuloksia tarkasteltaessa on kuitenkin huomioitava, että siinä käsiteltiin perheiden saamaa tukea laajemmin eikä tarkastelu kohdistunut yksinomaan lapsiperheiden kotipalveluun.

Hyvinvointialueet, taloudelliset reunaehdot ja lapsiperheiden kotipalvelu 2020-luvulla

Nykyhetkeä voidaan tarkastella myös yhteiskunnassa tapahtuneen arvokeskustelun ja yhteiskuntaeetoksen muutoksen kautta. Aiemmin hyvinvointiyhteiskunnan palveluiden ja etuuksien kustannuksista huolimatta niiden on katsottu olevan yhteiskunnallisesti arvokkaita ja perusteltuja. Nousukausina kansalaisten odotukset sosiaaliturvaa ja palveluita kohtaan yleensä kasvavat, kun taas laskukausina odotukset usein kohtuullistuvat. (Julkunen 2006, 59–60.) Nykyisessä yhteiskunnallisessa mentaliteetissa on nähtävissä siirtymää kollektiivisesta turvasta kohti yksilön omaa vastuuta, varautumista, yksilöllisyyttä ja valinnanvapautta. Muuttuvaan eetokseen liittyvät myös vaurastumisen, voittamisen ja menestymisen korostaminen. Nykyisen kulttuurin on katsottu sallivan eriarvoisuuden ja sosiaalisten erojen merkittävän kasvun. Riskialttiina voidaan pitää ajatusta, jossa yksilön saavutukset nähdään ensisijaisesti hänen omana ansionaan ja samalla unohdetaan historialliset sekä

yhteiskunnallisesti yhdessä luodut edellytykset. Arvojen koventuminen voi puolestaan johtaa siihen, että ymmärrys heikommassa asemassa olevia kohtaan vähenee, heidän tietonsa ja kokemuksensa sivuutetaan ja haastavissa elämäntilanteissa olevien auttamatta jättämiselle etsitään perusteita. (Julkunen 2006, 59–60.) Näiden kehityskulkujen rinnalla nykyisessä hyvinvointivaltiokeskustelussa korostuvat sosiaalisen kestävyyden, eriarvoisuuden ja hyvinvointivaltion kantokyvyn kysymykset. (Myllyviita, Saikkonen & Vaalavuo 2024, 19–22.)

Kunnallisten palvelujen ja nykyisten hyvinvointialueiden tarjoaman avun rinnalle on tullut yhä enemmän yksityisiä palveluntarjoajia. Taloudellisten resurssien vähentyessä kotipalvelua on pyritty tehostamaan selkeyttämällä eri toimijoiden välistä työnjakoa. Tämä on osaltaan johtanut asiakkaiden arkeen liittyvien tehtävien jakautumiseen useille eri ammattilaisille. Työnjaon tarkentaminen ja yksityisten palvelujen lisääntyminen ovat mahdollistaneet julkisesti rahoitettavien palvelujen tehtävien priorisoinnin ja karsimisen. Perheille apua on puolestaan tarjottu tyypillisesti vasta siinä vaiheessa, kun heidän tilanteensa on arvioitu lastensuojelullisesti riskialttiiksi. (Taajamo 2006, 233.) Taajamon vuonna 2006 esittämä havainto näyttäytyy kokemustemme perusteella ajankohtaisena myös 2020-luvulla.

Olemme itse tuottaneet sosiaalialan palveluja tuottavan yrityksen kautta lapsiperheiden kotipalvelua useilla hyvinvointialueilla vuosina 2020–2025. Tänä aikana on ollut havaittavissa muutoksia palvelujen saatavuudessa ja tuotantotavoissa. Erityisesti vuonna 2025 palvelujen määrän merkittävä väheneminen hyvinvointialueiden tiukan taloudellisen tilanteen seurauksena on herättänyt huomiota. Lisäksi palvelutuotannossa on havaittu siirtymää yksityisiltä palveluntuottajilta takaisin hyvinvointialueiden omaan tuotantoon. Tämän kehityksen myötä lapsiperheiden kotipalvelun asiakasmäärien on havaittu vähentyneen.

Kokemustemme perusteella myös palveluihin pääsyn kriteerit ovat tiukentuneet ja asiakkaat saattavat joutua odottamaan palvelujen saamista aiempaa pidempään. Näitä kokemuksia voidaan tarkastella suhteessa aiemmin esitettyyn tutkimuskirjallisuuteen, jossa on tuotu esiin palveluihin pääsyn kriteerien, ammattilaisten harkintavallan sekä taloudellisten paineiden merkitys palvelujen saatavuudelle ja yhdenvertaisuudelle.

2.3 Lapsiperheiden kotipalvelun nykytilanne

Lapsiperheiden kotipalvelu on nykyisessä sosiaalihuollon palvelujärjestelmässä kotiin annettava sosiaalipalvelu, jonka tarkoituksena on tukea lapsiperheen arjen toimintakykyä ja

huolenpitotehtävää. Sosiaalihuollon palvelujen kokonaisuudessa kotipalvelu sijoittuu perheille tarjottaviin sosiaalipalveluihin, ja sen erityispiirteenä on tuen toteutuminen perheen omassa arkiympäristössä. Kotipalveluun voi sisältyä käytännön apua esimerkiksi lastenhoidossa, kodin hoitamiseen liittyvissä tehtävissä sekä muissa jokapäiväiseen elämään liittyvissä toiminnoissa. THL:n sosiaalialan tiedonhallinnan sanaston mukaan lapsiperheen kotipalvelulla tarkoitetaan kotiin annettavaa sosiaalipalvelua, jossa asiakkaalle tai hänen perheelleen annetaan henkilökohtaista huolenpitoa tai apua arjen käytännön toimissa. Kotipalveluun voi sisältyä muun muassa asumiseen, hoitoon ja huolenpitoon, toimintakyvyn ylläpitämiseen sekä lasten hoitoon ja kasvatukseen liittyviä tehtäviä. (THL 2026.)

Lapsiperheiden kotipalvelun nykyinen lainsäädännöllinen asema perustuu sosiaalihuoltolakiin (1301/2014). Sosiaalihuoltolain 18 a §:ssä säädetään lapsiperheen oikeudesta kotipalveluun. Säännöksen mukaan lapsiperheen kotipalvelulla tarkoitetaan perheen arjen toimintakykyä turvaavaa ja vahvistavaa palvelua, johon sisältyy esimerkiksi kodin ja lastenhoidon avustamista sekä muuta jokapäiväiseen elämään kuuluvaa toimintaa. (STM, 2026a.)

Kotipalvelun lähtökohtana on siten perheen arjessa selviytymisen ja toimintakyvyn tukeminen. Palvelun avulla voidaan vastata tilanteisiin, joissa perheen omat voimavarat eivät tilapäisesti tai muutoin riitä arjen ja lastenhoitoon liittyvien tehtävien hoitamiseen. Palvelun tarkoituksena ei ole ainoastaan korvata perheen käytännön toimintakykyä, vaan tukea perheen omia voimavaroja ja mahdollisuuksia selviytyä arjestaan. (Lammi-Taskula 2020.) THL:n mukaan kotipalvelun ja perhetyön tavoitteisiin kuuluu muun muassa vanhemmuuden, lastenhoidon ja kodin arkirutiinien hallinnan tukeminen.

Lapsiperheen kotipalvelua ei ole tarkoitettu ainoastaan tilanteisiin, joissa perheen ongelmat ovat jo vaikeutuneet, vaan palvelulla on myös ennaltaehkäisevä ja varhaista tukea vahvistava tehtävä. Sosiaalihuoltolain uudistamisen yhteydessä tavoitteena on ollut vahvistaa sosiaalihuollon matalan kynnyksen palveluja ja mahdollistaa tuen saaminen ilman lastensuojelun asiakkuutta. Kotipalvelun kannalta tämä on merkinnyt palvelun aseman vahvistumista osana muuta lapsiperheiden varhaisen tuen kokonaisuutta. THL on kuvannut sosiaalihuoltolain tavoitteena olleen painopisteen siirtämisen korjaavista toimenpiteistä ennaltaehkäiseviin palveluihin sekä lapsiperheiden mahdollisuuden saada kotipalvelua ja perhetyötä ilman lastensuojelun asiakkuutta. (Lammi-Taskula 2020.)

Vaikka lapsiperheiden kotipalvelulla on ennaltaehkäisevä ja matalan kynnyksen palveluna toteutuva tehtävä, palvelun käytännön saatavuuteen ja kohdentumiseen liittyy myös haasteita. Aiemmassa tutkimuksessa on tuotu esiin, että kaikki palvelua tarvitsevat lapsiperheet eivät

välttämättä saa tarvitsemaansa tukea. Palvelutarpeen ja palvelujen saatavuuden välinen suhde onkin keskeinen kysymys tarkasteltaessa kotipalvelun nykyistä asemaa osana sosiaalipalvelujärjestelmää. THL:n mukaan osa lapsiperheistä jää tarvitsemastaan matalan kynnyksen tuesta ilman apua, vaikka tuen tarve olisi ilmaistu. (Lammi-Taskula 2020.)

Lapsiperheiden kotipalvelu ei muodosta erillistä palvelukokonaisuutta, vaan se liittyy osaksi laajempaa lapsiperheiden sosiaali- ja terveyspalvelujen kokonaisuutta. Perheiden tuen tarpeet voivat liittyä samanaikaisesti esimerkiksi vanhemmuuteen, lasten hoitoon ja kasvatukseen, perheen arjen hallintaan, toimeentuloon, terveyteen tai sosiaalisiin suhteisiin. Tämän vuoksi kotipalvelun merkitystä voidaan tarkastella myös suhteessa muihin lapsiperheille suunnattuihin palveluihin. Palvelujen välinen yhteistyö ja eri palvelujen yhteensovittaminen ovat osa sosiaalihuollon kokonaisuutta, jossa palvelujen tarkoituksena on vastata asiakkaan yksilöllisiin tuen tarpeisiin. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 2026, 13–18.)

Kotipalvelun painopiste on konkreettisessa arjen avussa ja perheen toimintakyvyn tukemisessa, kun taas esimerkiksi perhetyössä painottuvat enemmän perheen hyvinvoinnin tukeminen, ohjaus, voimavarojen vahvistaminen ja vuorovaikutuksen parantaminen. Palvelujen käytännön sisällöt voivat kuitenkin osittain limittyä, mikä korostaa palvelujen välisten rajapintojen merkitystä. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 18 ja 18 a §.)

Vuonna 2023 toteutunut sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuun siirtyminen kunnilta hyvinvointialueille muutti myös lapsiperheiden kotipalvelun organisatorista toimintaympäristöä. Kotipalvelu kuuluu nykyisin hyvinvointialueiden järjestämiin sosiaalipalveluihin, Helsingin kaupungin muodostaessa tässä poikkeuksen. Muutos on merkinnyt siirtymää kunnallisesta palvelujen järjestämisestä osaksi uutta alueellista sosiaali- ja terveydenhuollon rakennetta. Samalla palvelujen järjestämiseen liittyvät alueelliset ratkaisut, resurssit ja palvelujen saatavuus muodostavat keskeisen osan kotipalvelun nykyistä toimintaympäristöä. Nykyisellään Suomessa on sosiaalipalveluista vastaavia hyvinvointialueita 21 hyvinvointialuetta ja Helsingin kaupunki. (Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislaki 612/2021; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014; Koivisto & Muurinen, 2022; Lammi-Taskula 2020.)

Lapsiperheiden kotipalvelun ennaltaehkäisevä merkitys perustuu erityisesti siihen, että tukea voidaan tarjota perheelle jo siinä vaiheessa, kun arjen kuormitus on lisääntynyt. Helsingin kaupungin lapsiperheiden kotipalvelua koskevissa päätösasiakirjoissa palvelu määritellään ennaltaehkäiseväksi ja varhaisen tuen palveluksi, jonka tehtävänä on tukea perheen jaksamista ja pärjäämistä tilapäisissä tai pidempiaikaisissa kuormittavissa tilanteissa (Helsingin kaupunki

2024; Helsingin kaupunki 2025). Ennaltaehkäisevän näkökulman kannalta olennaista on, että perheen tuen tarpeeseen pystytään vastaamaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Perheiden elämäntilanteet voivat kuormittua monista erilaisista syistä. Sosiaalihuoltolain mukaan lapsiperheellä on oikeus saada välttämätön kotipalvelu esimerkiksi synnytyksen, sairauden, vamman, muun toimintakykyä alentavan syyn tai erityisen perhe- tai elämäntilanteen vuoksi silloin, kun lapsen hyvinvoinnin turvaaminen ei ole ilman palvelua mahdollista (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 18 a §). Tuen tarpeet voivat siten liittyä sekä tilapäisiin elämäntilanteisiin että pidempään jatkuvaan kuormitukseen.

Kotipalvelun erityispiirteenä voidaan pitää sen konkreettista ja käytännönläheistä luonnetta. Palvelu kohdistuu perheen arkeen ja voi sisältää esimerkiksi lasten hoitoa ja kasvatuksen tukemista sekä aterioiden valmistamiseen, vaatteiden huoltamiseen, kodin siisteydestä huolehtimiseen ja muihin jokapäiväiseen elämään liittyviin tehtäviin liittyvää apua (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 18 a §). Konkreettinen apu voi olla perheen näkökulmasta merkittävää erityisesti silloin, kun vanhempien tai muiden perheenjäsenten voimavarat ovat tilapäisesti vähentyneet. Tällöin kotipalvelu voi tukea perheen mahdollisuuksia selviytyä arjen tilanteista ja ylläpitää perheen jokapäiväistä toimintakykyä.

Ennaltaehkäisevän työn näkökulmasta merkityksellistä on tuen oikea-aikaisuus. Tarpeenmukaisella ja riittävällä tuella voidaan ehkäistä ongelmien pahenemista ja kasautumista. Helsingin kaupungin lapsiperheiden kotipalvelua koskevassa vaikutusten arvioinnissa todetaan, että tarpeenmukaisen ja riittävän tuen avulla voidaan vähentää myöhempää erityispalvelujen tai lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarvetta (Helsingin kaupunki 2024; Helsingin kaupunki 2025). Tämän näkökulman perusteella lapsiperheiden kotipalvelun merkitystä voidaan tarkastella osana laajempaa varhaisen tuen palvelujärjestelmää.

Kotipalvelun ennaltaehkäisevään tehtävään liittyy kuitenkin myös ristiriita. Vaikka palvelun tavoitteena on tukea perheitä mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, palvelun tosiasiallinen saatavuus voi vaikuttaa siihen, kuinka hyvin ennaltaehkäisevä tavoite käytännössä toteutuu. Mikäli palveluun pääsy edellyttää monivaiheista asiointia tai palvelun saatavuus on rajallista, tuki ei välttämättä tavoita perheitä riittävän varhaisessa vaiheessa. Helsingin kaupungin päätösasiakirjoissa todetaan esimerkiksi, että palvelun matalan kynnyksen toteutuminen vahvistuu silloin, kun palvelun käyttöön ei liity perhettä kuormittavia taloudellisia tai hallinnollisia esteitä (Helsingin kaupunki 2024; Helsingin kaupunki 2025).

Lapsiperheiden kotipalvelun nykytilaan liittyy myös sosiaalihuollon palvelurakenteen parhaillaan käynnissä oleva uudistaminen. Sosiaali- ja terveysministeriö valmistelee sosiaalihuollon palvelu-uudistusta, jossa tavoitteena on muun muassa vähentää palvelujen välisiä raja-aitoja ja mahdollistaa hyvinvointialueille nykyistä joustavampi tapa vastata lasten ja perheiden tuen tarpeisiin. Uudistuksessa on ehdotettu useiden nykyisten lapsiperhepalvelujen sääntelyn kokoamista uuden lapsiperhepalvelun alle. (STM, 2026b.)

Lapsiperheiden kotipalvelun näkökulmasta uudistus voisi käytännössä tarkoittaa muutoksia siihen, miten palvelu määritellään, järjestetään ja kohdennetaan osana perheiden muuta tukea. Valmistelussa kotona asumisen tukemiseen liittyviä palveluja tarkastellaan laajempana kokonaisuutena, mikä voi vaikuttaa myös siihen, millaiseksi lapsiperheiden kotipalvelun asema ja sisältö tulevaisuudessa muodostuvat. Kotipalvelun mahdollinen kytkeytyminen osaksi kotona asumisen tukea voi merkitä palvelun tarkastelun painottumista entistä enemmän siihen, miten perheen arjessa selviytymistä ja kotona pärjäämistä voidaan tukea oikea-aikaisesti. Samalla palvelujen kehittämistä ohjaavat perheiden tuen tarpeiden ja lainsäädännöllisten muutosten lisäksi hyvinvointialueiden taloudelliset reunaehdot. Rajallisten resurssien vuoksi taloudellisuus, palvelujen kohdentaminen ja niiden vaikuttavuus voivat vaikuttaa siihen, millaiseksi lapsiperheiden kotipalvelua tulevaisuudessa kehitetään ja millä tavoin sitä järjestetään. (STM 2026b.)

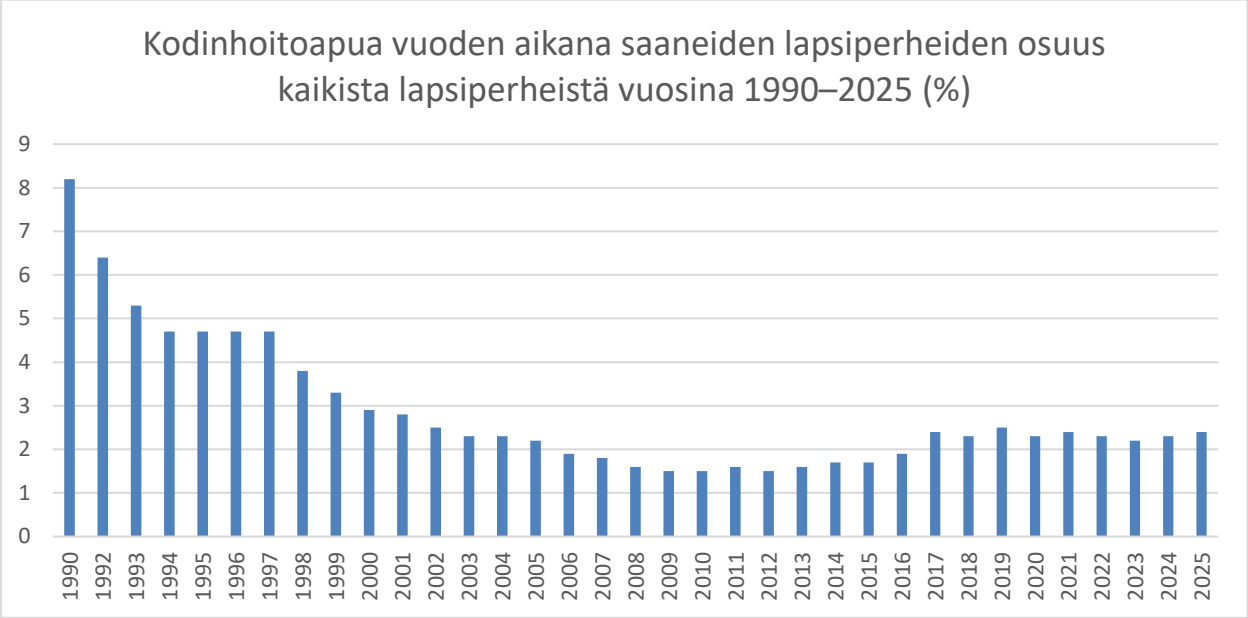
Palvelurakenteiden muutokset ovat merkityksellisiä lapsiperheiden kotipalvelun näkökulmasta, sillä ne voivat vaikuttaa siihen, millaisena palvelu tulevaisuudessa määrittyy, miten sen tehtävät rajautuvat suhteessa muihin palveluihin ja millä tavoin perheet pääsevät tuen piiriin. Näin nykyinen palvelurakenteen muutos muodostaa ajankohtaisen jatkumon lapsiperheiden kotiin annettavien palvelujen historialliselle tarkastelulle. (STM 2026b.)

2.4 Lapsiperheiden kotipalvelua koskeva tutkimus

Lapsiperheiden kodinhoitoavun käytössä on tapahtunut huomattava muutos 1990-luvulta 2020-luvulle. Tilastot osoittavat, että kodinhoitoapua vuoden aikana saaneiden lapsiperheiden osuus oli vuonna 1990 8,2 prosenttia kaikista lapsiperheistä. Osuus väheni tämän jälkeen voimakkaasti koko 1990-luvun ajan. Vuonna 1992 kodinhoitoapua sai 6,4 prosenttia lapsiperheistä, vuonna 1994 osuus oli 4,7 prosenttia ja vuonna 1999 enää 3,3 prosenttia. Vuosituhannen vaihteessa lasku jatkui, sillä vuonna 2000 osuus oli 2,9 prosenttia ja vuonna

2005 2,2 prosenttia. Alimmillaan kodinhoitoapua saaneiden lapsiperheiden osuus oli vuosina 2009 ja 2010, jolloin se oli 1,5 prosenttia. (THL, Sotkanet 2025.)

Taulukko 1. Kodinhoitoapua vuoden aikana saaneet lapsiperheet

Taulukossa 1 esitetty kehitys havainnollistaa kodinhoitoapua saaneiden lapsiperheiden osuuden voimakasta vähenemistä 1990-luvulta 2000-luvun alkuun. 2010-luvulla kodinhoitoapua saaneiden lapsiperheiden osuus pysyi pitkään suhteellisen vakaana ja vaihteli pääasiassa 1,5 ja 1,9 prosentin välillä. Vuodesta 2017 lähtien osuudessa on kuitenkin havaittavissa lievää kasvua. Vuonna 2017 kodinhoitoapua sai 2,4 prosenttia lapsiperheistä ja vuonna 2019 osuus nousi 2,5 prosenttiin. Tämän jälkeen osuus on jälleen vaihdellut melko vähän ja ollut vuosina 2020–2025 noin 2,2–2,4 prosenttia. Vuonna 2025 osuus oli 2,4 prosenttia. (THL, Sotkanet 2025.)

Tilastollisesti tarkasteltuna muutos 1990-luvulta 2020-luvulle on huomattava. Vuonna 1990 kodinhoitoapua saaneiden lapsiperheiden osuus oli 8,2 prosenttia, kun vuonna 2025 vastaava osuus oli 2,4 prosenttia. Osuus oli siten vuonna 2025 noin 5,8 prosenttiyksikköä pienempi kuin vuonna 1990. (THL, Sotkanet 2025.) Tilastot kuvaavat erityisesti kodinhoitoavun käytön suhteellisen osuuden pitkäaikaista vähenemistä lapsiperheiden keskuudessa. Luvuista ei kuitenkaan voida sellaisenaan päätellä, että lapsiperheiden avun tarve olisi vastaavasti vähentynyt, sillä palvelun saatavuuteen, kohdentamiseen, myöntämisperusteisiin ja palvelujärjestelmän rakenteisiin on eri ajanjaksoina voinut liittyä muutoksia.

Kokonaisuutena tarkasteltuna tilastot tukevat kuvaa lapsiperheiden kodinhoitoavun aseman muuttumisesta. Erityisen voimakas muutos ajoittuu 1990-luvulle ja sitä seuranneille vuosikymmenille, jolloin palvelua saaneiden lapsiperheiden suhteellinen osuus pieneni voimakkaasti. 2010-luvun jälkipuoliskolla osuus puolestaan kasvoi jonkin verran ja on 2020-luvulla vakiintunut noin kahden prosentin tuntumaan. Muutos voidaan nähdä osana laajempaa kehitystä, jossa lapsiperheiden kotipalvelun saatavuus, kohdentuminen ja asema sosiaalipalvelujen kokonaisuudessa ovat muuttuneet.

Lapsiperheiden kotipalvelua koskeva tutkimus sijoittuu Suomessa useille eri tutkimusaloille, kuten sosiaalipolitiikan, sosiaalityön, perhetutkimuksen sekä hyvinvointivaltion ja sosiaalipalvelujen kehitystä käsittelevän tutkimuksen piiriin. Aiemmassa tutkimuksessa ja tutkimusraporteissa lapsiperheiden kotipalvelua on tarkasteltu muun muassa palvelun historiallisen kehityksen, saatavuuden, palvelutarpeen sekä varhaisen ja ehkäisevän tuen näkökulmista. Tutkimustieto osoittaa, että lapsiperheiden kotipalvelun asema on muuttunut merkittävästi osana suomalaisen sosiaalipalvelujärjestelmän kehitystä. Palvelun historiallisia juuria voidaan tarkastella kodinhoitajatyön kautta, joka käynnistyi Suomessa järjestelmällisesti 1930-luvulla. Kodinhoitajatyöhön sisältyi konkreettisen työavun lisäksi lasten hoitoon ja perheiden arkeen liittyvää ohjausta ja kasvatuksellista tukea. (Niemelä 2006, 69.)

Kotipalvelun kehitystä koskeva tutkimus osoittaa, että palvelun kohdentumisessa tapahtui merkittäviä muutoksia erityisesti 1990-luvulla. Tilastokeskuksen julkaisemien Stakesin tietojen mukaan kodinhoitoapua saaneiden lapsiperheiden määrä väheni voimakkaasti 1990-luvun alusta 2000-luvun alkuun. Vuonna 1990 kodinhoitoapua sai yli 52 000 lapsiperhettä, kun vuonna 2001 vastaava määrä oli alle 17 000. Tilastokeskuksen tarkastelun mukaan kuntien resurssipaineet johtivat siihen, että kotipalveluja kohdennettiin yhä enemmän vanhus- ja vammaistalouksille, jolloin lapsiperheille suunnattu kotipalvelu väheni huomattavasti. Tämä kehityskulku on merkittävä lapsiperheiden kotipalvelun näkökulmasta, sillä palvelun asema muuttui laajasti perheiden arkea tukevasta palvelusta rajatummin kohdennetuksi sosiaalipalveluksi. (Tilastokeskus 2023.)

Uudemmassa tutkimuksessa lapsiperheiden kotipalvelua on tarkasteltu erityisesti osana varhaisen tuen ja ehkäisevän sosiaalihuollon palveluja. Valtioneuvoston selvitys lasten ja perheiden sosiaalipalveluista osoittaa, että vuoden 2015 sosiaalihuollon uudistusten jälkeen lapsiperheiden kotipalvelun saatavuus, resurssit ja yhteistyö ovat valtakunnallisen kyselyn perusteella parantuneet. Hyvinvointialueiden käynnistyminen on lisäksi johtanut palvelujen yhtenäistämiseen ja kotipalvelun tarjonnan laajentumiseen alueilla, joilla palvelua ei aiemmin

ollut yhtä kattavasti saatavilla. Selvityksen mukaan lapsiperheiden kotiin vietävät palvelut ovat mahdollistaneet sosiaalihuollon painopisteen siirtämistä kohti ennaltaehkäisevää ja varhaista tukea. (Valtioneuvosto 2023.)

Palvelujen kehityksestä huolimatta tutkimuksissa on noussut esiin myös saatavuuteen ja palvelutarpeeseen liittyviä haasteita. Ilmarisen, Vuorenmaan, Karvosen ja Lammi-Taskulan (2023) tutkimuksessa tarkasteltiin lapsiperheitä tukevien sosiaalipalvelujen tyydyttymätöntä palvelutarvetta valtakunnallisen FinLapset-aineiston avulla. Tutkimuksen mukaan kotipalvelua tarvinneista vanhemmista noin kaksi kolmesta koki palvelutarpeensa jääneen tyydyttymättä. Tyydyttymätön palvelutarve oli yhteydessä erityisesti vanhempien haavoittuvaan asemaan, kuten yksinäisyyteen, heikkoon terveydentilaan ja taloudellisiin vaikeuksiin. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että kotipalvelun tarpeenmukainen saatavuus ei kaikilta osin toteudu, vaikka palvelujen kehittämisessä on korostettu varhaista tukea ja yhdenvertaista saatavuutta. (Vuorenmaa, Karvonen ja Lammi-Taskula 2023.)

Lapsiperheiden kotipalvelun tarvetta on tarkasteltu myös suhteessa perheiden elämäntilanteisiin ja sosioekonomisiin tekijöihin. THL:n tutkimuksesta tiiviisti -julkaisussa todetaan, että lapsiperheiden matalan kynnyksen sosiaalipalvelujen, kuten kotipalvelun ja perhetyön, tarve on yhteydessä perheiden elämäntilanteeseen ja sosioekonomiseen asemaan. Erityisesti työttömyys ja taloudelliset vaikeudet lisäävät vanhempien kokemaa tuen tarvetta. Lisäksi esimerkiksi vanhempien ero, uuden lapsen syntyminen ja muutokset perheen elämäntilanteessa ovat yhteydessä kotipalvelun tai perhetyön tarpeeseen. Tulokset tuovat esiin, että lapsiperheiden tuen tarpeet eivät muodostu ainoastaan yksittäisistä ongelmista, vaan ne voivat liittyä laajemmin perheiden elämäntilanteisiin ja käytettävissä oleviin voimavaroihin. (Lammi-Taskula, Vuorenmaa, Aunola & Sorkkila 2020.)

Aiemmassa tutkimuksessa ja selvitystyössä on kiinnitetty huomiota myös lapsiperheiden palvelujen alueelliseen ja organisatoriseen vaihteluun. Valtioneuvoston vuoden 2024 selvityksen mukaan hyvinvointialueilla on eroja muun muassa lapsiperheiden kotipalvelun maksullisuudessa ja palvelujen järjestämistavoissa. Selvityksessä tuodaan esiin, että palvelua voidaan järjestää hyvinvointialueen omana toimintana, ostopalveluna tai palvelusetelin avulla. Palvelujen sisältöä, kohderyhmiä ja suhdetta muihin lapsiperheille tarjottaviin palveluihin on myös tarkennettu hyvinvointialueiden toiminnan käynnistyttyä. Samalla henkilöstöresurssien riittävyys, työntekijöiden vaihtuvuus ja palvelujen väliseen yhteistyöhön liittyvät kysymykset ovat nousseet kehittämishaasteiksi. (Pitkänen, Ranta, Mäkkylä, Aro, Aro, Kortelainen, Koski, & Stenvall 2024.)

Aiempi tutkimus osoittaa siten, että lapsiperheiden kotipalvelua on tarkasteltu useista näkökulmista. Historiallisessa tarkastelussa on kuvattu kodinhoitajatyön ja kotiin annettavan avun rakentumista, kun taas myöhemmässä tutkimuksessa on korostunut palvelun saatavuus, perheiden palvelutarpeet sekä kotipalvelun merkitys osana varhaista ja ehkäisevää tukea. Tutkimustieto on kuitenkin osin hajautunut eri tutkimusasetelmiin ja aikakausiin. Tämän vuoksi on perusteltua tarkastella, millaisia jatkuvuuksia ja muutoksia lapsiperheiden kotipalvelun tarkoituksessa, roolissa, tehtävissä ja haasteissa voidaan tunnistaa pidemmällä aikavälillä.

Tässä tutkimuksessa täydennämme aiempaa tutkimusta tarkastelemalla lapsiperheiden kotipalvelua usean aikakauden kautta sotien jälkeisestä ajasta nykypäivään. Tarkoituksenamme ei ole ainoastaan kuvata palvelun historiallista kehitystä, vaan analysoida, miten lapsiperheiden kotipalvelun tarkoitus, rooli ja tehtävät ovat muuttuneet sekä millaisia haasteita palveluun on eri aikakausina liittynyt. Historiallisen tarkastelun avulla pyrimme muodostamaan kokonaiskuvaa niistä yhteiskunnallisista, taloudellisista ja palvelujärjestelmään liittyvistä muutoksista, jotka ovat vaikuttaneet lapsiperheiden kotipalvelun kehitykseen.

2.5 Rakenteellinen näkökulma lapsiperheiden kotipalveluun

Tarkastelemme tutkimuksessamme lapsiperheiden kotipalvelua osana yhteiskunnallisia ja rakenteellisia kehityskulkuja. Giddensin (1984,) rakenteistumisteorian näkökulmasta rakenteet muodostuvat säännöistä ja resursseista, jotka ovat samanaikaisesti inhimillisen toiminnan välineitä ja sen seurauksia. Rakenteet voivat siten sekä mahdollistaa että rajoittaa toimintaa. Rakenteet eivät ole toiminnasta irrallisia, vaan ne tulevat näkyviksi ja uusiutuvat ihmisten jokapäiväisissä sosiaalisissa käytännöissä. (Giddens 1984).

Tässä pro gradu -tutkielmassa Anthony Giddensin (1984) rakenteistumisteoria on valittu teoreettiseksi viitekehykseksi, koska se tarjoaa välineen lapsiperheiden kotipalvelun yhteiskunnallisen roolin ja historiallisen kehityksen rakentumisen tarkasteluun. Koska tutkimuksessa lapsiperheiden kotipalvelua tarkastellaan laajempana yhteiskunnallisena ilmiönä, Giddensin rakenteistumisteoria auttaa jäsentämään sitä, miten suomalaisen hyvinvointivaltion instituutiot, lainsäädäntö ja poliittiset linjaukset kietoutuvat inhimillisten toimijoiden, kuten perheiden arkeen ja sosiaalipalvelujen käytännön toteuttamiseen. Lapsiperheiden kotipalvelun historia Suomessa voidaan nähdä rakenteiden ja käytännön toiminnan jatkuvana vuorovaikutuksena. Palvelu on heijastanut kulloisenkin ajan

perhepoliittisia rakenteita ja yhteiskunnallisia ihanteita, mutta samalla sen sisältö ja toteuttaminen ovat muotoutuneet inhimillisessä toiminnassa sekä suhteessa perheiden arjen tarpeisiin. Giddensin teoria auttaa tarkastelemaan kotipalvelun historiaa siten, ettei sitä nähdä ainoastaan lakien ja palvelurakenteiden muusta toiminnasta irrallisena kehityksenä, vaan myös rakenteiden ja käytännön toiminnan välisenä suhteena.

Kotipalvelun historiallinen kehitys 1980-luvun palvelujen laajasta asemasta 1990-luvun laman ja palvelujen supistumisen kautta nykyiseen sosiaalihuoltolain mukaiseen palveluun kuvaa yhteiskunnallisten rakenteiden ja sosiaalipoliittisten tavoitteiden muutosta. Giddensin viitekehyksen avulla lapsiperheiden kotipalvelua voidaan tarkastella osana laajempaa hyvinvointivaltion ja perhepolitiikan muutosta sekä sitä, miten yhteiskunnassa on pyritty vastaamaan perheiden arjen ja elämänkulun riskeihin. Teoreettinen näkökulma mahdollistaa kotipalvelun historiallisen muutoksen tarkastelun osana laajempaa sosiologista eli yhteiskunnan rakentumista koskevaa keskustelua hyvinvointivaltion muutoksesta ja perheen muuttuvasta asemasta.

Anthony Giddensin kehittämä rakenteistumisteoria tarjoaa toimivan teoreettisen viitekehyksen lapsiperheiden kotipalvelun ja perheiden arjen vuorovaikutuksen ymmärtämiseen. Teorian ytimessä on rakenteen kaksinaisuus ja sen mukaan yhteiskunnalliset rakenteet kuten lait, vakiintuneet instituutiot ja resurssit, sekä yksilöiden toimijuus eivät ole toisistaan irrallisia elementtejä, vaan ne tuottavat ja muokkaavat jatkuvasti toisiaan (Giddens & Sutton, 2021, 98–99.) Lapsiperheiden kotipalvelua voidaankin tarkastella siltana, joka yhdistää nämä kaksi tasoa arjessa. Lapsiperheiden kotipalvelussa yhteiskunnalliset rakenteet ja perheiden arjen toiminta kohtaavat konkreettisissa palvelukäytännöissä. Lainsäädäntö, palvelujen järjestämisen tavat ja käytettävissä olevat resurssit muodostavat palvelun toteuttamisen reunaehtoja, kun taas ammattilaisten ja perheiden toiminta vaikuttaa siihen, miten näitä rakenteita käytännössä tulkitaan ja toteutetaan.

Giddens ja Sutton (2021, 98–99) korostavat, että suurin osa yhteiskunnallisesta elämästä rakentuu arkipäiväisten rutiinien varaan, jotka ylläpitävät yksilön perusturvallisuuden tunnetta. Kun perheen sisäiset rutiinit kriisiytyvät esimerkiksi vauva-arjen kuormituksen tai vanhemman sairastumisen vuoksi, perheen mahdollisuudet vastata itsenäisesti arjen vaatimuksiin voivat tilapäisesti heikentyä. Tässä kohdassa kotipalvelu astuu kuvaan konkreettisena, rakenteellisena tukena, joka tuodaan suoraan perheen yksityiselle alueelle. Lapsiperheiden kotipalvelun ammattilaiset eivät toimi ylhäältä alaspäin määräävinä rakenteen edustajina, vaan

heidän tehtävänsä on vahvistaa perheen omaa toimijuutta osallistumalla arjen askareisiin ja lastenhoitoon yhdessä perheen kanssa.

Kotipalvelun voidaan nähdä tukevan perheen arjen rutiinien jatkuvuutta ja perheen mahdollisuuksia toimia omassa arjessaan. Rakenteistumisteorian näkökulmasta palvelun käytännön toteuttaminen voidaan puolestaan nähdä toimintana, jossa olemassa olevia palvelurakenteita ja toimintatapoja uusinnetaan, tulkitaan ja mahdollisesti myös muokataan. Näin kotipalvelun toteuttaminen muodostaa käytännön toimintaympäristön, jossa yhteiskunnalliset rakenteet ja ihmisten toiminta ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa.

Giddensin ajattelua on hyödynnetty myös hyvinvointivaltiota ja sosiaalipolitiikkaa koskevassa keskustelussa. Juho Saaren (2005, 180–181) toimittamassa teoksessa Hyvinvointivaltio – Suomen mallia analysoimassa tuodaan esiin, kuinka Anthony Giddensin ajatukset modernisaatiosta ja sosiaalisesta politiikasta asettuvat osaksi suomalaista palvelurakennetta. Saaren (2005) kokoamassa teoreettisessa kehityksessä korostuu Anthony Giddensin näkemys siirtymisestä perinteisestä, pelkästään passiivisia tulonsiirtoja jakavasta valtiosta kohti aktiivista sosiaalisen investoinnin valtiota. Tämä tarkoittaa politiikkaa, jossa yhteiskunnan institutionaaliset resurssit suunnataan ihmisten toimintakyvyn ja elämänhallinnan ennaltaehkäisevään tukemiseen ennen kuin ongelmat monimutkaistuvat.

Lapsiperheiden kotipalvelua voidaan tarkastella yhtenä tällaisen sosiaalisen investoinnin käytännön muotona. Kun perhe saa matalan kynnyksen tukea arjen tilanteisiin, palvelun tavoitteena on vahvistaa perheen omia voimavaroja ja tukea arjen jatkuvuutta. Saaren (2005, 190–191) esittelemässä viitekehyksessä sosiaalipolitiikan tehtävänä on luoda turvattuja siirtymiä ja hallita elämänkulun riskejä modernissa yhteiskunnassa. Tästä näkökulmasta lapsiperheiden kotipalvelu voidaan nähdä osana hyvinvointivaltion rakenteellista tukea, jossa yhteiskunnan tarjoamat resurssit muuttuvat käytännön palveluksi perheiden arjessa. Samalla palvelun toteuttamiseen vaikuttavat yhteiskunnalliset rakenteet, kuten lainsäädäntö, palvelujen järjestämisen tavat ja käytettävissä olevat resurssit.

Giddensin ajattelussa luottamus liittyy yksilön kokemukseen sosiaalisesta turvallisuudesta ja ympäröivän maailman ennakoitavuudesta. Luottamus mahdollistaa toimimisen tilanteissa, joissa yksilö ei voi itse hallita tai varmistaa kaikkea toimintaansa liittyvää. Kortteinen (2000, 37) tarkastelee Giddensin teoriaa tästä näkökulmasta ja liittää luottamuksen ontologisen turvallisuuden kokemukseen. Luottamuksen vastakohtana voidaan tarkastella sosiaalista epäluottamusta, jolla voi olla merkitystä yksilön suhteissa muihin ihmisiin ja yhteiskuntaan.

Kortteinen (2000, 40–41) tuo esiin myös sosiaalisen epäluottamuksen yhteyden erilaisiin sosiaalisiin ongelmiin. Hänen tarkastelemissaan empiirisissä havainnoissa esimerkiksi lapsuudessa koetut vaikeudet ovat yhteydessä myöhempään sosiaaliseen epäluottamukseen. Kortteinen kuitenkin korostaa, ettei havaittujen yhteyksien perusteella voida tehdä suoraviivaisia päätelmiä syy-seuraussuhteista. Näkökulma on tästä huolimatta kiinnostava lapsiperheiden kannalta, sillä perheen vaikeudet voivat kasautua ja olla yhteydessä sekä taloudelliseen ja sosiaaliseen epävarmuuteen että luottamuksen rakentumiseen. Sosioekonominen asema voi puolestaan vaikuttaa perheen käytettävissä oleviin voimavaroihin ja mahdollisuuksiin selviytyä erilaisista kuormittavista tilanteista. Kun vaikeudet kasautuvat, perheen toimintakyky ja mahdollisuudet hyödyntää olemassa olevia tukiverkostoja voivat heikentyä.

Lapsiperheiden kotipalvelun näkökulmasta tämä tekee luottamuksesta merkityksellisen kysymyksen. Perheen tarvitsema tuki ei välttämättä liity yhteen yksittäiseen ongelmaan, vaan taustalla voi olla useiden kuormittavien tekijöiden muodostama kokonaisuus. Tällaisessa tilanteessa luottamus palvelujärjestelmään ja työntekijään voi vaikuttaa siihen, miten perhe suhtautuu avun vastaanottamiseen. Luottamuksellinen ja perhettä kunnioittava kohtaaminen voi puolestaan vahvistaa kokemusta siitä, että palvelujärjestelmään on mahdollista turvautua. Näin kotipalvelu voidaan nähdä paitsi konkreettisena arjen tukena myös palveluna, jonka toteuttamisessa luottamuksellisella kohtaamisella voi olla merkitystä perheen suhteelle palvelujärjestelmään.

Kansainvälisessä tutkimuksessa kotiin vietäviä palveluja ja interventioita on tarkasteltu erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien lapsiperheiden tukemisessa. Cibralic ym. (2025) tarkastelivat systemaattisessa katsauksessaan ja meta-analyysissaan kotiin vietäviä interventioita perheille, joilla oli pieniä lapsia sekä haavoittuvuutta ja monimuotoisia tarpeita. Katsaukseen sisältyi 22 tutkimusta ja 18 erilaista kotiin vietävää interventiota. Tulokset osoittivat, että kotiin vietävillä interventioilla oli myönteisiä vaikutuksia joihinkin lasten psykososiaalisiin ja käyttäytymiseen liittyviin tuloksiin, vaikka interventioiden välillä oli huomattavaa vaihtelua. Tutkijat korostavatkin lisätutkimuksen tarvetta sekä sitä, että interventioiden vaikuttavuuteen liittyviä yksittäisiä tekijöitä oli vaikea tunnistaa tutkimusten heterogeenisyyden vuoksi (Cibralic ym. 2025).

Kansainvälinen tutkimus tukee siten näkemystä siitä, että kotiin vietävät palvelut muodostavat merkittävän tutkimuskohteen lapsiperheiden tukemisessa. Tässä tutkielmassa niitä ei kuitenkaan tarkastella yksittäisinä interventioina tai niiden vaikuttavuutta arvioivana

kokonaisuutena, vaan huomio kohdistuu suomalaisen lapsiperheiden kotipalvelun historialliseen kehitykseen, tarkoitukseen, rooliin, tehtäviin ja haasteisiin. Giddensin rakenteistumisteoria tarjoaa tähän tarkasteluun näkökulman, jossa palvelu voidaan ymmärtää osana yhteiskunnallisten rakenteiden ja käytännön toiminnan jatkuvaa vuorovaikutusta. Näin teoria auttaa jäsentämään, miten lainsäädännön, palvelujärjestelmän, sosiaalipoliittisten tavoitteiden ja perheiden arjen väliset suhteet ovat eri aikakausina vaikuttaneet lapsiperheiden kotipalvelun muotoutumiseen.

3 Tutkimuksen toteuttaminen

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan lapsiperheiden kotipalvelun kehitystä Suomessa eri aikakausina sekä sitä, miten palvelun tarkoitus, rooli ja tehtävät ovat muuttuneet yhteiskunnan, lainsäädännön ja sosiaalipalvelujärjestelmän muutosten myötä. Tutkimus toteutetaan laadullisena, kirjallisuuteen perustuvana tutkimuksena, jossa lapsiperheiden kotipalvelua tarkastellaan osana suomalaisen sosiaalihuollon ja hyvinvointivaltion kehitystä.

Tässä luvussa kuvaamme tutkimuksen toteuttamiseen liittyvät keskeiset ratkaisut. Aluksi esittelemme tutkimustehtävän ja tutkimuskysymykset, minkä jälkeen kuvaamme tutkimusaineiston muodostamista, aineiston valintaa ja aineiston analysointia. Lisäksi tarkastelemme tutkimuksen eettisiä lähtökohtia.

3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tehtävänä on tarkastella lapsiperheiden kotipalvelun asemaa Suomessa osana sosiaalipalvelujärjestelmää, yhteiskuntaa ja hyvinvointivaltion kehitystä. Tutkimuksessa tarkastellaan erityisesti sitä, miten lapsiperheiden kotipalvelun tarkoitus, rooli ja tehtävät ovat eri aikakausina muotoutuneet sekä millaisia haasteita palvelu on eri aikoina kohdannut.

Tutkimuskysymykset ovat:

Millainen tarkoitus, rooli ja tehtäviä lapsiperheiden kotipalvelulla on ollut eri aikakausina Suomessa?

Millaisia haasteita lapsiperheiden kotipalvelu on kohdannut eri aikakausina ja miten haasteet ovat vaikuttaneet palvelun asemaan ja toteuttamiseen?

Tutkimuksessa tarkastelun aikajänne ulottuu lapsiperheille kotiin annettavien palvelujen varhaisemmista muodoista 1930-luvulta 2020-luvulle. Pitkä aikajänne mahdollistaa lapsiperheiden kotipalvelun kehityksen tarkastelun eri historiallisissa vaiheissa sekä palvelun tarkoituksessa, roolissa ja tehtävissä tapahtuneiden muutosten ja jatkuvuuksien tunnistamisen. Tarkastelussa huomioidaan myös yhteiskunnalliset, lainsäädännölliset ja sosiaalipalvelujärjestelmään liittyvät muutokset, joiden yhteydessä lapsiperheiden kotipalvelun asema on eri aikoina muotoutunut.

Tutkimuksen kohteena ei siten ole ainoastaan nykyinen lapsiperheiden kotipalvelu, vaan palvelun historiallinen rakentuminen ja siinä tapahtuneet muutokset suhteessa suomalaisen yhteiskunnan, perheiden elämäntilanteiden ja sosiaalipalvelujärjestelmän kehitykseen. Tulemme suhteuttamaan tutkimuskysymyksiin saamamme vastaukset myös valitsemaamme teoreettiseen viitekehykseen (Giddens 1984) sekä meneillään olevaan sosiaalihuollon palveluuudistukseen (STM 2026b).

3.2 Tutkimusaineiston muodostaminen

Olemme valinneet tutkimusaineistoksemme suomalaisen sosiaalihuollon, sosiaalipalvelujen, sosiaaliturvan ja sosiaalityön historiallista kehitystä käsitteleviä tutkimuksia ja tutkimusraportteja, joissa tarkastellaan myös lapsiperheille kotiin annettavia palveluja. Aineiston valinnassa olemme painottaneet lähteitä, joiden avulla on mahdollista tarkastella lapsiperheiden kotipalvelun asemaa, tarkoitusta, tehtäviä sekä palveluun eri aikakausina liittyneitä muutoksia ja haasteita. Näin lapsiperheiden kotipalvelua voidaan tarkastella osana laajempaa suomalaisen sosiaalihuollon ja hyvinvointivaltion kehitystä.

Tutkimuksessa erotetaan toisistaan analysoitava kirjallinen tutkimusaineisto ja tutkimuksen muu lähdekirjallisuus. Varsinaisen systemaattisen aineistoanalyysin kohteena on neljä valikoitua ja aihepiirimme kannalta keskeiseksi arvioimaamme tutkimusta ja tutkimusraporttia. Muita lähteitä käytettiin tutkimuksen käsitteellisen ja teoreettisen viitekehyksen, historiallisen taustan sekä nykytilanteen kuvaamiseen.

Tutkimuksen käytännön toteutettavuuden näkökulmasta olemme rajanneet aineiston sellaisiin teoksiin ja selvityksiin, jotka ovat olleet saatavilla verkossa tai lainattavissa kirjastosta kotiin. Rajaus on tehty tutkimusekonomisista syistä, jotta aineiston hankkiminen ja siihen perehtyminen on ollut mahdollista opinnäyte- tutkimukseen käytettävissä olevien resurssien puitteissa. Näin esimerkiksi ainoastaan kirjaston lukusalissa käytettävissä olevat teokset ovat jääneet tutkimusaineiston ulkopuolelle.

Aineistoon valitut julkaisut sekä niiden tutkimuksemme kannalta keskeinen sisältö on esitetty alla olevassa taulukossa.

Taulukko 2. Tutkimusaineisto

Tekijä(t)	Vuosi	Julkaisun nimi	Julkaisun keskeinen sisältö tämän tutkimuksen kannalta
Niemelä, A.-L.	2006	Kiire ja työn muutos. Tapaustutkimus kotipalvelutyöstä	Kotipalvelutyön sisältö, työn muutos ja kotipalvelutyöntekijän työ
Virkki, T., Vartiainen, A., Kettunen, P. & Heinämäki, L.	2011	Sosiaalipalvelut muutoksessa. Kuntalaisten ja henkilöstön näkemyksiä Paras-uudistuksesta	Sosiaalipalvelujen rakenteelliset muutokset, palvelujen saatavuus, keskittäminen, asiakaslähtöisyys ja palvelujen pirstaloituminen
Bardy, M., Salmi, M. & Heino, T.	2001	Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun	1990-luvun palvelurakenteen muutokset, kunnallinen kotipalvelu ja lapsiperheiden palvelut
Uusitalo, H., Parpo, A. & Hakkarainen, A. (toim.) *(Stakes)*	2000	Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus 2000 (Raportteja 250)	1990-luvun sosiaali- ja terveyspalvelujen kehitys, lasten palvelut, pienten lasten hoito sekä lasten psykososiaaliset palvelut ja lastensuojelu

Aineistoon valitut teokset täydentävät toisiaan eri näkökulmien ja ajallisten kontekstien kautta. Kahdessa ensimmäisessä teoksessa kotipalvelua tarkastellaan osana laajempaa kotipalvelutyön ja sosiaalipalvelujen kehitystä, kun taas kaksi jälkimmäistä teosta kohdistuvat selvemmin lasten ja lapsiperheiden palveluihin. Näin aineisto mahdollistaa lapsiperheiden kotipalvelun tarkastelun sekä palvelun omasta näkökulmasta, että osana laajempaa sosiaalihuollon ja palvelujärjestelmän kehitystä.

Niemelän (2006) väitöskirja *Kiire ja työn muutos. Tapaustutkimus kotipalvelutyöstä* tarkastelee kotipalvelutyön muutosta ja työntekijöiden työn sisältöjä. Tutkimus sijoittuu ajallisesti 2000-luvun alkuun, jolloin suomalaisessa sosiaalihuollossa oli tapahtunut merkittäviä muutoksia 1990-luvun taloudellisen laman ja sitä seuranneiden palvelurakenteiden muutosten myötä. Teos on tutkimuksen kannalta merkityksellinen erityisesti kotipalvelutyön käytännön tehtävien ja työn muutoksen tarkastelussa. Lapsiperheiden näkökulmasta tutkimus auttaa tarkastelemaan, millaiseksi kotipalvelutyön sisältö ja toimintaympäristö olivat muodostuneet 2000-luvun alkuun tultaessa sekä miten työn muutokset heijastuivat perheille tarjottavaan tukeen. Tutkimus auttaa siten jäsentämään sitä, miten kotipalvelutyön sisältö ja asema ovat muuttuneet yhteiskunnallisten ja palvelujärjestelmään liittyvien muutosten myötä.

Toisena aineistona on Virkin, Vartiaisen, Kettusen ja Heinämäen (2011) tutkimusraportti *Sosiaalipalvelut muutoksessa. Kuntalaisten ja henkilöstön näkemyksiä Paras-uudistuksesta*. Tutkimus sijoittuu 2000-luvun ensimmäiselle vuosikymmenelle ja kunta- ja palvelurakenneuudistuksen aikaan, jolloin suomalaisessa sosiaalipalvelujärjestelmässä tapahtui muutoksia muun muassa palvelujen järjestämisessä ja rakenteissa. Raportissa tarkastellaan sosiaalipalvelujen muutoksia kunta- ja palvelurakenneuudistuksen yhteydessä sekä muutosten vaikutuksia palvelujen saatavuuteen, laatuun, organisointiin ja työntekijöiden työhön. Kyseinen tutkimus on tämän tutkimuksen kannalta merkityksellinen erityisesti tarkasteltaessa palvelurakenteiden muutoksia, palvelujen keskittämistä ja eriytymistä sekä niiden vaikutuksia palvelujen saatavuuteen ja asiakaslähtöisyyteen. Lapsiperheiden kotipalvelun näkökulmasta raportti auttaa tarkastelemaan sitä, miten laajemmat sosiaalipalvelujen rakenteelliset muutokset ovat yhteydessä kotipalvelun järjestämiseen, saatavuuteen ja työn sisältöihin. Virkki ym. (2011) tarkastelevat myös sitä, miten palvelujen rakenteelliset muutokset voivat samanaikaisesti lisätä palvelujen asiantuntemusta ja monipuolisuutta sekä vähentää yksilöllistä joustavuutta.

Kolmantena aineistona on Bardyn, Salmen ja Heinon (2001) raportti *Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun*. Raportissa tarkastellaan laajasti lasten ja lapsiperheiden hyvinvointia sekä suomalaisen palvelujärjestelmän muutoksia. Tutkimuksen kannalta erityisen merkityksellinen on raportin palvelurakennetta käsittelevä osuus, jossa tarkastellaan 1990-luvun peruspalvelujen muutoksia sekä kunnallista kotipalvelua. Kunnallista kotipalvelua käsitellään raportin luvussa Palvelurakenne 1990-luvulla osana lasten perusterveydenhuollon ja kunnallisen kotipalvelun tarkastelua (Bardy ym., 2001, 63–69). Raportissa käsitellään lisäksi 1990-luvun laman vaikutuksia palveluihin, hallinnon muutoksia sekä kuntien ja alueiden välisten erojen kasvua.

Neljäntenä aineistona on Stakesin (2000) julkaisema ja Uusitalon, Parpon ja Hakkaraisen toimittama *Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsaus 2000* (Raportteja 250). Julkaisu tarkastelee suomalaisen sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen kehitystä 1990-luvulla sekä palvelujen järjestämiseen ja resursointiin liittyneitä muutoksia. Lapsiperheiden kotipalvelun kannalta merkityksellisiä ovat erityisesti julkaisun lasten palveluja, pienten lasten hoitoa sekä lasten psykososiaalisia palveluja ja lastensuojelua käsittelevät osuudet. Raportti täydentää aineistoa erityisesti 1990-luvun sosiaali- ja terveyspalvelujen kehityksen näkökulmasta ja auttaa tarkastelemaan lapsiperheiden kotipalvelua osana laajempaa sosiaalipalvelujen kokonaisuutta.

Aineiston neljä julkaisua on valittu siten, että ne yhdessä mahdollistavat tutkimuskysymyksiin vastaamisen. Niemelän (2006) tutkimus tuo tarkasteluun kotipalvelutyön käytännön, työn sisällön ja työn muutoksen näkökulman. Virkin ym. (2011) tutkimusraportti puolestaan täydentää aineistoa tarkastelemalla sosiaalipalvelujen rakenteellisia muutoksia ja niiden vaikutuksia palvelujen järjestämiseen ja saatavuuteen. Bardyn ym. (2001) raportti tuo tarkasteluun lasten ja lapsiperheiden palvelujen sekä 1990-luvun palvelurakenteen näkökulman, ja Stakesin (2000) palvelukatsaus täydentää kokonaisuutta tarkastelemalla 1990-luvun sosiaali- ja terveyspalvelujen kehitystä. Näin aineisto tarjoaa tutkimuskysymysten kannalta riittävän kokonaisuuden lapsiperheiden kotipalvelun roolin, tarkoituksen, tehtävien ja eri aikakausina esiin nousseiden haasteiden tarkasteluun. Aineisto ei kuitenkaan kata kaikkea lapsiperheiden kotipalvelua koskevaa tutkimusta, mikä huomioidaan tutkimuksen rajoituksena. Samalla on hyvä muistaa, että lapsiperheiden kotipalveluun fokusoituvaa tieteellistä tutkimusta on tehty vain vähän rajoittaen tähän tutkimukseen käytettävissä olevien julkaisujen määrää.

Aineistojen erilaisuus on tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaista. Lapsiperheiden kotipalvelua koskeva tutkimustieto on hajautunut eri aikakausia, sosiaalipalveluja ja palvelujärjestelmän kehitystä käsitteleviin tutkimuksiin ja raportteihin. Tutkimusaineisto ei siten

muodostu ainoastaan lapsiperheiden kotipalvelua yksinomaan käsittelevistä tutkimuksista, vaan mukana on myös laajempia sosiaalihuollon ja lapsiperheiden palvelujärjestelmän kehitystä tarkastelevia lähteitä. Näiden avulla lapsiperheiden kotipalvelua voidaan tarkastella osana kulloinkin vallinnutta yhteiskunnallista ja palvelujärjestelmään liittyvää toimintaympäristöä.

Aineiston valinnassa on kiinnitetty huomiota myös lähteiden ajalliseen kattavuuteen. Aineiston avulla voidaan tarkastella lapsiperheiden kotipalvelun kehitystä eri aikakausina sekä suhteuttaa palvelun muutoksia laajempiin suomalaisen yhteiskunnan, sosiaalipolitiikan ja sosiaalipalvelujen muutoksiin. Erityisesti 1990-luvun osalta aineisto mahdollistaa kotipalvelun saatavuuden ja aseman tarkastelun tilanteessa, jossa taloudellinen lama, palvelujen supistaminen ja hallinnolliset muutokset vaikuttivat laajasti lapsiperheille suunnattuihin palveluihin.

Koska tutkimusaineisto on rajattu saatavilla oleviin sähköisiin ja kotiin lainattaviin lähteisiin, kaikkia lapsiperheiden kotipalvelun historiallista kehitystä käsitteleviä julkaisuja ei ole ollut mahdollista sisällyttää tutkimukseen. Lisäksi osa aineistosta käsittelee kotipalvelua osana laajempaa sosiaalipalvelujen kokonaisuutta, minkä vuoksi lapsiperheiden kotipalvelua koskevat tiedot ovat joissakin lähteissä rajallisia. Tämä on huomioitu aineiston analyysissa siten, että yksittäisiä havaintoja ei ole tarkasteltu irrallaan lähteen kokonaiskontekstista.

3.3 Aineiston analyysi

Tutkielman aineisto koostuu edellä kuvatusta valikoidusta kirjallisesta lähdemateriaalista, joka käsittelee lapsiperheiden kotipalvelun kehitystä 1930-luvulta 2020-luvulle. Aineistoon on valittu suomalaisen sosiaalihuollon, sosiaalipalvelujen, sosiaaliturvan ja sosiaalityön historiallista kehitystä käsitteleviä keskeisiä teoksia ja selvityksiä. Näistä lähteistä tarkempaan tarkasteluun on valittu erityisesti ne osiot, joissa käsitellään lapsiperheille kotiin annettavia palveluja ja niiden kehitystä eri aikakausina. Aineiston avulla tarkastellaan lapsiperheiden kotipalvelun tarkoitusta, roolia ja tehtäviä sekä palvelun eri aikakausina kohtaamia haasteita ja muutoksia.

Aineiston analyysimenetelmänä tutkimuksessa käytetään teoriaohjaavaa temaattista analyysia. Temaattinen analyysi on laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmä, jonka avulla aineistosta voidaan tunnistaa, jäsentää ja tulkita tutkimuskysymysten kannalta merkityksellisiä sisältöjä ja teemoja. (Juhila 2026). Braun ja Clarke (2006) ovat kehittäneet temaattisen analyysin

systemaattista lähestymistapaa, jossa keskeisiä vaiheita ovat aineistoon perehtyminen, aineiston koodaaminen sekä koodien ja teemojen muodostaminen, tarkastelu ja tulkinta. Temaattisen analyysin joustavuus mahdollistaa myös sen, että analyysia voidaan soveltaa erilaisiin laadullisiin aineistoihin ja erilaisista teoreettisista lähtökohdista käsin (Braun & Clarke 2006).

Temaattinen analyysi soveltuu tämän tutkimuksen analyysimenetelmäksi, koska tutkimuksen tavoitteena on tunnistaa ja jäsentää kirjallisesta aineistosta toistuvia ja tutkimuskysymysten kannalta merkityksellisiä sisältöjä sekä tarkastella niiden muutoksia eri aikakausina. Menetelmä mahdollistaa erilaisten lähteiden sisältöjen tarkastelun yhteisten temaattisten kokonaisuuksien kautta. Tässä tutkimuksessa temaattinen analyysi mahdollistaa esimerkiksi kotipalvelun tarkoitukseen, tehtäviin, rooliin ja asemaan sekä palvelun saatavuuteen ja resursseihin liittyvien sisältöjen kokoamisen ja vertaamisen eri aikakausina.

Teoriaohjaavassa temaattisessa analyysissa aikaisempi tutkimustieto ja tutkimuksen teoreettinen viitekehys voivat ohjata analyysin muodostamista ja tulkintaa, mutta analyysissa voidaan huomioida myös aineistosta esiin nousevia tutkimuskysymysten kannalta merkityksellisiä sisältöjä (Braun & Clarke 2006, 83–84). Tässä tutkimuksessa analyysirungon muodostamista ohjasivat erityisesti tutkimuskysymykset ja aikaisempi tutkimustieto, kun taas Giddensin rakenteistumisteoriaa (1984) hyödynnettiin erityisesti analyysin tulkintavaiheessa. Näin analyysirunko ja teoreettinen viitekehys saivat tutkimuksessa toisistaan erilliset mutta toisiaan täydentävät tehtävät: analyysirunko jäsensi sitä, mitä aineistosta tarkasteltiin, kun taas rakenteistumisteoria tarjosi näkökulman siihen, miten analyysin havaintoja voitiin tulkita suhteessa yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja toimijoiden toimintaan.

Analyysirungon tarkoituksena oli jäsentää aineiston tarkastelua ja varmistaa, että analyysissa kiinnitetään huomiota tutkimuskysymysten kannalta keskeisiin sisältöihin. Analyysirungon kaksi pääteemaa muodostettiin ensimmäisen tutkimuskysymyksen mukaisesti lapsiperheiden kotipalvelun tarkoituksesta, roolista ja tehtävistä sekä toisen tutkimuskysymyksen mukaisesti palvelun eri aikakausina kohtaamista haasteista.

Ensimmäisen pääteeman alle muodostettiin tutkimusaineiston lukemisen ja koodaamisen myötä seuraavat tarkastelunäkökulmat: lapsiperheiden kotipalvelun tarkoitus ja tavoitteet, kotipalvelun rooli perheiden tukemisessa, kotipalvelun tehtävät sekä kotipalvelun asema palvelujärjestelmässä. Tarkastelunäkökulmien ja niihin sijoittuneiden keskeisten sisältöjen perusteella ensimmäinen pääteema nimettiin kotipalvelun lähtökohdiksi.

Tässä tutkimuksessa kotipalvelun lähtökohdilla tarkoitetaan sitä, mihin tarkoitukseen ja millaisiin tarpeisiin kotipalvelua on eri aikakausina järjestetty, millainen rooli sillä on ollut perheiden tukemisessa, millaisia tehtäviä siihen on sisältynyt sekä millainen asema sillä on ollut osana palvelujärjestelmää. Tarkoitukseen ja tavoitteisiin liittyviksi tulkitsimme aineiston sisältämät kuvaukset siitä, mihin kotipalvelulla on pyritty ja millaisiin perheiden tai yhteiskunnan tarpeisiin sillä on pyritty vastaamaan. Rooliin liittyviksi tulkitsimme kuvaukset kotipalvelun merkityksestä perheiden tukemisessa, tehtäviin kuvaukset kotipalvelussa toteutetuista käytännön työtehtävistä ja palveluista sekä asemaan kuvaukset kotipalvelun paikasta osana sosiaalipalveluja ja laajempaa palvelujärjestelmää.

Toisen pääteeman alle muodostettiin palvelujen saatavuuteen, resursseihin ja henkilöstöön, palvelujen kohdentumiseen, palvelujärjestelmän ja hallinnon muutoksiin sekä laajempiin yhteiskunnallisiin muutoksiin liittyvät tarkastelunäkökulmat. Tarkastelunäkökulmien ja niiden alle sijoittuneiden keskeisten sisältöjen perusteella toinen pääteema nimettiin kotipalvelun haasteiksi.

Tässä tutkimuksessa kotipalvelun haasteilla tarkoitetaan sellaisia lapsiperheiden kotipalvelun järjestämiseen, saatavuuteen ja toteuttamiseen liittyviä tekijöitä sekä palvelujärjestelmässä ja yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet kotipalvelun toimintaedellytyksiin, sisältöön tai asemaan. Haasteisiin liittyviksi tulkitsimme kuvaukset esimerkiksi palvelujen saatavuudesta, resurssien ja henkilöstön riittävyydestä sekä palvelujen kohdentamisesta. Lisäksi tarkastelimme palvelujärjestelmän ja hallinnon muutoksia sekä laajempia yhteiskunnallisia muutoksia silloin, kun niiden kuvattiin vaikuttaneen kotipalvelun järjestämiseen tai toteuttamiseen. Näin tarkastelussa huomioitiin sekä kotipalvelun käytännön toteuttamiseen liittyvät haasteet että niitä ympäröivät palvelujärjestelmän ja yhteiskunnan muutokset. Seuraavassa taulukossa havainnollistamme temaattisen analyysimme rakentumista. Taulukon jälkeen kuvaamme analyysiprosessimme etenemisen yksityiskohtaisemmin.

Taulukko 3. Analyysirunko ja teemojen muodostaminen

Tutkimuskysymys	Pääteema	Alateemat	Tarkastelunäkökulmat
1. Millainen tarkoitus ja rooli sekä millaisia tehtäviä lapsiperheiden kotipalvelulla on ollut eri aikakausina?	**Muuttuvissa tarpeissa ja tilanteissa perheitä tukeva lapsiperheiden kotipalvelu**	Lapsiperheiden kotipalvelun tarkoitus ja tavoitteet	Perheiden arjen tukeminen; perheiden hyvinvoinnin edistäminen; hoivan ja huolenpidon tukeminen; ongelmien ehkäiseminen; varhainen tuki
		Lapsiperheiden kotipalvelun rooli perheiden tukemisessa	Perheen itsenäisen selviytymisen tukeminen; vanhemmuuden tukeminen; lasten hyvinvoinnin tukeminen; perheen toimintakyvyn tukeminen; suhde perheen omaan vastuuseen
		Lapsiperheiden kotipalvelun tehtävät	Kodinhoito; lastenhoito; arjen käytännön tehtävät; ohjaus ja neuvonta; muu perheiden tukeminen; moniammatillinen yhteistyö

Tutkimuskysymys	Pääteema	Alateemat	Tarkastelunäkökulmat
		Lapsiperheiden kotipalvelun asema palvelujärjestelmässä	Suhde muihin sosiaalipalveluihin; ehkäisevät palvelut; lastensuojelu; perhetyö; julkinen vastuu; järjestöjen ja muun yhteisöllisen tuen merkitys
2. Millaisia haasteita lapsiperheiden kotipalvelu on kohdannut eri aikakausina?	**Rakenteellisten ja yhteiskunnallisten muutosten haastama lapsiperheiden kotipalvelu**	Palvelujen saatavuuteen liittyvät haasteet	Palvelujen riittävyys; alueellinen saatavuus; palvelujen yhdenvertaisuus; palvelun saaminen ja palveluun pääsy
		Resurssit ja henkilöstö	Taloudelliset resurssit; henkilöstön saatavuus; henkilöstöresurssit; työn kuormittavuus; työn muuttuminen
		Palvelujen kohdentumisen muutokset	Universaali palvelu; tarveperusteisuus; erityisen tuen tarpeessa olevat perheet; palvelujen kohdentaminen; matalan kynnyksen tuki

Tutkimuskysymys	Pääteema	Alateemat	Tarkastelunäkökulmat
		Palvelujärjestelmän ja hallinnon muutokset	Kunnallisen järjestämisvastuun muutokset; sosiaalihuoltolainsäädännön muutokset; yksityisten palveluntuottajien merkitys; hyvinvointialueuudistus
		Yhteiskunnallisen toimintaympäristön muutokset	Perherakenteiden muutokset; naisten työssäkäynti; perheiden arjen muuttuminen; taloudelliset muutokset; muuttuvat käsitykset perheiden tukemisesta

Analyysiprosessi eteni vaiheittain aineistoon perehtymisestä aineiston koodaamiseen, koodien ja temaattisten kokonaisuuksien muodostamiseen sekä aineiston sijoittamiseen analyysirungon mukaisiin teemoihin (Braun & Clarke 2006; Fereday & Muir-Cochrane 2006). Analyysia tarkennettiin prosessin edetessä aineistosta tehtyjen havaintojen perusteella, minkä jälkeen muodostettuja teemoja tarkasteltiin suhteessa eri aikakausiin ja tutkimuskysymyksiin.

Analyysi aloitettiin perehtymällä tutkimusaineistoon kokonaisuutena. Aineisto luettiin useaan kertaan, minkä jälkeen tutkimuskysymysten ja muodostetun analyysirungon kannalta merkitykselliset tekstikohdat tunnistettiin ja koodattiin. Aineistosta poimittiin kohdat, joissa käsiteltiin esimerkiksi lapsiperheiden kotipalvelun tavoitteita, tehtäviä, palvelun kohderyhmiä, järjestämistapoja, palvelun asemaa sosiaalipalvelujärjestelmässä sekä palvelun saatavuuteen,

kohdentamiseen ja järjestämiseen liittyviä haasteita. Koska tutkimuksen näkökulma on historiallinen, huomiota kiinnitettiin myös siihen, miten palvelun tarkoitus ja tehtävät muuttuivat eri aikakausina ja millaiset yhteiskunnallisen toimintaympäristön muutokset olivat näiden muutosten taustalla.

Koodauksessa tekstiaineistosta tunnistettiin tutkimuskysymysten ja analyysirungon kannalta merkityksellisiä ilmauksia ja asiakokonaisuuksia. Koodauksen tarkoituksena oli tiivistää aineistossa esiintyviä sisältöjä ja tehdä näkyväksi niiden yhteys tutkimuksessa muodostettuihin teemoihin. Temaattisessa analyysissa koodaamisen avulla aineistosta paikannetaan tutkimustehtävän kannalta merkityksellisiä asioita, joita voidaan tämän jälkeen ryhmitellä ja tarkastella temaattisina kokonaisuuksina. (Juhila 2026.) Koodit muodostettiin kuvaamaan mahdollisimman tiiviisti sitä, mitä kyseinen aineistokohta käsitteli. Esimerkiksi kotipalvelun käytännön työtehtäviä kuvaavat ilmaukset koodattiin tehtäviin liittyviksi, kun taas palvelun asemaa suhteessa muihin sosiaalipalveluihin kuvaavat ilmaukset koodattiin palvelujärjestelmään liittyviksi. Vastaavasti palvelujen riittävyyttä, henkilöstön määrää tai taloudellisia resursseja koskevat ilmaukset koodattiin palvelun resursseihin ja henkilöstöön liittyviksi.

Koodauksen avulla aineiston yksittäiset ilmaukset yhdistettiin laajemmiksi temaattisiksi kokonaisuuksiksi. Samalla tarkasteltiin sitä, esiintyikö samaa ilmiötä kuvaavia sisältöjä eri lähteissä ja eri aikakausina. Koodauksen ei siten nähty olevan ainoastaan aineiston teknistä luokittelua, vaan se muodosti osan tutkimuksen tulkinnallista analyysiprosessia. Koodien muodostamisessa hyödynnettiin sekä analyysirungon ennalta määriteltyjä näkökulmia että aineistossa esiintyviä tutkimuskysymysten kannalta merkityksellisiä sisältöjä.

Aineiston analyysissa yksittäisiä tekstikohtia tarkasteltiin ensin niiden alkuperäisessä asiayhteydessä ja tämän jälkeen niiden sisältöä pelkistettiin tutkimuskysymysten kannalta olennaiseen muotoon. Pelkistämisessä huomio kiinnitettiin erityisesti siihen, mitä aineistokohta kertoi lapsiperheiden kotipalvelun tarkoituksesta, roolista, tehtävistä, asemasta tai palvelun kohtaamista haasteista. Esimerkiksi laajemmasta kuvauksesta kodinhoitajan työstä voitiin tunnistaa erillisiksi analysoitaviksi sisällöiksi lastenhoito, kodin käytännön tehtävät, perheen arjen tukeminen ja vanhempien ohjaaminen. Näitä sisältöjä tarkasteltiin tämän jälkeen suhteessa analyysirungon mukaisiin tarkastelunäkökulmiin.

Pelkistämisen avulla pyrittiin erottamaan aineistosta toisistaan sekä yksittäiset käytännön tehtävät että niitä laajemmin kuvaavat merkitykset. Esimerkiksi lastenhoito ja kodinhoito kuvastivat ensisijaisesti palvelun konkreettisia tehtäviä, kun taas perheen itsenäisen

selviytymisen tukeminen kuvasti palvelun roolia ja tarkoitusta. Vastaavasti kuvaus siitä, että palvelua oli saatavilla vain rajatulle joukolle perheitä, voitiin tulkita palvelujen kohdentumiseen liittyväksi sisällöksi, kun taas kuvaus henkilöstön vähäisyydestä liittyi resurssien ja henkilöstön näkökulmaan. Näin analyysissa pyrittiin pitämään toisistaan erillään palvelun sisältöä kuvaavat havainnot ja niitä ympäröiviä palvelujärjestelmään liittyviä tekijöitä.

Koodien muodostamisessa pyrittiin käyttämään mahdollisimman kuvaavia ja sisällöllisesti yhdenmukaisia käsitteitä. Samaa ilmiötä kuvaavat ilmaukset koottiin yhteen, vaikka ne olisi esitetty eri lähteissä tai eri aikakausia käsittelevissä yhteyksissä hieman eri tavoin. Esimerkiksi perheen arjen tukemista kuvaavat ilmaukset saattoivat aineistossa liittyä kodinhoitoon, lastenhoitoon, perheen käytännön auttamiseen tai vanhempien jaksamisen tukemiseen. Näitä tarkasteltiin yhdessä silloin, kun niiden katsottiin kuvaavan samaa laajempaa palvelun tarkoitukseen tai rooliin liittyvää ilmiötä

Analyysissa kiinnitettiin huomiota myös siihen, että sama aineistokohta saattoi sisältää useita tutkimuksen kannalta merkityksellisiä näkökulmia. Esimerkiksi palvelun saatavuutta koskevassa kuvauksessa saattoi samanaikaisesti olla kysymys palvelujen kohdentumisesta, taloudellisista resursseista ja perheiden yhdenvertaisesta pääsystä palveluun. Tällaisissa tilanteissa aineistokohtaa tarkasteltiin suhteessa kaikkiin siihen liittyviin näkökulmiin sen sijaan, että sen merkitys olisi rajattu vain yhteen teemaan. Tämä oli erityisen tärkeää historiallisessa aineistossa, jossa lainsäädännölliset, taloudelliset ja yhteiskunnalliset muutokset kietoutuivat usein toisiinsa.

Analyysiprosessia voidaan havainnollistaa kotipalvelun tehtäviä koskevan aineiston avulla. Aineistossa kuvaukset kodinhoitajan toteuttamasta kodin käytännön avusta, lastenhoidosta ja perheen arjen tukemisesta pelkistettiin palvelun konkreettisia tehtäviä kuvaaviksi ilmauksiksi. Näistä muodostettiin koodeja, kuten kodinhoito, lastenhoito ja arjen käytännön tukeminen, jotka sijoitettiin kotipalvelun tehtävien tarkastelunäkökulmaan. Kun vastaavia koodeja tarkasteltiin eri aikakausilta peräisin olevassa aineistossa rinnakkain, voitiin tunnistaa sekä tehtävien jatkuvuutta että niiden painopisteissä tapahtuneita muutoksia. Näin yksittäisistä aineistokohdista edettiin laajempaan tulkintaan siitä, miten kotipalvelun tehtävät ovat muuttuneet laaja-alaisesta kodin ja perheen konkreettisesta tukemisesta kohti suunnitelmallisempaa ja palvelutarpeeseen perustuvaa työskentelyä.

Toisena esimerkkinä voidaan tarkastella palvelujen saatavuutta koskevaa aineistoa. Kuvaukset palvelujen rajallisesta saatavuudesta, palveluun pääsyn ehdoista tai palvelujen kohdentumisesta tiettyihin perheisiin pelkistettiin palvelun saatavuutta ja kohdentumista

kuvaaviksi ilmauksiksi. Näistä muodostettiin koodeja, kuten palvelun saatavuus, palveluun pääsy ja tarveperusteinen kohdentaminen. Koodeja tarkasteltiin suhteessa eri aikakausiin sekä muihin palvelun resursseja ja palvelujärjestelmän muutoksia kuvaaviin sisältöihin. Tämän perusteella tarkastelussa voitiin tunnistaa, miten palvelun saatavuus ja kohdentuminen ovat eri aikoina liittyneet laajempiin yhteiskunnallisiin ja palvelujärjestelmän muutoksiin.

Koska tutkimus toteutettiin parityönä, analyysiprosessia tehtiin yhteistyössä ja analyysin aikana muodostettuja tulkintoja tarkasteltiin yhdessä. Aineistosta tunnistettuja ilmauksia, niiden koodeja ja sijoittumista analyysirungon mukaisiin teemoihin verrattiin ja niistä keskusteltiin tutkimusprosessin aikana. Erityisesti tilanteissa, joissa aineistokohta oli mahdollista sijoittaa useampaan teemaan, teemojen sisältöjä ja tutkimuksessa käytettyjä määritelmiä tarkasteltiin yhdessä. Näin pyrittiin varmistamaan, että analyysissa tehdyt ratkaisut olivat mahdollisimman johdonmukaisia suhteessa tutkimuskysymyksiin ja muodostettuun analyysirunkoon.

Aineiston analyysissa huomioitiin myös lähteiden mahdolliset toisistaan poikkeavat kuvaukset samasta ilmiöstä. Mikäli eri lähteissä samaa aikakautta tai kotipalvelun ilmiötä kuvattiin toisistaan poikkeavilla tavoilla, kuvauksia tarkasteltiin suhteessa niiden asiayhteyteen, käsiteltyyn aikakauteen ja tutkimuskysymyksiin. Eri lähteissä esiintyviä näkemyksiä ei tällöin pyritty yhdenmukaistamaan väkisin, vaan niiden välinen vaihtelu huomioitiin osana aineiston tulkintaa. Näin analyysissa pyrittiin säilyttämään historialliselle aineistolle ominainen moninaisuus ja huomioimaan, että kotipalvelun tarkoitus, tehtävät ja asema saattoivat näyttäytyä eri tavoin eri yhteyksissä.

Seuraavassa vaiheessa aineistosta poimitut ilmaukset sijoitettiin niitä vastaaviin analyysirungon mukaisiin teemoihin. Analyysirunko ohjasi aineiston tarkastelua, mutta aineistosta esiin nousseet tutkimuskysymysten kannalta merkitykselliset sisällöt huomioitiin myös silloin, kun ne edellyttivät olemassa olevien teemojen tarkentamista tai täydentämistä. Esimerkiksi palvelun tehtäviä koskeva aineisto sijoitettiin tarkoitusta, roolia ja tehtäviä käsittelevään pääteemaan, kun taas palvelun saatavuuteen, resursseihin, kohdentamiseen tai palvelurakenteiden muutoksiin liittyvät ilmaukset sijoitettiin haasteita käsittelevään pääteemaan.

Tässä tutkimuksessa tehtävillä tarkoitettiin lapsiperheiden kotipalvelussa toteutettuja käytännön työtehtäviä ja palvelun sisältöjä, kuten kodinhoitoa, lastenhoitoa, arjen käytännön tehtäviä, ohjausta ja neuvontaa sekä muuta perheiden tukemista. Roolilla tarkoitettiin kotipalvelun merkitystä ja tehtävää perheiden tukemisessa sekä sitä, millaisena palvelun tehtävä ja merkitys on eri aikakausina ymmärretty suhteessa perheiden omaan vastuuseen ja

muuhun palvelujärjestelmään. Asemalla tarkoitettiin kotipalvelun paikkaa ja merkitystä osana sosiaalipalveluja ja laajempaa palvelujärjestelmää. Haasteilla tarkoitettiin puolestaan sellaisia palvelun järjestämiseen, saatavuuteen, kohdentamiseen ja toteuttamiseen liittyviä tekijöitä sekä palvelujärjestelmässä ja yhteiskunnassa tapahtuneita muutoksia, jotka vaikuttivat kotipalvelun toimintaedellytyksiin, sisältöön tai asemaan.

Teoriaohjaavassa temaattisessa analyysissa analyysia ohjaavat aikaisempi tutkimustieto ja tutkimuksen teoreettinen viitekehys, mutta analyysissa voidaan huomioida myös aineistosta esiin nousevia tutkimuskysymysten kannalta merkityksellisiä näkökulmia. (Pearson, Myall, Darlington & Gibson. 2025, 847.) Tässä tutkimuksessa analyysirunkoa tarkennettiin analyysiprosessin aikana silloin, kun aineistosta nousi sisältöjä, joita ei ollut mahdollista sijoittaa sellaisenaan ennalta muodostettuihin tarkastelunäkökulmiin. Näin analyysissa säilytettiin tutkimuskysymysten ja aikaisemman tutkimustiedon ohjaama rakenne, mutta samalla mahdollistettiin aineiston esiin tuomien uusien ja tutkimuksen kannalta olennaisten näkökulmien huomioiminen. Analyysirunkoa ei siten pyritty sovittamaan aineistoon väkisin, vaan sitä tarkennettiin analyysin edetessä aineistosta tehtyjen havaintojen perusteella.

Analyysin läpinäkyvyyttä pyrittiin vahvistamaan kuvaamalla analyysin eteneminen, analyysirungon muodostaminen sekä käytettyjen käsitteiden ja teemojen sisällöt mahdollisimman tarkasti. Analyysirunko ja sen sisältämät tarkastelunäkökulmat ohjasivat aineiston systemaattista tarkastelua, mutta analyysiprosessin aikana huomioitiin myös aineistosta esiin nousseet tutkimuskysymysten kannalta merkitykselliset näkökulmat. Teemojen sisältöjä tarkasteltiin analyysin edetessä uudelleen, jotta yksittäisten aineistokohtien sijoittaminen teemoihin perustui tutkimuksessa määriteltyihin käsitteisiin eikä yksittäisiin irrallisiin havaintoihin. Näin pyrittiin vahvistamaan analyysin johdonmukaisuutta ja tekemään tutkimuksessa tehdyt tulkinnat lukijalle mahdollisimman seurattaviksi.

Analyysin edetessä muodostettuja teemoja tarkasteltiin suhteessa eri aikakausiin. Tämän avulla pyrittiin tunnistamaan, millaisia jatkuvuuksia ja muutoksia lapsiperheiden kotipalvelun tarkoituksessa, roolissa ja tehtävissä esiintyi sekä millaiset haasteet eri aikoina vaikuttivat palvelun asemaan ja toteuttamiseen. Aikakausittainen tarkastelu on tutkimuksessa keskeinen, sillä tavoitteena ei ole ainoastaan kuvata lapsiperheiden kotipalvelun sisältöä, vaan ymmärtää palvelun muutosta osana suomalaisen yhteiskunnan, sosiaalipolitiikan ja hyvinvointivaltion kehitystä.

Giddensin rakenteistumisteoriaa (1984) hyödynnettiin analyysin tulkintavaiheessa. Teorian avulla tarkasteltiin erityisesti sitä, miten lapsiperheiden kotipalvelun muutokset liittyivät

yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja toimijoiden käytäntöihin. Tarkastelussa huomioitiin esimerkiksi lainsäädännön, palvelujärjestelmän, taloudellisten reunaehtojen ja vakiintuneiden toimintatapojen merkitys palvelun järjestämiselle sekä se, miten toimijoiden toiminta on osaltaan ylläpitänyt tai muuttanut näitä käytäntöjä. Näin rakenteistumisteoria mahdollisti palvelun muutosten tarkastelun rakenteiden ja toiminnan välisenä suhteena sen sijaan, että muutoksia olisi tarkasteltu ainoastaan yksittäisinä lainsäädännöllisinä tai hallinnollisina muutoksina.

Lopuksi analyysissa muodostettuja teemoja ja niiden välisiä suhteita tarkasteltiin suhteessa tutkimuskysymyksiin. Analyysin avulla muodostettiin kokonaiskuva siitä, millainen tarkoitus ja rooli sekä millaisia tehtäviä lapsiperheiden kotipalvelulla on ollut eri aikakausina ja millaisia haasteita palvelu on eri aikoina kohdannut.

3.4 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimuksen eettisyys on huomioitu koko tutkimusprosessin ajan. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK 2023) mukaan hyvän tieteellisen käytännön keskeisiä periaatteita ovat luotettavuus, rehellisyys, arvostus ja vastuunkanto. Hyvä tieteellinen käytäntö tarkoittaa muun muassa huolellisuutta ja tarkkuutta tutkimustyössä, asianmukaisten ja eettisesti kestävien tutkimusmenetelmien käyttöä sekä muiden tutkijoiden työn asianmukaista huomioimista ja kunnioittamista. Hyvän tieteellisen käytännön tulee toteutua tutkimuksen koko elinkaaren ajan. (TENK 2023.) Näitä periaatteita olemme pyrkineet noudattamaan tutkimuksen aiheen valinnassa, aineiston muodostamisessa ja analyysissa, lähteiden käytössä, tulosten raportoinnissa sekä tutkimuksellisessa yhteistyössä.

Tutkimuksen eettinen tarkastelu on alkanut jo aiheen valinnasta ja rajaamisesta. Tutkimuksemme käsittelee lapsiperheiden kotipalvelun kehitystä Suomessa eri aikakausina sekä palvelun tarkoituksen, roolin ja tehtävien muutoksia suhteessa yhteiskunnallisiin, lainsäädännöllisiin ja palvelujärjestelmän muutoksiin. Aiheen yhteiskunnallisen merkityksen vuoksi olemme pyrkineet tarkastelemaan sitä mahdollisimman monipuolisesti ja välttämään ennalta muodostettujen käsitysten vahvistamista. Tutkimuksen eettisyyteen kuuluu myös se, että eri aikakausien palveluja tarkastellaan niiden omassa yhteiskunnallisessa ja lainsäädännöllisessä kontekstissa eikä niitä arvioida ainoastaan nykyhetken näkökulmasta.

Tutkimuksemme perustuu aiemmin julkaistuun tutkimustietoon ja tutkimusraportteihin, eikä tutkimuksessa ole kerätty henkilötietoja tai toteutettu suoraa tutkimusta ihmisten kanssa. Eettiset kysymykset ovat tämän vuoksi painottuneet erityisesti aineiston valintaan, aineiston tulkintaan, lähteiden käyttöön ja tutkimuksen raportointiin. Tutkimusaineiston valinnassa olemme pyrkineet toimimaan johdonmukaisesti ja perustelemaan valitut aineistot tutkimuskysymysten näkökulmasta. Aineistoa analysoitaessa olemme pyrkineet säilyttämään alkuperäisten tutkimusten sisällön ja merkityksen sekä erottamaan alkuperäisten tutkijoiden esittämät näkemykset omista tulkinnoistamme. Olemme myös pyrkineet huomioimaan aineistossa esiintyvät erilaiset näkökulmat sen sijaan, että olisimme valikoineet tarkasteluun ainoastaan omia ennakkokäsityksiämme tukevia havaintoja.

Lähteiden asianmukainen käyttö on ollut keskeinen osa tutkimuksen eettisyyttä. Olemme huolehtineet siitä, että aiempien tutkijoiden tekemä työ tunnistetaan asianmukaisilla lähdeviittauksilla ja että muiden tutkijoiden esittämiä tuloksia tai ajatuksia ei esitetä omana tietonamme. TENKin (2023) mukaan tutkijan tulee kunnioittaa muiden tutkijoiden työtä ja antaa heidän saavutuksilleen niille kuuluva arvo asianmukaisten viittausten avulla. Tutkimuksen raportoinnissa olemme pyrkineet avoimuuteen ja rehellisyyteen sekä tuomaan esiin myös tutkimuksemme rajaukset ja rajoitteet.

Tutkijan positio on huomioitu osana tutkimuksen eettistä pohdintaa. Omalla koulutuksellamme, työkokemuksellamme ja sosiaalialaan liittyvällä asiantuntijuudellamme voi olla vaikutusta siihen, millaisia näkökulmia pidämme tutkimuksessa merkityksellisinä ja miten tulkitsemme tutkimusaineistoa. Olemme pyrkineet tiedostamaan omat ennakko-oletuksemme ja keskustelemaan niiden mahdollisista vaikutuksista tutkimusprosessin aikana. Tutkijan position reflektointi on auttanut meitä tarkastelemaan kriittisesti tekemiämme valintoja ja tulkintoja sekä arvioimaan, vastaavatko johtopäätöksemme aineiston sisältöä.

Olemme toimineet sosiaalialan yrittäjinä, ja meillä on omakohtaista kokemusta lapsiperheiden kotipalvelun tuottamisesta palveluntuottajan näkökulmasta. Kokemus on voinut toisaalta tukea tutkimuskohteen käytännön ymmärtämistä ja auttaa tunnistamaan palvelun järjestämiseen, toteuttamiseen ja palveluntuottajan asemaan liittyviä näkökulmia. Samalla olemme tiedostaneet, että oma kokemuksemme voi sisältää ennakko-oletuksia tutkimuksen kohteesta. Olemme pyrkineet erottamaan omat kokemuksemme tutkimusaineistosta ja perustamaan analyysin tutkimuskysymyksiin, valittuun kirjalliseen aineistoon ja muodostettuun analyysirunkoon. Omia kokemuksiamme ei ole käytetty tutkimusaineistona, eikä niiden ole annettu määrittää analyysin tulkintoja.

Tutkimus on toteutettu parityönä, mikä on vaikuttanut tutkimusprosessin etenemiseen ja mahdollistanut tutkimuksellisten ratkaisujen tarkastelun kahdesta näkökulmasta. Parityö on sujunut hyvin, ja olemme pohtineet tutkimuksen eettisyyttä yhdessä koko tutkimusprosessin ajan. Parityön toteuttaminen on mahdollistanut tutkimuksellisten ratkaisujen tarkastelun kahdesta näkökulmasta. Olemme keskustelleet tutkimuskysymyksistä, aineiston valinnasta, analyysista, tulkinnoista ja johtopäätöksistä sekä arvioineet yhdessä tekemiämme ratkaisuja. Työtehtäviä on jaettu tutkimusprosessin aikana joustavasti, mutta tutkimuksen keskeiset ratkaisut ja lopullinen sisältö on tehty yhteistyössä. Molemmilla on ollut mahdollisuus kommentoida ja muokata toisen kirjoittamaa tekstiä sekä osallistua tutkimuksen eri vaiheisiin. Näin olemme pyrkineet varmistamaan työn tasapuolisuuden, tutkimuksen yhtenäisyyden ja molempien tutkijoiden vastuun tutkimuksen kokonaisuudesta.

Eettisyys on siten muodostanut osan tutkimuksen jokaista vaihetta eikä ainoastaan erillistä tutkimusprosessin vaihetta. Olemme pyrkineet toimimaan luotettavasti, rehellisesti, huolellisesti ja vastuullisesti sekä arvioimaan kriittisesti omia tutkimuksellisia valintojamme. Tutkimuseettisten periaatteiden huomioiminen on ollut tärkeää erityisesti siksi, että tutkimuksemme tavoitteena on muodostaa mahdollisimman perusteltu kuva lapsiperheiden kotipalvelun historiallisesta kehityksestä ja siihen vaikuttaneista yhteiskunnallisista, lainsäädännöllisistä ja palvelurakenteisiin liittyvistä tekijöistä.

4 Tutkimuksen tulokset

Olemme jäsentäneet tulokset tutkimuskysymysten mukaisesti ensinnäkin lapsiperheiden kotipalvelun tarkoitukseen, rooliin ja tehtäviin sekä palvelun asemaan, ja toisaalta lapsiperheiden kotipalvelun eri aikakausina kohtaamiin haasteisiin. Tarkastelussa kiinnitetään huomiota erityisesti palvelun kehityksessä ilmeneviin jatkuvuuksiin ja muutoksiin. Historiallinen aikajänne muodostaa tulosten tarkastelun taustan, mutta tuloksia tarkastellaan myös temaattisesti tutkimuskysymysten mukaisesti.

Niemelän (2006) tutkimuksessa kotipalvelutyön varhaisempaa vaihetta kuvataan kokonaisvaltaisena kodin ja perheen tukemisena. Kotipalvelutyön kohteena oli tällöin koko kotitalous, ja kodinhoitajan tehtäviin kuului kodinhoidon lisäksi perheenjäsenten avustaminen. Työ ei siten rajoittunut yksittäisiin tehtäviin, vaan kodinhoitaja osallistui kokonaisvaltaisesti perheen arjesta ja kodista huolehtimiseen. Kotipalvelutyön myöhemmässä kehityksessä työn sisältö alkoi kuitenkin muuttua ja tehtävät eriytyä. Hoitotarpeiden kasvaessa työ pirstaloitui, ja työtehtäviä alettiin jäsentää hoito- ja palvelusuunnitelmien sekä tarkemman ajankäytön perusteella.

Aineistosta muodostuu kuva lapsiperheiden kotipalvelusta palveluna, jonka perustavanlaatuinen tehtävä perheen arjen ja toimintakyvyn tukemisessa on säilynyt eri aikakausina, vaikka palvelun tarkoituksen painotukset, tehtävien organisointi, kohdentuminen ja asema palvelujärjestelmässä ovat muuttuneet. Varhaisemmassa kotipalvelussa korostui konkreettinen ja kokonaisvaltainen perheen arjen tukeminen, kun taas myöhemmässä kehityksessä palvelun toteuttaminen on muuttunut suunnitelmallisemmaksi, tarveperusteisemmaksi ja ammatillisesti eriytyneemmäksi. Samalla aineistossa toistuu pyrkimys sovittaa palvelun sisältö perheiden yksilöllisiin tarpeisiin. Kotipalvelun kehityksessä voidaan siten tunnistaa samanaikaisesti sekä jatkuvuutta että muutosta: palvelun perimmäinen tehtävä perheen arjen tukemisessa on säilynyt, mutta keinot, joilla tätä tehtävää on toteutettu, sekä palvelun paikka sosiaalipalvelujärjestelmässä ovat muuttuneet.

Niemelän (2006) kuvaamassa 1990-luvun kehityksessä kotipalvelutyöhön liittyi puolestaan pyrkimyksiä joustavampaan työn organisointiin. Itseohjautuvissa työryhmissä työntekijöillä oli aikaisempaa enemmän mahdollisuuksia suunnitella omaa työtään, sopia työnjaosta ja mukauttaa käyntien määrää asiakkaiden tarpeiden mukaan. Tällaisen työskentelytavan kuvattiin lisäävän mahdollisuuksia huomioida asiakkaiden yksilöllisiä tarpeita sekä tasata työn

kuormitushuippuja. Samalla työntekijöiden mahdollisuus osallistua työn suunnitteluun ja kehittämiseen vahvistui.

Niemelän (2006) kuvaama kehitys osoittaa, että kotipalvelun tehtävä ja toteuttamistapa eivät ole pysyneet muuttumattomina. Palvelu on siirtynyt kokonaisvaltaisesta kodin ja perheen hoitamisesta kohti tarkemmin jäsenneltyä ja suunnitelmallista palvelua, mutta myöhemmässä kehityksessä on samanaikaisesti pyritty lisäämään joustavuutta ja asiakkaiden yksilöllisten tarpeiden huomioimista. Historiallisesti tarkasteltuna kotipalvelutyössä voidaan siten nähdä sekä palvelun rationalisoitumista että pyrkimyksiä vahvistaa asiakkaan yksilöllisen avuntarpeen huomioimista.

4.1 Muuttuvissa tilanteissa perheitä tukeva lapsiperheiden kotipalvelu

Lapsiperheiden kotipalvelun tarkoitus, rooli ja tehtävät eri aikakausina

Aineiston perusteella lapsiperheiden kotipalvelun varhaisena tehtävänä oli turvata perheen arjen sujuminen tilanteissa, joissa vanhemman tai perheen toimintakyky oli tilapäisesti heikentynyt. Kunnallisella kotipalvelulla oli Suomessa pitkät perinteet, ja jo 1930- ja 1940-luvuilla Mannerheimin Lastensuojeluliitto ja Väestöliitto järjestivät kodinhoitajia monilapsisten perheiden avuksi. Samalla järjestöt osallistuivat kodinhoitajien koulutuksen järjestämiseen. Vuodesta 1951 alkaen kunnallisten kodinhoitajien valtakunnallista verkostoa alettiin rakentaa lainsäädännön avulla. Kodinhoitajan tehtävänä oli tällöin korvata perheen äidin työpanosta tilanteissa, joissa tämä ei sairauden, synnytyksen tai muun syyn vuoksi kyennyt huolehtimaan perheen tavanomaisista tehtävistä. Palvelua kohdennettiin erityisesti vähävaraisille perheille. (Bardy, Salmi & Heino 2001, 68–69.)

Kotipalvelun tarkoitus sisälsi kuitenkin jo varhaisessa vaiheessa muutakin kuin konkreettista apua kodin tehtävissä. Aineistossa kotipalvelu kuvataan käytännön palveluna, johon saattoi tilanteen mukaan liittyä ohjausta ja opastusta lasten- ja kodinhoidossa sekä perheen terveydellisten ja sosiaalisten olojen kohentamista. Kotipalvelun rooli muodostui siten sekä perheen päivittäisten tehtävien tukemisesta että laajemmin perheen hyvinvoinnin ja selviytymisen edistämisestä. Palvelussa yhdistyivät käytännön hoiva ja huolenpito sekä perheen tilanteeseen liittyvä ohjaus ja tuki. (Bardy, Salmi & Heino 2001, 68–69.)

Lapsiperheiden kotipalvelun tehtävät ovat aineiston perusteella liittyneet eri aikakausina sekä kodin käytännön tehtävien hoitamiseen että lasten ja vanhempien tukemiseen.

Varhaisemmassa kotipalvelutyössä kodinhoitajan tehtävä oli laaja-alainen ja kohdistui koko perheen arkeen. Työhön kuului kodinhoidon lisäksi perheenjäsenten avustamista ja lastenhoitoa. Kodinhoitajan tehtävänä oli tarvittaessa huolehtia perheen tavanomaisista tehtävistä tilanteissa, joissa vanhempi ei sairauden, synnytyksen tai muun syyn vuoksi siihen pystynyt. Kotipalvelutyö näyttäytyi siten kokonaisvaltaisena työnä, jossa kodin ja perheen tarpeita tarkasteltiin kokonaisuutena. (Bardy, Salmi & Heino 2001, 68–69; Niemelä, 2006.)

Kotipalvelun tehtäviin liittyi myös ohjausta ja neuvontaa. Aineistossa kuvataan lasten- ja kodinhoitoon liittyvää ohjausta ja opastusta osana kodinhoitajan työtä. Tehtävä ei siten rajoittunut ainoastaan konkreettiseen avustamiseen, vaan kodinhoitajan työssä oli myös perheen toimintakykyä ja selviytymistä tukeva ulottuvuus. Tämän perusteella kotipalvelun tehtävissä yhdistyivät käytännön apu, hoiva ja huolenpito sekä perheen tukemiseen liittyvä ohjaus. (Bardy, Salmi & Heino 2001, 68–69.)

Kotipalvelutyön myöhemmässä kehityksessä tehtävien organisointi muuttui suunnitelmallisemmaksi ja aikaisempaa tarkemmin määritellyksi. Niemelän (2006) mukaan kotipalvelutyö alkoi eriytyä, ja tehtäviä jäsennettiin muun muassa hoito- ja palvelusuunnitelmien sekä käytettävissä olevan työajan perusteella. Työn rationalisoituminen vaikutti siten siihen, miten kodinhoitajan tehtäviä määriteltiin ja miten niitä voitiin toteuttaa asiakkaiden luona. Samalla 1990-luvulla kehittyneet itseohjautuvat työryhmät lisäsivät työntekijöiden mahdollisuuksia suunnitella työtään ja mukauttaa palvelun toteuttamista asiakkaiden tarpeisiin. (Niemelä 2006).

Tässä kehityksessä on nähtävissä muutos kokonaisvaltaisesta ja suhteellisen laaja-alaisesta kodin ja perheen auttamisesta kohti tarkemmin jäsenneltyjä palvelutehtäviä. Samanaikaisesti aineistossa kuitenkin ilmenee pyrkimyksiä säilyttää työn joustavuus ja mahdollisuus vastata asiakkaiden yksilöllisiin tarpeisiin. Kotipalvelun tehtävien kehityksessä voidaan näin ollen havaita samanaikaisesti sekä työn standardoitumista että asiakaslähtöisyyteen liittyviä pyrkimyksiä.

Kun edellä kuvattu lapsiperheiden kotipalvelun tarkoituksen, roolin ja tehtävien historiallinen kehittyminen suhteutetaan meneillään olevaan sosiaalihuollon palvelu-uudistukseen, näyttäytyvät lapsiperheiden kotipalvelun tehtävät edelleen laaja-alaisina. Ehdotetun sääntelyn mukaan palveluun sisältyisivät hoito ja huolenpito, lapsen hoidon ja kasvatuksen tukeminen sekä erilaiset perheen jokapäiväiseen elämään liittyvät tehtävät. Näihin kuuluisivat esimerkiksi aterioiden valmistamiseen, vaatteiden huoltamiseen ja kodin siisteydestä huolehtimiseen liittyvät tehtävät sekä muissa arjen toiminnoissa avustaminen. Palvelun ehdotettu sisältö

osoittaa, että lapsiperheiden kotipalvelussa yhdistyvät edelleen konkreettinen arjen apu ja perheen toimintakyvyn tukeminen. (STM 2026b, 65.)

Vuoden 2026 uudistusehdotuksessa kuvattu palvelun sisältö muodostaa jatkumon tutkimuksessa aiemmin tunnistetulle kotipalvelun tehtävälle. Varhaisemmassa kotipalvelutyössä kodinhoitajan tehtäviin kuuluivat kodinhoidon lisäksi lasten ja muiden perheenjäsenten hoitaminen, huolenpito sekä perheen arjen tukeminen. Myös vuoden 2026 uudistusehdotuksessa palveluun sisältyvät konkreettiset kodin ja arjen tehtävät sekä lapsen hoidon ja kasvatuksen tukeminen. Vaikka palvelun asema, sääntely ja järjestämisen rakenteet ovat muuttuneet, palvelun sisällössä on siten nähtävissä jatkuvuutta: perheen arjen käytännön tukeminen on säilynyt keskeisenä osana lapsiperheiden kotipalvelua.

Kotipalvelun aseman muutos palvelujärjestelmässä

1960- ja 1970-luvuilla kotipalvelun asema alkoi muuttua kohti yleisempää sosiaalipalvelua. Aineiston mukaan kotiapua voitiin tällöin käyttää esimerkiksi tilanteissa, joissa sairastuneen lapsen hoito edellytti päivähoidon sijasta kotiin järjestettävää apua. Kotipalvelun asiakaskunnan laajeneminen muutti samalla palvelun toteuttamista ja kohdentumista. Perheet saivat keskimäärin kotiapua aikaisempaa lyhyemmän ajan, ja samanaikaisesti kuntiin palkattiin yhä enemmän kotiavustajia vastaamaan erityisesti vanhusten lisääntyneeseen kotiaputarpeeseen. Avohuollon laajeneminen lisäsi vanhusten kotipalvelun tarvetta, minkä seurauksena kodinhoitajien työpanos alkoi vähitellen siirtyä pois lapsiperheiltä. (Bardy, Salmi & Heino 2001, 69.)

Kotipalvelun asema kytkeytyi samalla yhä tiiviimmin muihin sosiaalipalveluihin. 1970-luvulla yleisen kotipalvelun rinnalle kehittyi kodinhoitajan tehostettu perhetyö, jonka tehtävänä oli tukea lastensuojelua perheissä, joissa äkillinen muutos tai pidempään jatkuneet vaikeudet uhkasivat lasten hyvinvointia ja perheen itsenäistä selviytymistä. 1990-luvun puolivälin jälkeen kehitettiin edelleen erilaisia perheiden arkea tukevia perhetyön muotoja lastensuojelun sosiaalityön rinnalle. Osassa kunnista kodinhoitajien virkoja siirrettiin sosiaalityön yhteyteen ja heidän työpanostaan kohdennettiin perheille, jotka tarvitsivat kodinhoitoavun lisäksi erityistä tukea lasten hoidossa, kasvatuksessa ja huolenpidossa. (Bardy, Salmi & Heino 2001, 69–70.)

Aineiston perusteella lapsiperheiden kotipalvelun rooli on eri aikakausina rakentunut perheen arjen konkreettisen tukemisen, toimintakyvyn ylläpitämisen ja hyvinvoinnin edistämisen ympärille (Bardy, Salmi & Heino 2001, 68–70; Niemelä 2006). Palvelun rooli on kuitenkin

muuttunut suhteessa perheiden tuen tarpeisiin ja muuhun palvelujärjestelmään. Varhaisemmassa kotipalvelussa painottui koko perheen arjen tukeminen, kun taas myöhemmin palvelun rooli alkoi kytkeytyä tiiviimmin erityisen tuen tarpeisiin, perhetyöhön ja lastensuojeluun (Bardy, Salmi & Heino 2001, 68–70). Samalla kotipalvelun paikka sosiaalipalvelujärjestelmässä on muuttunut yleisestä perheiden arkea tukevasta palvelusta osaksi eriytyneempää ja ammatillisesti jäsentyneempää palvelukokonaisuutta (Niemelä 2006; Virkki, Vartiainen, Kettunen & Heinämäki 2011, 5–6). Tästä huolimatta palvelun yhteys perheen jokapäiväiseen elämään on säilynyt sen keskeisenä erityispiirteenä (Niemelä 2006.)

4.2 Rakenteellisten ja yhteiskunnallisten muutosten haastama lapsiperheiden kotipalvelu

Lapsiperheiden kotipalveluun eri aikakausina kohdistuneet haasteet kytkeytyivät aineistossa suomalaisessa yhteiskunnassa ja hyvinvointivaltiossa ja niiden rakenteissa tapahtuneisiin muutoksiin. Jäsensimme nämä haasteet palvelujen saatavuuteen, resursseihin ja henkilöstöön, palvelujen kohdentumisen muutoksiin sekä palvelujärjestelmän ja hallinnon muutoksiin liittyviin teemoihin.

Erityisen merkittävä muutos lapsiperheiden kotipalvelun saatavuudessa ajoittui 1980-luvun lopulta 1990-luvulle. Aineiston perusteella lapsiperheiden oli tuolloin yhä vaikeampaa saada kunnallista kotipalvelua. Kotipalvelujen vähentäminen johti tilanteeseen, jossa perheet saattoivat saada palvelua vasta ongelmien ollessa vakavia ja tilanteen kriisiydyttyä. Lapsiperheiden kotipalvelua saaneiden perheiden määrä väheni aineistossa esitetyn tarkastelun mukaan noin 60 000 perheestä noin 20 000 perheeseen vuosikymmenen aikana. Samanaikaisesti kotipalvelun tarpeen ei todettu vähentyneen. (Bardy, Salmi & Heino 2001, 69.)

Palvelujen saatavuuden heikkeneminen vaikutti myös kotipalvelun luonteeseen ja kohdentumiseen. Arjen tavalliseen kuormitukseen liittyvää apua oli yhä vaikeampi saada, ja palvelun saaminen saattoi edellyttää, että perheen avuntarve määrittyi jo lastensuojelun tarpeeksi. Tämän seurauksena kotipalvelun asema matalan kynnyksen ja varhaisen tuen palveluna heikkeni. Aineiston mukaan varhaista tukea ei 1990-luvulla ollut lapsiperheille juuri tarjolla. Samalla järjestöt alkoivat tuottaa kotipalvelua lapsiperheille, mutta järjestöjen palveluja ei ollut mahdollista tarjota kaikissa kunnissa. Joissakin kunnissa kunnallista kotiapua lapsiperheille ei enää tarjottu lainkaan. (Bardy, Salmi & Heino, 2001, 69.)

Aikakausia vertaamalla lapsiperheiden kotipalvelun kohdentumisessa voidaan havaita siirtymä kohti yhä selkeämmin määriteltyä palvelutarvetta. Varhaisemmassa kotipalvelussa palvelun kohdentumiseen vaikuttivat muun muassa perheen taloudellinen asema ja vanhemman kyky suoriutua tavanomaisista tehtävistä. Myöhemmässä kehityksessä kotipalvelu kytkeytyi yhä vahvemmin palvelutarpeen arviointiin ja erityisen tuen tarpeeseen. Erityisesti 1990-luvun kehitys näyttää muuttaneen palvelun luonnetta siten, että tavanomaisiin arjen kuormitustilanteisiin tarkoitettu tuki väheni samalla, kun palvelua kohdennettiin yhä enemmän perheisiin, joiden tilanteet olivat jo vaikeutuneet. Vuoden 2026 uudistusehdotuksessa (STM 2026b) tämä tarveperusteisuus on edelleen keskeinen palvelun saamisen lähtökohta.

Tulosten perusteella kyse ei siten ole ainoastaan siitä, että palvelun kohderyhmä olisi muuttunut, vaan myös palvelun tehtävän painopisteen muutoksesta. Kun varhaisemmassa kotipalvelussa painottui perheen arjen konkreettinen tukeminen tilanteissa, joissa vanhempi ei tilapäisesti kyennyt selviytymään tehtävistään, myöhemmässä palvelujärjestelmässä avun saamisen perusteeksi on muodostunut yhä tarkemmin määritelty palvelutarve. Tämä on voinut vahvistaa palvelun kohdentamista niitä perheitä kohti, joiden tuen tarve on suurin, mutta samalla kaventaa palvelun roolia yleisenä ja matalan kynnyksen tukena.

2000-luvulle tultaessa palvelujen saatavuuteen ja kohdentumiseen liittyvät haasteet eivät kuitenkaan poistuneet, vaan saivat uusia muotoja palvelurakenteiden uudistuessa. Virkin ym. (2011) mukaan sosiaalipalvelujen keskittäminen ja yhtenäistäminen saattoivat parantaa palvelutarjonnan monipuolisuutta ja vahvistaa erityisosaamista, mutta samalla palvelujen etääntyminen asiakkaista ja yksilöllisen joustavuuden väheneminen muodostivat uusia haasteita. Palvelujen eriytyminen ja erikoistuminen saattoivat asiakkaan näkökulmasta johtaa palvelujen pirstaloitumiseen ja vaikeuttaa kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin huomioimista. (Virkki ym. 2011, 5–6.)

Lapsiperheiden kotipalvelun saatavuuden heikkeneminen liittyi laajemmin 1990-luvun taloudelliseen tilanteeseen ja kuntatalouden vaikeuksiin. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelukatsauksen mukaan kuntatalouden vaikeudet näkyivät julkisten palvelujen supistamisina ja uudelleenorganisointeina. Lasten palveluissa leikkaukset kohdistuivat erityisesti yleisiin, kaikille lapsille tarkoitettuihin palveluihin, joihin lukeutui myös lapsiperheiden kotipalvelu. Kotipalvelun saatavuuden heikkeneminen voidaan siten nähdä osana laajempaa muutosta, jossa yleisten lapsiperheille tarkoitettujen palvelujen tarjonta supistui. (Uusitalo, Parpo & Hakkarainen 2000, 57.)

Palvelujen saatavuuden muutokset olivat yhteydessä myös kotipalvelutyön käytettävissä oleviin taloudellisiin ja henkilöstöresursseihin. Niemelän (2006) kuvaamassa kehityksessä työn suunnitelmallisuuden lisääntyminen, tehtävien eriytyminen ja käytettävissä olevan työajan tarkempi jäsentäminen vaikuttivat siihen, miten kotipalvelutyötä voitiin toteuttaa. 1990-luvun taloudelliset vaikeudet puolestaan rajoittivat kuntien mahdollisuuksia ylläpitää yleisiä lapsiperheille suunnattuja palveluja (Uusitalo, Parpo & Hakkarainen 2000, 57). Resurssien niukkuus ei siten vaikuttanut ainoastaan siihen, kuinka paljon palvelua oli tarjolla, vaan myös siihen, miten työtä organisoitiin ja miten työntekijöiden työpanosta kohdennettiin (Niemelä 2006). Aineiston perusteella henkilöstöresurssit, työn organisointi ja taloudelliset voimavarat muodostivat siten keskeisen osan niistä reunaehdoista, joiden puitteissa lapsiperheiden kotipalvelua eri aikakausina toteutettiin.

Tuloksia voidaan tarkastella myös Giddensin rakenteistumisteorian (1984) näkökulmasta. Lapsiperheiden kotipalvelun kehitys osoittaa, ettei palvelujärjestelmän muutos ole palautettavissa yksinomaan yhteiskunnallisten rakenteiden vaikutukseen tai yksittäisten toimijoiden ratkaisuihin. Rakenteet loivat eri aikakausina reunaehtoja palvelujen järjestämiselle, mutta samalla kunnissa ja palvelujärjestelmässä tehdyt ratkaisut vaikuttivat siihen, millaiseksi palvelun asema ja kohdentamisen käytännöt muodostuivat. Näin toiminta ja rakenteet ovat kytkeytyneet toisiinsa tavalla, jossa toimijat sekä toimivat olemassa olevien rakenteiden puitteissa että osaltaan uusintavat ja muuttavat niitä (Ilmonen 1990, 298–300). Tämä näkökulma auttaa ymmärtämään esimerkiksi 1990-luvun palvelujen supistumista muutoksena, jossa taloudelliset ja hallinnolliset rakenteet rajasivat palvelujen järjestämisen mahdollisuuksia, mutta samalla tehdyt ratkaisut muovasivat lapsiperheiden kotipalvelun myöhempää asemaa palvelujärjestelmässä.

Samanaikaisesti lapsiperheiden yhteiskunnallinen ja taloudellinen tilanne muuttui. Uusitalon ja kumppaneiden palvelukatsauksessa kuvataan lapsiperheiden, erityisesti yksinhuoltajaperheiden, työttömyyden ja toimeentulovaikeuksien lisääntymistä sekä sosiaalisten tukiverkostojen joutumista koetukselle. Näin palvelujen tarpeen ja niiden saatavuuden kehitys näyttäytyi aineistossa ristiriitaisena: samaan aikaan kun osalla lapsiperheistä oli lisääntyviä taloudellisia ja arkeen liittyviä vaikeuksia, yleisiä perheille tarkoitettuja palveluja supistettiin. (Uusitalo, Parpo & Hakkarainen 2000, 57.)

2000-luvun alun sosiaalipalvelujen rakenteellisiin muutoksiin liittyi aineiston perusteella samanaikaisesti sekä palvelujen monipuolistumista että niiden saavutettavuuteen ja asiakaslähtöisyyteen liittyviä haasteita. Paras-uudistusta tarkastelleessa tutkimuksessa

sosiaalipalvelujen organisoinnin laajentuminen ja palvelujen keskittäminen lisäsivät paikoin palvelutarjonnan monipuolisuutta ja mahdollistivat erityisosaamisen vahvistumista. Samalla palvelujen keskittäminen saattoi kuitenkin etäännyttää palveluja asiakkaista, heikentää paikallistuntemusta ja vähentää mahdollisuuksia palvelujen yksilölliseen räätälöintiin. (Virkki, Vartiainen, Kettunen & Heinämäki 2011, 5–6.)

Tutkimuksessa palvelujen yhtenäistämisen ja palvelukokonaisuuksien lisääntymisen todettiin myös vähentävän yksilöllistä joustavuutta palvelujen saamisessa. Palvelujen eriytyminen ja henkilöstön erikoistuminen monipuolistivat palvelutarjontaa, mutta asiakkaan näkökulmasta tämä saattoi merkitä palvelujen pirstaloitumista. Erityisesti palvelujen piiriin pääseminen saattoi vaikeutua ja asiakkaan riski siirtyä palvelusta toiseen lisääntyä. Muutosten seurauksena kokonaisvaltainen asiakkaan hyvinvoinnin seuranta saattoi samalla vähentyä. (Virkki ym., 2011, 6.)

Vaikka Virkin ym. (2011) tutkimus ei kohdistu yksinomaan lapsiperheiden kotipalveluun, sen kuvaamat sosiaalipalvelujen keskittämiseen, eriytymiseen ja palvelujen pirstaloitumiseen liittyvät muutokset ovat merkityksellisiä myös kotipalvelun toimintaympäristön tarkastelussa. Sosiaalipalvelujen rakenteelliset muutokset vaikuttivat aineiston perusteella myös siihen, millaiseksi asiakkaan ja palvelujärjestelmän välinen suhde muodostui. Palvelujen keskittäminen ja erikoistuminen saattoivat vahvistaa palvelujen ammatillista osaamista ja lisätä palveluvalikoimaa, mutta samalla palvelujen kokonaisuuden hahmottaminen saattoi vaikeutua asiakkaan näkökulmasta. Palvelujen eriytyessä asiakkaan oli mahdollista joutua asioimaan useiden eri palvelujen ja työntekijöiden kanssa, jolloin vastuu kokonaisuuden koordinoinnista korostui. Tämä saattoi heikentää palvelujen jatkuvuutta ja vaikeuttaa asiakkaan tilanteen kokonaisvaltaista huomioimista. (Virkki ym., 2011, 5–6.)

Aikakausia kokonaisuutena tarkasteltaessa lapsiperheiden kotipalveluun kohdistuneissa haasteissa voidaan havaita siirtymä palvelun määrään ja saatavuuteen liittyvistä ongelmista kohti laajemmin palvelujen kohdentumiseen, järjestämiseen ja yhteensovittamiseen liittyviä kysymyksiä. 1990-luvulla keskeiseksi haasteeksi muodostui palvelujen supistuminen tilanteessa, jossa perheiden tuen tarpeet eivät vastaavasti vähentyneet. Myöhemmillä vuosikymmenillä haasteet ovat liittyneet yhä enemmän siihen, miten palveluja järjestetään, miten asiakkaat ohjautuvat niiden piiriin ja miten eri palvelut muodostavat asiakkaan näkökulmasta toimivan kokonaisuuden. Näin lapsiperheiden kotipalvelun haasteet eivät näyttäydy aineistossa yksittäisinä tai toisistaan irrallisina ongelmina, vaan osana laajempaa

muutosta, jossa sosiaalipalvelujen tavoitteet, resurssit, rakenteet ja palvelujen kohdentamisen käytännöt ovat jatkuvasti suhteutuneet toisiinsa.

2020-luvulla sosiaalihuollon palvelujärjestelmän kehittämisessä korostuvat palvelurakenteen selkeyttäminen, palvelujen yhteensovittaminen, asiakaslähtöisyys ja taloudellinen kestävyys. Sosiaali- ja terveysministeriön sosiaalihuollon palvelu-uudistusta valmistelleen työryhmän raportissa tavoitteeksi asetetaan sosiaalipalvelujen järjestäminen nykyistä joustavammin ja asiakaslähtöisemmin sekä riittävien sosiaalipalvelujen turvaaminen taloudellisesti kestävällä tavalla. Samalla uudistukselle asetettiin säästötavoite. Työryhmä ehdotti sosiaalipalvelujen rakenteen selkeyttämistä muun muassa yhdistämällä päällekkäisiä palveluja ja keventämällä sääntelyä. (STM 2026b, 7–12.)

Lapsiperheiden kotipalvelun kannalta merkittävä ehdotus koskee kotona annettavien palvelujen uudelleenorganisointia. Työryhmä ehdottaa, että tukipalvelut, kotihoito, lapsiperheiden kotipalvelu sekä osa tuetusta asumisesta yhdistettäisiin yhdeksi kotona asumisen tuen palveluksi. Ehdotuksen tavoitteena olisi vahvistaa itsenäisen elämän, arjenhallinnan ja hyvinvoinnin edellytyksiä sekä tarjota apua, tukea ja tarvittaessa hoitoa ja huolenpitoa. Palvelun olisi tarkoitus tukea myös henkilöä ja tarvittaessa hänen perhettään vaikeissa ja erityisissä elämäntilanteissa. (STM 2026b, 58.)

Palvelun kohdentumisen näkökulmasta vuoden 2026 uudistusehdotus jatkaa osin nykyisen sääntelyn mukaista linjaa. Lapsiperheiden kotipalvelun saannin edellytyksenä säilyisi ehdotuksen mukaan lapsen hyvinvoinnin turvaamiseksi välttämätön avun tarve, jonka taustalla voisi olla esimerkiksi sairaus, vamma, muu toimintakykyä alentava syy tai erityinen perhe- tai elämäntilanne. Näin palvelun kohdentuminen perustuu edelleen perheen yksilölliseen tuen tarpeeseen eikä palvelua esitetä yleisesti kaikille perheille tarjottavana palveluna. (STM 2026b, 65–66.)

Sosiaalipalvelujen vuoden 2026 uudistamiseen liittyy aineiston perusteella myös jännite palvelujen kehittämisen ja taloudellisten reunaehtojen välillä. Uudistuksen tavoitteena on samanaikaisesti lisätä palvelujen joustavuutta ja asiakaslähtöisyyttä, selkeyttää palvelurakennetta ja hillitä sosiaalihuollon kustannusten kasvua. Työryhmän toimeksiantoon sisältyi 100 miljoonan euron vuotuinen säästötavoite, ja työryhmä arvioi ehdotusten mahdollistavan noin 50 miljoonan euron välittömät säästöt. Näin taloudellinen kestävyys muodostuu osaksi sosiaalipalvelujen tulevaa kehittämistä ja samalla yhdeksi palvelujen järjestämiseen liittyväksi haasteeksi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2026, 7–8.)

Tulosten perusteella lapsiperheiden kotipalvelun kehityksessä voidaan tunnistaa sekä vahvaa jatkuvuutta että merkittäviä muutoksia. Palvelun keskeinen tehtävä perheen arjen, toimintakyvyn ja hyvinvoinnin tukemisessa on säilynyt eri aikakausina, mutta palvelun kohdentuminen, tehtävien organisointi ja asema sosiaalipalvelujärjestelmässä ovat muuttuneet. Samalla palvelun kehitystä on eri aikakausina määrittänyt jännite perheiden yksilöllisten tarpeiden, palvelujen saatavuuden, ammatillisen eriytymisen sekä taloudellisten ja hallinnollisten reunaehtojen välillä. Lapsiperheiden kotipalvelun kehitys näyttäytyy siten jatkuvana suhteena perheiden muuttuvien tarpeiden ja niitä määrittävien palvelurakenteiden välillä.

5 Pohdinta

Tässä luvussa tarkastelemme tutkimuksemme keskeisiä tuloksia suhteessa tutkimuksen tavoitteisiin, aikaisempaan tutkimukseen ja tutkimuksen teoreettiseen näkökulmaan. Pohdinnassa emme tarkastele lapsiperheiden kotipalvelun kehitystä enää ainoastaan eri aikakausien kautta, vaan kokoamme yhteen niitä jatkuvuuksia ja muutoksia, joita tutkimusaineistosta nousi esiin. Erityisesti tarkastelemme sitä, miten kotipalvelun keskeinen tehtävä perheiden arjen tukemisessa on säilynyt samanaikaisesti, kun palvelun kohdentuminen, saatavuus, organisointi ja asema palvelujärjestelmässä ovat muuttuneet. Tarkastelemme näitä muutoksia myös ennaltaehkäisevän ja kohdennetun tuen välisenä jännitteenä sekä suhteessa sosiaalipalvelujen taloudellisiin ja rakenteellisiin reunaehtoihin. Lisäksi suhteutamme tuloksia Giddensin rakenteistumisteoriaan (1984) ja tarkastelemme rakenteiden ja toimijoiden välistä suhdetta lapsiperheiden kotipalvelun kehityksessä. Lopuksi arvioimme tutkimuksen toteutusta, rajoituksia ja jatkotutkimuksen tarpeita.

5.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella lapsiperheiden kotipalvelun tarkoitusta, roolia, tehtäviä ja haasteita suomalaisessa yhteiskunnassa eri aikakausina. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että lapsiperheiden kotipalvelun asema, kohdentuminen ja toteuttamistavat ovat muuttuneet merkittävästi suomalaisen hyvinvointivaltion kehityksen myötä. Muutoksista huolimatta palvelun keskeisenä tehtävänä on eri aikakausina säilynyt perheiden arjen tukeminen tilanteissa, joissa perheen omat voimavarat eivät ole riittäneet jokapäiväisestä elämästä selviytymiseen.

Tutkimuksen perusteella lapsiperheiden kotipalvelun kehityksessä voidaan havaita siirtymä kokonaisvaltaisesta kodin ja perheen tukemisesta kohti tarkemmin määriteltyä, suunnitelmallisempaa ja palvelutarpeeseen perustuvaa toimintaa. Varhaisemmassa vaiheessa kodinhoitajan työ kohdistui laajasti koko kotitalouteen ja tehtäviin kuului kodinhoidon lisäksi lasten ja muiden perheenjäsenten hoitamista, huolenpitoa sekä ohjausta (Bardy, Salmi & Heino 2001, 68–69). Myöhemmässä kehityksessä kotipalvelutyön sisältöä on jäsennetty tarkemmin ja työn suunnitelmallisuus, tehtävien eriytyminen sekä käytettävissä olevan työajan kohdentaminen ovat korostuneet (Niemelä 2006). Palvelun saamisen kytkeytymistä määriteltyyn palvelutarpeeseen voidaan puolestaan tarkastella myöhemmän

sosiaalihuoltolainsäädännön kehityksen kautta. Tästä huolimatta konkreettinen arjen apu ja perheen toimintakyvyn tukeminen näyttävät säilyneen lapsiperheiden kotipalvelun keskeisinä lähtökohtina.

Tulosten perusteella lapsiperheiden kotipalvelun kehitystä ei siten voida kuvata yksinomaan palvelun laajenemisena, supistumisena tai organisatorisena muuttumisena. Keskeisempää on tarkastella sitä, miten samaan perustarpeeseen on eri aikakausina vastattu erilaisin keinoin ja erilaisissa palvelurakenteissa. Perheiden arjen tukemisen tarve on säilynyt, mutta käsitykset siitä, milloin perhe tarvitsee yhteiskunnan tarjoamaa tukea, millaista tuen tulisi olla ja missä palvelussa tuki järjestetään, ovat muuttuneet. Näin palvelun jatkuvuus liittyy sen perustehtävään, kun taas muutos näkyy erityisesti palvelun kohdentumisessa, järjestämisessä ja ammatillisessa toteutuksessa. Tämä erottaa toisistaan palvelun pysyvän yhteiskunnallisen tehtävän ja ne rakenteelliset ratkaisut, joiden kautta tehtävää eri aikoina käytännössä toteutetaan.

Ennaltaehkäisevyyttä ei kuitenkaan voida tarkastella ainoastaan palvelun tavoitteena, vaan myös kysymyksenä palvelun oikea-aikaisuudesta ja saavutettavuudesta. Ennaltaehkäisevä palvelu voi toteuttaa tarkoitustaan vain silloin, kun perheellä on mahdollisuus saada tukea ennen tilanteen merkittävää vaikeutumista. Jos palvelun saamisen edellytykset painottuvat jo pitkälle edenneeseen avun tarpeeseen, palvelun ennaltaehkäisevä tehtävä voi käytännössä kaventua. Tällöin palvelu säilyttää lainsäädännöllisesti ja tavoitteellisesti ennaltaehkäisevän aseman, mutta sen tosiasiallinen toimintalogiikka voi painottua enemmän jo ilmenneiden ongelmien lievittämiseen. Tämä tekee palvelun saatavuudesta olennaisen osan myös sen tarkoituksen toteutumista. Ennaltaehkäisy ei siten ole vain sitä, mitä palvelulla tavoitellaan, vaan myös sitä, missä vaiheessa ja millä perusteilla perhe voi palvelua saada.

Kotipalvelun tarkoitus on ollut tukea perheitä varhain, mutta palvelun saatavuus on eri aikakausina heikentynyt samanaikaisesti yhteiskunnallisten ja taloudellisten muutosten kanssa, jotka ovat vaikuttaneet perheiden toimintaympäristöön ja palvelujen tarpeisiin. Tutkimuksen keskeiseksi havainnoksi muodostuikin lapsiperheiden kotipalveluun liittyvä jännite palvelun ennaltaehkäisevän tarkoituksen ja sen tosiasiallisen kohdentumisen välillä. Erityisesti 1990-luvulla kotipalvelun saatavuus heikkeni merkittävästi, ja palvelua alettiin kohdentaa aiempaa enemmän tilanteisiin, joissa perheen ongelmat olivat jo vaikeutuneet (THL 2026). Tällöin kotipalvelun mahdollisuus toimia matalan kynnyksen ja varhaisen tuen palveluna heikkeni. Tulosten perusteella voidaan siten todeta, että palvelun tarkoitus ja käytännön saatavuus eivät välttämättä ole eri aikakausina vastanneet toisiaan.

Tilastollinen tarkastelu tukee tätä havaintoa palvelun aseman muuttumisesta. Kodinhoitoapua vuoden aikana saaneiden lapsiperheiden osuus oli vuonna 1990 8,2 prosenttia, kun vuonna 2025 vastaava osuus oli 2,4 prosenttia. Palvelua saaneiden lapsiperheiden suhteellinen osuus on siten pitkällä aikavälillä huomattavasti pienentynyt. Erityisen voimakas väheneminen ajoittui 1990-luvulle ja 2000-luvun alkuun, minkä jälkeen osuus pysyi pitkään matalana. 2010-luvun jälkipuoliskolla osuudessa oli havaittavissa lievää kasvua, mutta 2020-luvulla osuus on edelleen jäänyt noin kahden prosentin tuntumaan. (THL 2026) Tilastot vahvistavat siten tutkimuksen historiallisessa tarkastelussa esiin noussutta kuvaa kotipalvelun aseman muuttumisesta. Tilastojen perusteella ei kuitenkaan voida päätellä, että lapsiperheiden tuen tarve olisi vastaavasti vähentynyt. Palvelun käyttöön vaikuttavat myös palvelujen saatavuus, myöntämisperusteet, palvelujen kohdentuminen sekä palvelujärjestelmän rakenteet. Palvelujen käytön väheneminen voi näin ollen kuvata paitsi tarpeen muutosta myös sitä, millä tavoin yhteiskunta on eri aikoina määritellyt ja tunnistanut perheiden tuen tarpeet sekä vastannut niihin. Tilastot eivät siten kuvaa ainoastaan perheiden palvelujen käyttöä, vaan ne voidaan nähdä osana laajempaa muutosta siinä, millaisena lapsiperheiden tukemisen tarve on palvelujärjestelmässä eri aikakausina ymmärretty.

Tilastollinen kehitys on erityisen kiinnostava suhteessa kotipalvelun ennaltaehkäisevään tehtävään. Jos palvelun käyttö on vähentynyt samanaikaisesti, kun palvelun tarkoitukseksi on määritelty perheiden varhainen ja ennaltaehkäisevä tukeminen, herää kysymys siitä, missä määrin palvelun tavoitteet ja käytännön saatavuus ovat eri aikakausina vastanneet toisiaan. Tilastot eivät yksin mahdollista tämän kysymyksen ratkaisemista, mutta ne tukevat tutkimuksessa esiin noussutta tulkintaa siitä, että lapsiperheiden kotipalvelun asema ei ole ollut yhteiskunnallisista muutoksista riippumaton.

1990-luvun ja nykyhetken välistä yhteyttä ei kuitenkaan tule tulkita siten, että kyse olisi samanlaisesta yhteiskunnallisesta tilanteesta tai samanlaisista palvelupoliittisista ratkaisuista. Aikakausia yhdistää pikemminkin taloudellisten reunaehtojen merkitys siinä, miten sosiaalipalveluja järjestetään ja kohdennetaan. Historiallinen tarkastelu osoittaa, että taloudelliset paineet voivat vaikuttaa palvelujen saatavuuteen myös silloin, kun palvelujen tarve säilyy tai jopa kasvaa. Tämä muodostaa lapsiperheiden kotipalvelun kannalta keskeisen jännitteen, sillä samanaikaisesti kun varhaista tukea ja ennaltaehkäisyä pidetään tärkeinä, palvelujen järjestämiseen kohdistuu paineita tehostaa toimintaa, kohdentaa resursseja ja vähentää kustannuksia. Näin taloudelliset ratkaisut eivät ole irrallisia palvelujen sisällöstä, vaan ne voivat vaikuttaa siihen, millaisena palvelun perustehtävä käytännössä toteutuu.

Tämä havainto on merkityksellinen myös nykytilanteen kannalta. Vaikka sosiaalihuollon lainsäädännössä ja palvelujen kehittämisessä on viime vuosikymmeninä korostettu ennaltaehkäisyä, varhaista tukea ja oikea-aikaisia palveluja, palvelujen järjestämiseen vaikuttavat samanaikaisesti taloudelliset reunaehdot. Vuoden 2026 sosiaalihuollon palvelu-uudistuksen valmistelussa tavoitteena on lisätä palvelujen joustavuutta ja asiakaslähtöisyyttä, mutta uudistukseen liittyy myös merkittäviä säästötavoitteita (STM 2026b.) Tutkimuksen historiallisesta näkökulmasta tämä muodostaa kiinnostavan jatkumon, sillä myös 1990-luvun taloudelliset vaikeudet johtivat yleisten lapsiperheille suunnattujen palvelujen supistamiseen. Tämän perusteella voidaan pohtia, muodostavatko taloudelliset reunaehdot toistuvan haasteen lapsiperheiden kotipalvelun kehityksessä. Lisäksi havainto nostaa esille tarpeen perehtyä aiemman laman seurauksena tehtyjen säästötoimenpiteiden kielteisiin seurauksiin lapsiperheille, jotta niiltä voitaisiin välttyä tulevia uudistuksia ja päätöksiä tehtäessä.

Tutkimuksen tulokset osoittavat myös, että lapsiperheiden kotipalvelun asema palvelujärjestelmässä on muuttunut ja sen rajapinnat muihin palveluihin ovat osin muuttuneet epäselvemmiksi. Kotipalvelu on eri vaiheissa sijoittunut yleisen perheiden arkea tukevan palvelun, lastensuojeluun liittyvän tuen ja muun sosiaalihuollon välimaastoon. Palvelurakenteiden eriytyminen ja henkilöstön erikoistuminen ovat mahdollistaneet palvelujen monipuolistumisen, mutta samalla ne ovat voineet lisätä palvelujärjestelmän pirstaloitumista. Asiakkaan näkökulmasta tämä voi merkitä sitä, että perheen tilanteen kokonaisvaltainen tukeminen edellyttää useiden eri palvelujen ja työntekijöiden yhteistyötä.

Sosiaalihuoltolain uudistuksen jälkeen lapsiperheiden kotipalvelun asema on vahvistunut osana sosiaalihuollon perustason palveluja. Seppälän, Jaakolan ja Toikon (2025) mukaan sosiaalihuoltolain uudistuksen tavoitteena oli siirtää lapsiperheiden palvelujen painopistettä lastensuojelun erityispalveluista sosiaalihuoltolain mukaisiin perustason palveluihin. Uudistuksessa aiemmin lastensuojelulakiin sisältyneiden palvelujen saaminen ei enää edellyttänyt lastensuojelun asiakkuutta, vaan palvelujen saamisen perusteeksi tuli asiakkaan palvelutarve. Tavoitteena oli madaltaa tuen hakemisen kynnystä, ehkäistä perheiden tilanteiden vaikeutumista ja turvata tarvittava tuki ilman lastensuojelun asiakkuutta. Kotipalvelu ja perhetyö muodostavat tässä palvelurakenteessa keskeisen osan lapsiperheiden sosiaalihuollon perustason palveluista. (Seppälä, Jaakola & Toikko 2025, 285–286.)

Seppälän, Jaakolan ja Toikon (2025) kuntatason analyysissä lapsiperheiden kotipalvelun määrän havaittiin olevan yhteydessä lastensuojelun avohuollon asiakasmäärään. Kunnissa, joissa sosiaalihuoltolain mukaista kotipalvelua tarjottiin suhteellisesti enemmän, oli vähemmän

lastensuojelun avohuollon asiakkaita. Yhteys säilyi, kun kuntien koko otettiin huomioon. Tutkimuksessa havaittiin lisäksi, että lapsiköyhyyden ja avohuollon asiakasmäärän välinen yhteys välittyi osittain kotipalvelun kautta. Tulokset tukevat tulkintaa siitä, että lapsiperheiden perustason kotipalvelulla voi olla lastensuojelun tarvetta ehkäisevä merkitys. (Seppälä, Jaakola & Toikko 2025, 289–291.)

Aineistossa lapsiperheiden kotipalvelun ja perhetyön asema näyttäytyvät siten erilaisina suhteessa lastensuojelun palveluihin. Kotipalvelun suurempi saatavuus oli yhteydessä vähäisempään lastensuojelun avohuollon asiakkuuteen, mikä tukee tulkintaa kotipalvelusta ennaltaehkäisevänä ja korjaavien palvelujen tarvetta mahdollisesti vähentävänä palveluna. Perhetyön kohdalla vastaavaa yhteyttä ei havaittu, vaan sen suurempi määrä oli yhteydessä kodin ulkopuolisten sijoitusten suurempaan osuuteen. Tutkijat arvioivat tämän voivan liittyä perhetyön kohdentumiseen jo valmiiksi haastavammissa tilanteissa sekä perustason ja lastensuojelun perhetyön välisen rajan epäselvyyteen. (Seppälä, Jaakola & Toikko 2025, 291–292.)

Tutkimuksessa havaitut muutokset osoittavat, että lapsiperheiden kotipalvelun kehitys ei ole ollut ainoastaan yksittäisten lakimuutosten tai organisatoristen ratkaisujen seurausta. Muutokset ovat syntyneet yhteiskunnallisten rakenteiden, palvelujen järjestämisen ja käytännön toiminnan välisessä suhteessa. Näitä tuloksia voidaan tarkastella myös Giddensin rakenteistumisteorian (1984) näkökulmasta. Kivistö ja Hautala (2020) ovat hyödyntäneet Giddensin rakenteistumisteoriaa sosiaalityön asiakas- ja järjestelmäorientaation tarkastelussa ja tuovat esiin, kuinka sosiaalityön käytännöt rakentuvat organisatoristen rakenteiden, ammattilaisten toiminnan ja asiakkaiden tarpeiden välisessä suhteessa.

Giddensin rakenteistumisteorian mukaan rakenteet eivät ainoastaan määritä toimintaa ulkoapäin, vaan ne sekä rajoittavat että mahdollistavat toimintaa ja samalla uusiutuvat toiminnan kautta. Tämä näkökulma auttaa tarkastelemaan myös lapsiperheiden kotipalvelun historiallista kehitystä. Tutkimuksemme perusteella lainsäädännön, palvelurakenteiden, resurssien ja palvelujen kohdentamisen muutokset ovat vaikuttaneet siihen, millaiseksi kotipalvelun asema ja tehtävät ovat eri aikakausina muodostuneet. Samalla palvelun toteuttaminen on tapahtunut perheiden arjessa ja vastannut muuttuviin tarpeisiin. Lapsiperheiden kotipalvelun kehitystä ei siten ole perusteltua tarkastella ainoastaan rakenteellisina muutoksina, vaan rakenteiden ja käytännön toiminnan välisenä jatkuvana suhteena. Erityisesti tutkimuksessa havaittu kotipalvelun keskeisen tehtävän jatkuvuus rakenteellisista muutoksista huolimatta tuo esiin tämän näkökulman merkityksen, sillä vaikka

palvelun asema, kohdentuminen ja toteuttamistavat ovat muuttuneet, perheiden arjen tukeminen on säilynyt palvelun keskeisenä lähtökohtana.

Rakenteistumisen näkökulmasta kiinnostavaa on erityisesti se, että palvelujärjestelmän muutokset eivät näyttäydy tutkimuksessamme yksisuuntaisena kehityksenä. Lainsäädäntö, taloudelliset resurssit ja organisatoriset ratkaisut ovat luoneet toimintaa ohjaavia reunaehtoja, mutta samalla ammattilaisten, palvelujen järjestäjien ja muiden toimijoiden tekemät ratkaisut ovat vaikuttaneet siihen, millaiseksi kotipalvelun käytännöt ovat muodostuneet. Esimerkiksi palvelujen kohdentaminen ja henkilöstön sijoittuminen eivät ole ainoastaan rakenteiden seurauksia, vaan ne ovat myös konkreettisia ratkaisuja, joiden kautta palvelurakennetta toteutetaan käytännössä. Tästä näkökulmasta myös palvelun supistumista tai laajentumista voidaan tarkastella toiminnallisina ratkaisuina, jotka puolestaan vaikuttavat siihen, millaisia mahdollisuuksia perheillä on saada tukea. Rakenteiden ja toiminnan välinen suhde (ks. Giddens 1984) näkyy siten konkreettisesti siinä, miten yhteiskunnalliset tavoitteet muuttuvat palvelujärjestelmän käytännöiksi.

Myös tutkimuksessa havaittu tilastollinen kehitys voidaan ymmärtää tästä näkökulmasta. Kodinhoitoapua saaneiden lapsiperheiden osuus pieneni 1990-luvulta 2020-luvulle huomattavasti, 8,2 prosentista 2,4 prosenttiin. (THL 2026.) Tilastollinen muutos ei kuitenkaan itsessään kerro, että perheiden tuen tarve olisi vähentynyt samassa suhteessa. Sen sijaan se voi kuvata muutosta siinä, miten palvelujärjestelmä on eri aikoina mahdollistanut, rajannut ja kohdistanut kotipalvelua. Giddensin (1984) näkökulmasta palvelun käytön vähenemistä voidaan siten tarkastella osana rakenteiden ja toiminnan välistä suhdetta: taloudelliset ja institutionaaliset rakenteet vaikuttavat siihen, millaisia palveluja on saatavilla, mutta samalla palvelujen käytännön toteutus ja ammattilaisten toiminta osallistuvat näiden rakenteiden jatkuvaan uusintamiseen ja muuttamiseen.

Tämä näkökulma auttaa myös ymmärtämään tutkimuksessa havaittua jatkuvuutta ja muutosta. Vaikka kotipalvelun asema, kohdentuminen ja toteuttamistavat ovat muuttuneet merkittävästi, perheiden arjen tukeminen on säilynyt palvelun keskeisenä tehtävänä. Rakenteet ovat siten muuttaneet sitä, miten tätä tehtävää toteutetaan, mutta eivät ole kokonaan poistaneet itse tarvetta perheiden arjen tukemiselle. Lapsiperheiden kotipalvelun kehitystä ei tästä näkökulmasta ole perusteltua tarkastella ainoastaan rakenteiden seurauksena, vaan rakenteiden ja toimijoiden välisenä jatkuvana prosessina.

Tämä on erityisen kiinnostavaa suhteessa vuoden 2026 uudistusehdotukseen, jossa lapsiperheiden kotipalvelua ehdotetaan osaksi laajempaa kotona asumisen tuen palvelua.

Uudistusehdotus voidaan tulkita pyrkimykseksi vähentää palvelujärjestelmän pirstaleisuutta ja selkeyttää kotona annettavien palvelujen kokonaisuutta (STM 2026b). Toisaalta voidaan pohtia, miten lapsiperheiden erityiset tarpeet tulevat tällaisessa palvelurakenteessa huomioiduiksi. Palvelujen yhdistäminen voi lisätä joustavuutta ja helpottaa palvelujen yhteensovittamista, mutta samalla on tärkeää, ettei lapsiperheiden kotipalvelun ennaltaehkäisevä ja perheiden arkeen kohdistuva erityisluonne hämärry osana laajempaa palvelukokonaisuutta.

Tutkimuksen perusteella lapsiperheiden kotipalvelun kehityksessä voidaan nähdä laajempi muutos siinä, miten yhteiskunnan tehtävä perheiden arjen tukemisessa on eri aikoina ymmärretty. Aiemmin palvelu kytkeytyi vahvemmin ajatukseen siitä, että perhettä tuetaan silloin, kun sen omat voimavarat eivät tilapäisesti riitä tavanomaisista arjen tehtävistä selviytymiseen. Myöhemmin palvelun saaminen on yhä selvemmin kytkeytynyt määriteltyyn palvelutarpeeseen ja rajallisten resurssien kohdentamiseen. Muutos ei merkitse sitä, että perheiden tukemisen yhteiskunnallinen vastuu olisi kadonnut, vaan sitä, että vastuun toteuttamisen tavat ja rajat ovat muuttuneet. Tämän voidaan nähdä heijastavan laajempaa muutosta sosiaalipalveluissa, joissa universaalien palvelujen rinnalle ja osin niiden tilalle on muodostunut tarkemmin kohdennettuja palveluja. Samalla kysymys siitä, missä vaiheessa perheiden tuen tarpeeseen tulisi vastata, on säilynyt keskeisenä.

Kokonaisuutena tarkasteltuna lapsiperheiden kotipalvelun kehityksessä voidaan havaita sekä jatkuvuutta että merkittäviä muutoksia. Palvelun keskeinen ydintehtävä eli perheiden arjen tukeminen tilanteissa, joissa perheen omat voimavarat eivät ole riittäneet jokapäiväisestä elämästä selviytymiseen, on säilynyt eri aikakausina. Sen sijaan palvelun asema, kohdentuminen, saatavuus ja suhde muihin sosiaalipalveluihin ovat muuttuneet yhteiskunnallisten, taloudellisten ja palvelujärjestelmään liittyvien muutosten myötä. Historiallisesti tarkasteltuna keskeiseksi haasteeksi nousee erityisesti se, miten varhaisen ja ennaltaehkäisevän tuen tavoitteet voidaan toteuttaa käytännössä tilanteissa, joissa palvelujen järjestämiseen kohdistuu samanaikaisesti taloudellisia paineita.

Tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että lapsiperheiden kotipalvelun merkitys ei rajoitu yksittäisten kodin tehtävien hoitamiseen, vaan palvelu voidaan nähdä osana laajempaa perheiden hyvinvoinnin tukemista ja sosiaalisten ongelmien ehkäisyä. Palvelun saatavuuden, oikea-aikaisuuden ja riittävyyden turvaaminen näyttäytyykin keskeisenä kysymyksenä tulevaisuuden sosiaalipalvelujen kehittämisessä. Erityisesti ennaltaehkäisevän tuen tavoitteiden ja palvelujen järjestämiseen kohdistuvien taloudellisten reunaehtojen välinen

jännite näyttää muodostavan keskeisen kysymyksen lapsiperheiden kotipalvelun tulevaa kehitystä tarkasteltaessa.

5.2 Tutkimuksen arviointi ja jatkotutkimustarpeet

Tutkimusprosessin aikana on ollut tärkeää arvioida kriittisesti sitä, millaisia mahdollisuuksia ja rajoitteita lapsiperheiden kotipalvelun historialliseen kehitykseen kohdistuva tarkastelu sisältää. Historiallinen näkökulma mahdollistaa palvelun nykyisen aseman ymmärtämisen osana pidempää yhteiskunnallista kehityskulkua, mutta samalla eri aikakausien vertaamiseen liittyy haasteita. Lainsäädäntö, palvelujen järjestämisen rakenteet, käytetyt käsitteet ja tilastointikäytännöt ovat muuttuneet ajan myötä, minkä vuoksi eri ajanjaksoilta saatavilla oleva tieto ei ole kaikilta osin suoraan vertailukelpoista. Myös tutkimuksessa käytetty aineisto asettaa tarkastelulle rajoitteita, sillä historiallisesta kehityksestä muodostuva kuva on riippuvainen siitä, millaista tutkimus- ja tilastotietoa eri aikakausilta on ollut saatavilla. Tämän vuoksi tutkimuksen tuloksia ei voida pitää täysin kattavana kuvauksena kaikista lapsiperheiden kotipalvelun kehitykseen vaikuttaneista tekijöistä. Tutkimuksen vahvuutena voidaan kuitenkin pitää sitä, että lapsiperheiden kotipalvelua tarkastellaan pitkällä aikavälillä ja suhteutetaan sen kehitys laajempiin sosiaalihuollon, perhepolitiikan ja yhteiskunnan muutoksiin. Eri aikakausien tarkastelu auttaa tunnistamaan palvelun kehityksessä jatkuvuuksia ja muutoksia, joita pelkästään nykyhetkeen keskittyvä tarkastelu ei välttämättä toisi esiin. Tutkimusprosessin aikana onkin pyritty huomioimaan sekä aineiston ja menetelmällisten ratkaisujen asettamat rajoitteet että niiden tarjoamat mahdollisuudet tutkimuskysymysten tarkasteluun.

Tämän tutkimuksen perusteella lapsiperheiden kotipalvelusta tarvitaan edelleen tutkimusta erityisesti sen nykyisestä asemasta, saatavuudesta ja merkityksestä osana ehkäiseviä sosiaalipalveluja. Tässä tutkimuksessa tarkastelu on kohdistunut palvelun historialliseen kehitykseen ja eri aikakausina tapahtuneisiin muutoksiin, minkä vuoksi tutkimus ei tuota tietoa siitä, miten kotipalvelu nykyisin käytännössä toteutuu eri alueilla. Jatkotutkimuksessa olisi tärkeää tarkastella, millaisia eroja lapsiperheiden kotipalvelun saatavuudessa, sisällössä, myöntämisperusteissa ja kohdentumisessa esiintyy eri hyvinvointialueilla. Hyvinvointialueiden erilaiset palvelurakenteet, käytännöt ja resurssit voivat vaikuttaa siihen, millaiseksi palvelun asema ja käytännön toteutus muodostuvat. Tällainen tutkimus voisi tuottaa tietoa palvelujen alueellisesta yhdenvertaisuudesta sekä siitä, toteutuuko lapsiperheiden oikeus tarpeenmukaiseen tukeen yhdenvertaisesti eri puolilla Suomea.

Jatkotutkimuksessa olisi tärkeää tarkastella lapsiperheiden kotipalvelua myös palvelua käyttävien perheiden näkökulmasta. Historiallinen ja palvelujärjestelmää tarkasteleva tutkimus ei kerro, miten perheet kokevat palvelun käytännössä tai vastaako sen sisältö heidän tarpeitaan. Perheiden kokemuksia tutkimalla voitaisiin saada tietoa esimerkiksi siitä, saadaanko kotipalvelua riittävän varhain, millaisiin tilanteisiin perheet kokevat palvelun soveltuvan ja millainen merkitys palvelulla on arjen sujumisen, vanhemmuuden ja perheen hyvinvoinnin kannalta. Tällainen tutkimus vastaisi myös enenevässä määrin peräänkuulutettuun palvelujen vaikuttavuuden tutkimukseen. Lisäksi olisi perusteltua tarkastella tilanteita, joissa perhe on kokenut tarvitsevansa kotipalvelua, mutta palvelua ei ole ollut saatavilla tai sitä on saatu perheen näkökulmasta riittämättömästi. Tämä voisi lisätä ymmärrystä palvelun saatavuuden ja koetun palvelutarpeen välisestä suhteesta.

Myös lapsiperheiden kotipalvelussa työskentelevien ammattilaisten näkökulma muodostaa tutkimusaukon. Työntekijöiden kokemuksia tarkastelemalla voitaisiin syventää ymmärrystä siitä, miten palvelun ennaltaehkäisevä tehtävä toteutuu käytännön työssä ja millaisia mahdollisuuksia tai rajoituksia työntekijät tunnistavat perheiden tukemisessa. Tutkimuksessa olisi mahdollista tarkastella esimerkiksi työn sisältöä, käytettävissä olevia resursseja, yhteistyötä muiden palvelujen kanssa sekä sitä, miten työntekijät arvioivat palvelun mahdollisuuksia tukea perheitä ennen tilanteiden vaikeutumista. Työntekijöiden näkökulma voisi myös tuoda esiin sellaisia käytännön toteuttamiseen liittyviä haasteita, jotka eivät välttämättä näy palveluja koskevissa tilastoissa tai lainsäädännöllisissä tarkasteluissa.

Erityisen merkittävä jatkotutkimuksen kohde liittyy lapsiperheiden kotipalvelun ennaltaehkäisevien vaikutusten tarkasteluun. Tässä tutkimuksessa tarkasteltu kotipalvelun kehitys on osoittanut palvelun keskeisen aseman perheiden varhaisessa tukemisessa ja tuen tarpeiden ehkäisemisessä. Aiemmassa tutkimuksessa on puolestaan havaittu yhteys kotipalvelun määrän ja lastensuojelun avohuollon asiakkuuksien välillä, mutta tutkimusasetelman perusteella yhteydestä ei voitu tehdä päätelmiä syy-seuraussuhteesta (Seppälä, Jaakola & Toikko 2025, 285–286). Jatkotutkimuksessa olisi tärkeää selvittää esimerkiksi pitkittäistutkimuksen avulla, millaisia vaikutuksia oikea-aikaisesti ja riittävän varhain tarjotulla kotipalvelulla voi olla perheiden tuen tarpeiden kehittymiseen ja mahdolliseen palvelutarpeen kasautumiseen. Samalla voitaisiin tarkastella, millaisissa tilanteissa kotipalvelu näyttää olevan erityisen merkityksellinen ja millaista tukea tarvitseville perheille palvelu soveltuu parhaiten. Tällainen tutkimus voisi tuottaa merkittävää tietoa siitä, miten ehkäiseviä sosiaalipalveluja tulisi kohdentaa ja kehittää.

Lapsiperheiden kotipalvelun tulevaa asemaa olisi tärkeää tarkastella edelleen palvelurakenteiden ja lainsäädännön muuttuessa. Vuonna 2026 valmisteltavat sosiaalihuollon uudistukset tarjoavat mahdollisuuden tutkia, miten sosiaalipalvelujen rakenteiden ja toimintatapojen muutokset vaikuttavat lapsiperheiden kotipalvelun sisältöön, saatavuuteen ja asemaan osana palvelujärjestelmää. Erityisen kiinnostavaa olisi selvittää, vahvistavatko palvelurakenteiden muutokset palvelujen yhteensovittamista, asiakaslähtöisyyttä ja varhaista tukea vai vaarantaako palvelujen uudelleenorganisointi lapsiperheiden kotipalvelun erityisen ennaltaehkäisevän tehtävän ja perheiden arkeen kohdistuvan tuen. Historiallisen tarkastelun perusteella on aiheellista kysyä, toistuvatko palvelujen saatavuuteen, kohdentumiseen ja resursointiin liittyvät haasteet myös muuttuvissa palvelurakenteissa. Jatkotutkimuksen avulla olisi mahdollista arvioida, miten lapsiperheiden kotipalvelun keskeinen tehtävä perheiden arjen ja hyvinvoinnin tukena voidaan turvata myös tulevaisuuden sosiaalipalvelujärjestelmässä.

Kokonaisuutena tämän tutkimuksen perusteella lapsiperheiden kotipalvelun keskeinen merkitys näyttäytyy siinä, miten palvelulla voidaan tukea perheitä oikea-aikaisesti ennen tuen tarpeiden kasautumista ja ongelmien vaikeutumista. Vaikka palvelun toteuttamistavat, asema ja kohdentuminen ovat muuttuneet suomalaisen yhteiskunnan ja palvelujärjestelmän kehityksen myötä, perheiden arjen tukeminen on säilynyt sen keskeisenä tehtävänä. Historiallinen tarkastelu osoittaa kuitenkin, että ennaltaehkäisevän palvelun tarkoituksen toteutuminen ei ole itsestäänselvyys, vaan siihen vaikuttavat yhteiskunnalliset, taloudelliset ja palvelujärjestelmään liittyvät tekijät. Tulevaisuuden kannalta keskeiseksi kysymykseksi muodostuukin se, miten lapsiperheiden kotipalvelun ennaltaehkäisevä ja perheiden arkeen kohdistuva tehtävä voidaan turvata muuttuvissa palvelurakenteissa.

6 Lähteet

Bardy, Marjatta, Salmi, Minna & Heino, Tarja. 2001. Mikä lapsiamme uhkaa? Suuntaviivoja 2000-luvun lapsipoliittiseen keskusteluun. Gummerus, Saarijärvi. Ra263-MikaLapsiamme.pdf. Viitattu 8.9.2026.

Braun, Virginia & Clarke, Victoria. 2006. Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology 3(2), 77-101. https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa. Viitattu 26.9.2026.

Cibralic, Sara, Wu, Weng Tong, Ahinkorah, Bright Opoku, Lam-Cassettari, Christa, Woolfenden, Susan, Kohlhoff, Jane, Grace, Rebekah, Kemp, Lynn, Johnson, Patrice, Murphy, Elisabeth, Deering, April, Raman, Shanti & Eapen, Valsamma. 2025. Systematic review and meta-analysis of home visiting interventions aimed at enhancing child mental health, psychosocial, and developmental outcomes in vulnerable families. BMC Pediatrics 25 (1), 314. https://doi.org/10.1186/s12887-025-05580-1

Esping-Andersen, Gøsta. 1990. The Three Worlds of Welfare Capitalism. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Finlex. Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/201. Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä | 612/2021 | Lainsäädäntö | Finlex Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä | 612/2021 | Lainsäädäntö | Finlex. Viitattu 30.9.2026

Finlex. Sosiaalihuoltolaki. 2026. Sosiaalihuoltolaki | 1301/2014 | Lainsäädäntö | Finlex. Viitattu 2.10.2026.

Fors, Päivi, Vatula-Pimiä, Marja-Leena. 2014. Sosiaalinen turva ja hyvinvointi. Edita, Helsinki.

Giddens, Anthony & Sutton, Philip W. 2021. Sociology, 9 th edition. Polity press, USA.

Haataja, Anita, Airio, Ilpo, Saarikallio-Torp, Valaste, Maria. 2016. Laulu 573566 perheestä, Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000-luvulla. Kela, Helsinki.

Harrikari, Timo. 2019. Lastensuojelun historia. Vastapaino, Tampere.

Helsingin kaupunki. 2024. Lapsiperheiden kotipalvelun asiakasmaksun muutos 1.2.2025 alkaen. Lapsiperheiden kotipalvelun asiakasmaksun muutos 1.2.2025 alkaen – Sosiaali-, terveys- ja pelastuslautakunta | Decisions | City of Helsinki

Helsingin kaupunki. 2025. Lapsiperheiden kotipalvelun palvelusetelin muuttaminen. Helsingin kaupungin päätös. Lapsiperheiden kotipalvelun palvelusetelin muuttaminen – Sosiaali-, terveys- ja pelastuslautakunta | Päätökset | Helsingin kaupunki. Viitattu 1.9.2026.

Häggman-Laitila, Arja. 2002. Varhainen tuki perheen terveyden edistämisessä - analyysi perhetyön vaikuttavuudesta. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 39(3), 192–207. https://doi.org/10.23990/sa.152391. Viitattu 4.10.2026.

Hämäläinen, Juha & Toikko, Timo. 2020. Teoksessa Moilanen, Johanna, Annola, Johanna & Satka, Mirja (toim) Sosiaalityön käänteet. SoPhi, Jyväskylä. Sosiaalityön käänteet :: JYX. Viitattu 27.9.2026.

Ilmarinen, Katja, Vuorenmaa, Maaret, Karvonen, Sakari & Lammi-Taskula, Johanna. 2023. Tyydyttämätön palvelutarve lapsiperheitä tukevissa sosiaalipalveluissa. Sosiaalilääketieteellinen Aikakausilehti 60(1). https://doi.org/10.23990/sa.109129. Viitattu 25.9.2026.

Ilmonen, Kaj. 1990. Rakenne Anthony Giddensin strukturaatioteoriassa. Sosiologia 27(4), 297–307. https://journal.fi/sosiologia/article/view/184297/125061 . Viitattu 29.9.2026.

Jousimaa, Kaarina. 1987. Näkökulma suomalaiseen yhteiskuntaan. Gummerus Oy, Jyväskylä.

Juhila, Kirsi. 2026. Teemoittelu ja temaattinen analyysi. Teemoittelu ja temaattinen analyysi - Tietoarkisto. Viitattu 30.9.2026.

Julkunen, Raija. 2006. Kuka vastaa?. Gummerus Kirjapaino Oy, Vaajakoski.

Kivistö, Mari & Hautala, Sanna. 2020. Structuration processes of client-oriented and system-oriented social work practice: the view point of client documentation. Nordic Social Work Research 12 (4), 421–434. https://doi.org/10.1080/2156857X.2020.1848907. Viitattu 27.9.2026.

Ketola, Outi, Kröger, Teppo, Sipilä, Jorma, Rauhala, Pirkko-Liisa. 1996. Sosiaalipalvelujen Suomi. WSOY, Helsinki.

Kettunen, Petri. 2000. Suomalainen hyvinvointivaltio ja hallintopolitiikka. Hallinnon tutkimus, 19(4), 398–407. Suomalainen hyvinvointivaltio ja hallintopolitiikka . Viitattu 15.8.2026.

Koivisto, Juha & Muurinen, Heidi. 2022. Sote-uudistuksen onnistuminen edellyttää palvelujen kehittämistä. THL-blogi 16.6.2022. Sote-uudistuksen onnistuminen edellyttää palvelujen kehittämistä - THL-blogi

Kortteinen, Matti. 2020. Teoksessa Hoikkala, Tommi & J-P Roos (toim.) 2000-luvun elämä, sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta. 32–53.Gaudeamus. Helsinki.

Korvela, Pirjo, Saarilahti, Marja, Sekki, Sanna. 2014. Arkirytmin muuttaminen –uuden työtavan kehittäminen perhetyöhön. Teoksessa Korvela, Pirjo & Tuomi-Gröhn, Terttu (toim.) Arjen rakentuminen ja rytmit perhe-elämän käännekohdissa. Kuluttajatutkimuskeskus.

Kotioja, Eeva. 2020. Hyvän lapsuuden rakentajat, Mannerheimin lastensuojeluliitto 1920–2020. Siltala, Helsinki.

Lammi-Taskula Johanna. 2020. Minkälaisia tuen tarpeita suomalaisilla lapsiperheillä on? Minkälaisia tuen tarpeita suomalaisilla lapsiperheillä on? - THL-blogi. Viitattu 13.8.2026

Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari. 2014. Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Juvenesprint-Suomen yliopistopaino Oy, Tampere.

Lammi-Taskula, Johanna., Vuorenmaa, Maarit., Aunola, Kaisa & Sorkkila Matilda. Matalan kynnyksen sosiaalipalvelut lapsiperheiden tukena ja palveluiden käyttö COVID-19 epidemian aikana. Tutkimuksesta tiiviisti 15/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-522-3. Viitattu 2.9.2026.

Liikanen, Sanna-Liisa. 2025. Köyhyyttä kokeneet lapsiperheet aikuissosiaalityön asiakkuudessa. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies, 373 http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-5729-0.

Lith, Pekka. 2003. Lapset unohdettuna kuntien kotipalvelussa. Tilastokeskus - Tietoaika - Lapsiperheet unohdettu kuntien kotipalvelussa. Viitattu 25.9.2026.

Niemelä, Anna-Liisa. 2006. Kiire ja työn muutos. Tapaustutkimus kotipalvelutyöstä. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 206. http://urn.fi/URN:ISBN:952-10-2673-1 . Viitattu 17.8.2026.

Paavilainen, Marko. 2012. Ristiaallokosta lapsen oikeuksiin, lastensuojelun yhteistoiminnan historia. Kariston kirjapaino Oy, Hämeenlinna.

Pearson, Helen, Myall, Michelle, Darlington, Anne-Sophie & Gibson, Faith. 2025. The approach and application of analysing inductive and deductive datasets: a worked example using reflexine thematic analysis. Qualitative Research in Psychology 22 (4), 842–886. https://doi.org/10.1080/14780887.2025.2499265. Viitattu 4.10.2026.

Pesäpuu.2026. Vauvasosiaalityö vaatii erityisosaamista, uudet työvälineet nyt julkaistu - Pesäpuu. Viitattu 4.10.2026.

Pitkänen, Sari, Ranta, Tommi, Mäkkylä, Katja, Aro, Rasmus, Aro, Niklas, Kortelainen, Jeremias, Koski, Noora & Stenvall, Jari. 2024. Lasten ja perheiden sosiaalipalvelut: Varhaisen tuen tilannekuva ja kehittämistarpeet. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2024:15. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-392-0. Viitattu 26.9.2026.

Seppälä, Piia, Jaakola, Anne-Mari, & Toikko, Timo. 2025. Kuntatason analyysi lapsiperheiden sosiaalihuollon peruspalveluiden ja lastensuojelun erityispalveluiden yhteydestä. Yhteiskuntapolitiikka. YP 3/2025 Kuntatasion analyysi lapsiperheiden sosiaalihuollon peruspalveluiden ja lastensuojelun erityispalveluiden yhteydestä. Viitattu 1.9.2026.

Saari, Juho. 2005. Hyvinvointivaltio Suomen mallia analysoimassa. Yliopistopaino, Helsinki.

Satka, Mirja, Alanen, Leena, Harrikari, Timo & Pekkarinen Elina. 2011. Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Vastapaino, Tampere.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Sosiaalihuoltolaki | 1301/2014 | Lainsäädäntö | Finlex

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2015. Uuteen sosiaalihuoltolakiin liittyvät muutokset sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kuntainfo 4/2015. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Microsoft Word - Kuntainfo_4_2015_2_verkkoon.rtf

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2026a. https://stm.fi/kotihoito-kotipalvelut. Viitattu 13.8.2026.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2026b. Sosiaalihuollon palvelu-uudistus. Sosiaalihuollon palvelu-uudistus - Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 13.8.2026.

Taajamo, Terhi. 2006. Perhetyö lähihoitajan työkenttänä. Teoksessa Häkkä, Arja, Kuokkanen, Helena & Virolainen, Arja (toim.), Lapsen parhaaksi. Lähihoitaja varhaiskasvattajana. Helsinki, Edita Prima.

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. 2025. Sote-sanastot - Sanasto - Sosiaalialan tiedonhallinnan sanasto. Viitattu 13.8.2026.

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. 2026. Tulostaulukko - Sotkanet.fi, Tilasto- ja indikaattoripankki. Viitattu 4.10.2026.

Tilastokeskus. 2023. Tilastokeskus - Tietoaika - Lapsiperheet unohdettu kuntien kotipalvelussa. Viitattu 27.9.2026.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK). 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023. Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK) | Tutkimuseettinen neuvottelukunta Viitattu 25.9.2026.

Valtioneuvosto. 2014. Uusi sosiaalihuoltolaki lisää matalan kynnyksen palveluja lapsille ja nuorille - Valtioneuvosto. Viitattu 27.9.2026.

Valtioneuvosto. 2023. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-392-0. Viitattu 27.9.2026.

Valtioneuvosto. 2024. Lasten ja perheiden sosiaalipalvelut : Varhaisen tuen tilannekuva ja kehittämistarpeet. Viitattu 3.10.2026.

Virkki, Tuija, Vartiainen, Anssi, Kettunen, Pekka, & Heinämäki, Liisa. 2011. Sosiaalipalvelut muutoksessa: Kuntalaisten ja henkilöstön näkemyksiä Paras-uudistuksesta. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Microsoft Word - RAP056_2011_ParasSos_K‰sikirjoitus_3 11 2011.docx. Viitattu 27.9.2026.

Vuorenmaa, Maaret, Karvonen, Sakari & Lammi-Taskula, Johanna. 2023. Tyydyttymätön palvelutarve lapsiperheitä tukevissa sosiaalipalveluissa. Sosiaalilääketieteellinen aikakausilehti. https://doi.org/10.23990/sa.109129 . Viitattu 26.9.2026